

SAKARYA UNIVERSITY
Center for Diaspora Studies

Journal of Migration and Political Studies

VOLUME / CİLT : 2

ISSUE / SAYI : 2

SEPTEMBER / EYLÜL 2024

e-ISSN : 3023-4328

Göç ve Siyaset Çalışmaları Dergisi

VOLUME: 2 ISSUE: 2
E-ISSN: 3023-4328

September 2024
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mipos>

JOURNAL OF MIGRATION AND POLITICAL STUDIES

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

The Owner on Behalf of Sakarya University

Sakarya Üniversitesi Adına İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. Hamza Al
Sakarya University, Sakarya-Türkiye

Editor in Chief / Baş Editör

Soner Tauscher
Ethics, Intellectual History of Politics,
Migration Sociology, European Union-Türkiye Relations
Sakarya University, Sakarya-Türkiye
sonert@sakarya.edu.tr

Assistant Editor / Editör Yardımcısı

Yiğit Cem Eskicioğlu
Department of International Politics, Political
Sociology, European Union
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
yigiteskicioglu@sakarya.edu.tr

Zehra Hopyar
Department Turkish Political Life, Social Exclusion,
Political Anthropology
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
zehrahopyar@gmail.com

Advisory Board / Danışma Kurulu

Serdar Gülener
Department of Constitutional Law
Bursa Uludağ University
Bursa-Türkiye

Yusuf Adıgüzel
Communication Studies, Sociology of Migration
Sociology of Communication
Sakarya University

Funda Kıziler Emer
Department of German Language, Literature and
Culture, Comparative and Transnational Literature
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Filiz Cicioğlu
European Union, European Union-Turkey Relations
International Organizations
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Elif Madakbař Güleler
Political Movements, Political Theory and Political
Philosophy, History of Political Thought, Gender and
Politics, International Politics
Bursa Uludağ University
Bursa-Türkiye

Bünyamin Bezci
Philosophy of State, Ethics, Philosophy of Law
Philosophy of Society, Political Science, Political
Theory and Political Philosophy
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Editorial Board / Yayın Kurulu

Orkhan Valıyev
Department Of Political Science At The Academy Of
Public Administration
Khazar University

Ali Zafer Sağıroğlu
Division, Migration, Migration, Identity, Identity
International Mobility, Refugee, Refugee
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Mahmut Kaya
Department Sociology, Sociology of Family, Sociology
of Change, Underdevelopment and Modernization
Sociology of Migration, Sociology of Modernization
Qualitative Methods in Sociology
Harran University
Şanlıurfa-Türkiye

Fatih Yaman
Department Sociology, Sociology of Religion, Sociology
of Migration, Social Change
Istanbul Medeniyet University
Istanbul-Türkiye

Turkish Language Editor / Türkçe Dil Editörü

Zehra Hopyar
Department Turkish Political Life, Social Exclusion, Political Anthropology
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

English Language Editor / İngilizce Dil Editörü

Yiğit Cem Eskicioğlu
Department of International Politics, Political Sociology, European Union
Sakarya University, Sakarya-Türkiye

Layout Editor / Mizanpaj Editörü

Mehmet Emin Çolak
Scientific Journals Coordinatorship
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
mehmetcolak@sakarya.edu.tr

Yakup Beriş
Scientific Journals Coordinatorship
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
yakupberis@sakarya.edu.tr

Indexing

TOGETHER WE REACH THE GOAL

Contents

Araştırma Makalesi/Research Article

- 1 Türkiye’de Bölgesel Göçün Büyüme ve Kalkınma ile İlişkisi
The Relationship Between Regional Migration and Growth and Development in Türkiye
Sinan Çınar, Banu Has 85-96
- 2 Redefining Home: Adaptive Transnationalism in the Migration of Tatar Women from Russia to Kazakhstan
Mizuki Sakurama Nakamura 97-122
- 3 Uluslararası İlişkiler’de Feminist Dış Politika Söylemi: İsveç ve Almanya Analizi
Feminist Foreign Policy Discourse in International Relations: An Analysis of Sweden and Germany
İrem Nur Keser 123-141
- 4 Avrupa’dan Türkiye’ye Lisans Öğrenimi İçin Gelen Türkiye Kökenli Öğrencilerin Türkiye’yi Tercih Nedenleri ve Motivasyonları
Reasons and Motivations of Turkish Origin Students Coming from Europe to Türkiye for Undergraduate Education
Fatma Betül Baştar 142-163

Türkiye’de Bölgesel Göçün Büyüme ve Kalkınma ile İlişkisi

The Relationship Between Regional Migration and Growth and Development in Türkiye

Sinan Çınar^{1*}
Banu Has¹

¹ Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat, İzmir, Türkiye, sinancinar110@gmail.com, banuhasdeu@gmail.com

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Öz: Göç bireylerin bir bölgeden başka bir bölgeye hareket etmesi anlamına gelmektedir. Tarım, sanayi ve hizmet sektörleri ise Türkiye ekonomisinin en önemli sektörleri arasında yer almaktadır. Ülkeler gelişmiş ülkeleri iktisadi anlamda yakalamak amacı ile büyüme ve kalkınma kavramlarına önem vermektedirler. Türkiye’de iktisadi büyümenin en önemli sektörleri arasında tarım, sanayi ve hizmet sektörü yer almaktadır. Bu çerçevede çalışmada Türkiye’de iç göçün büyüme üzerindeki bölgesel düzeyde etkisi incelenmektedir. Çalışma 2008 ile 2021 yılları arasını kapsamaktadır. Çalışmada Granger Nedensellik Analizi yardımıyla iç göçün büyüme üzerindeki etkisi Düzey 3 bölgeleri kapsamında incelenmektedir. Çalışma, en güncel veriler kullanılarak iller düzeyinde iç göçün büyüme üzerindeki etkisini ilgili model itibarıyla inceleyen bir çalışma olması yönünden literatüre katkı sağlamaktadır. Yapılan analizlerde iç göç, tarım, ormancılık ve balıkçılık, sanayi sektörü ve hizmet sektöründen iktisadi büyümeye %1’de güçlü nedensellik ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Büyüme, Göç, Bölgesel İktisat, Tarım, Sanayi

Geliş Tarihi/Received: 01.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 19.09.2024
Yayınlanma Tarihi/ Available Online:
30.09.2024

Abstract: Migration refers to the movement of individuals from one region to another. Agriculture, industry, and services are among the most critical sectors of the Turkish economy. Nations aim to achieve economic parity with developed countries by emphasizing growth and development. In Türkiye, agriculture, industry, and services are essential contributors to economic growth. In this context, the study investigates the regional impact of internal migration on economic growth within Türkiye. The analysis covers the period from 2008 to 2021. Using Granger Causality Analysis, the study examines the effect of internal migration on economic growth at the Level 3 regional scale. This research contributes to the existing literature by analyzing the impact of internal migration on economic growth at the district level with the most current data and an appropriate model. The findings indicate a robust 1% causality relationship between internal migration and economic growth, incorporating the agriculture, forestry, and fisheries sector, the industrial sector, and the service sector.

Keywords: Economic Growth, Migration, Regional Economics, Agriculture, Industry

Extended Abstract

The Industrial Revolution provided countries with the ability for mass production, resulting in significant increases in national income and making economic growth more significant and crucial (Çınar, 2018, p. 5). The concepts of economic growth and development are particularly important for underdeveloped and developing countries. It is essential for the Turkish economy to achieve economic growth and development (Has & Çınar, 2022, p. 257). When examining societies, even small differences of 1-2% can lead to substantial long-term economic growth disparities between them (Çınar, 2023, p. 45). To ensure economic growth and development, the agricultural, industrial, and service sectors are crucial. Economic growth within national economies can be realized based on various factors within this framework (Has & Çınar, 2022, p. 8).

In this study, the relationship between internal migration and economic growth is examined in conjunction with the agricultural, industrial, and service sectors in the provinces of Türkiye. The aim of the study is to determine the direction of the relationship between internal migration and economic growth in the provinces of Türkiye, considering the agricultural, industrial, and service sectors, between

the years 2008 and 2021. The study uses the Granger Causality test. This study contributes to the literature by examining the relationship between internal migration and economic growth together with the relevant sectors in the same model and conducting analyses at the provincial level based on a large sample. Accordingly, the study includes an introduction section, followed by a literature review in the second section, data set and model in the third section, findings and their evaluation in the fourth section, and a conclusion section.

The mathematical representation of the model used in the analysis is provided in equation (1.1).

Model: $Growth_{it} = B_0 + B_1 Migration_{it} + B_2 Agriculture_{it} + B_3 Industry_{it} + B_4 Service_{it} + U_{it}$ (1.1)

In equation (1.1), the i units in the panel represent the provinces in Türkiye, t denotes the time dimension, B_0 represents unit effects, B_1 is the slope coefficient. Furthermore, $Migration$ denotes the net internal migration rate of provinces, $Agriculture$ represents the growth rate of the agriculture, forestry, and fishing sector in provinces, $Industry$ signifies the growth rate of the industrial sector in provinces, and $Service$ represents the growth rate of the service sector in provinces.

Agriculture, industry, and service sectors are highly significant components of the Turkish economy. Both in terms of the value they add and, especially, their contribution to household employment within the country, they make substantial direct and indirect contributions to Türkiye's gross domestic product. These sectors, in terms of their contributions, surpass the combined contributions of all other sectors. Moreover, internal migration is a crucial regional phenomenon within the Turkish economy. Especially with the acceleration of industrialization in Türkiye, it has gained significant momentum. As industrialization gained pace, employment opportunities started to concentrate in urban centers or regions near urban centers. The localization of employment opportunities in these areas facilitated significant population mobility. Individuals began to migrate to urban centers or regions near them in pursuit of employment. This situation led to the concentration of a significant portion of the population in urban centers. All of these developments have had both positive and negative regional consequences in Türkiye. Naturally, all of these events have also affected regions economically. In this sense, some regions have benefited economically from these migration movements, while others have been adversely affected. This situation has implications for the country's gross domestic product as well. Therefore, this study examines the impact of agriculture, industry, service sectors, and internal migration on economic growth, which are among the most important sectors in Türkiye.

The analysis is conducted based on Level 3 Statistical Region Classification. The study encompasses 81 provinces. Data for the study were obtained from the Turkish Statistical Institute. The study employs Panel Granger Causality testing. The objective of the study is to determine whether there is a relationship between the relevant variables and, if such a relationship exists, to ascertain its direction. In this context, stationarity tests of the series were conducted using the Augmented Dickey-Fuller (ADF) test. The analysis of whether there were unit roots in the series in level values was conducted using the ADF unit root test. The results of the ADF unit root test indicated that the probability value for all variables, including economic growth, internal migration, agriculture, forestry, and fishing, industry, and service sectors, was 0.00. This suggests that all series are stationary in levels. Furthermore, according to the results of the Panel Granger Causality test:

1. There is a strong causality relationship at the 1% level from internal migration to economic growth, agriculture, forestry, and fishing, industry, and service sectors to economic growth.
2. There is a causality relationship at the 5% level from agriculture, forestry, and fishing to internal migration and industry.

3. There is a strong causality relationship at the 1% level from economic growth, agriculture, forestry, and fishing, and service sectors to the industry.

4. There is no causality relationship from internal migration to industry.

5. There is no causality relationship from economic growth, internal migration, and agriculture, forestry, and fishing to the service sector.

1. Giriş

Göç tarihsel anlamda incelendiğinde bir olgu olarak insanlık tarihine kadar uzanan bir kapsamda incelenebilmektedir. İç göç kavramı ise Sanayi Devrimi'nin ardından ciddi bir biçimde ivme kazanmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç kavramı birçok disiplinle ilişki içerisinde olan bir kavramdır. Göç çeşitli disiplinleri etkilemekte aynı zamanda onlardan etkilenmektedir. Çeşitli disiplinlerle etkileşim içerisinde olan bir kavram olması dolayısıyla birçok farklı tanımları yapılabilmektedir. Bu çerçevede literatürde tam anlamıyla kabul gören bir tanımlı bulunmamaktadır. Göç kavramı; kişilerin veya toplulukların coğrafi olarak yer değiştirmelerine verilen genel bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte göç; bir birey ya da bir grubun belli bir sınırı geçerek veya aynı ulus toprakları içerisinde bir yerden başka bir yere gitmesi olarak tanımlanabilmektedir (Çiçekli, 2013, ss. 39-40). Bir diğer tanımda ise; göç; kişilerin tek başına veya toplu bir biçimde yaşamlarını sürdürdükleri bir bölgeden başka bir bölgeye özellikle iktisadi, sosyolojik, politik, kültürel amaçlı olarak yer değiştirmeleri anlamına gelmektedir (Tekeli & Erder, 1978, s. 17). Göçün bir çeşidi olarak iç göç kavramı ise aynı ulusal sınırlar içerisinde nüfusun bir yerden başka bir yere hareket etmesini ifade etmektedir. Türkiye ekonomisi içerisinde iç göç kavramı bölgesel anlamda iktisadi büyümeyi olumlu ya da olumsuz anlamda her dönem etkilemiştir. İktisadi hayatın bir unsuru olan bireyler gittikleri bölgelerde istihdam edilerek iktisadi dünyaya katkı sağlamaktadır. Bu durum hem göç alan hem de göç veren bölge için farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Ayrıca bireylerin bir bölgeden başka bir bölgeye hareket etmeleri; o bireylerin maddi manevi öğelerini de birlikte gittiği bölgeye beraberinde taşıması anlamına gelmektedir. Tarihsel boyutta tekerleğin icadından, bir sürü icat edilen ürüne kadar ayrıca yazının bulunmasından, iktisadi gelişmelere kadar birçok kavram göç ile birlikte bir bölgeden başka bir bölgeye taşınmıştır (Yılmaz, 2014, s. 3).

Sanayi Devrimi'nin ülkelere sağlamış olduğu seri üretim imkânı ile birlikte birçok toplumun milli gelirinde ciddi oranda artışlar meydana gelmiş ve ekonomik büyümeye dair huşular daha çok önem arz etmeye başlamıştır (Çınar, 2018, s. 5). İktisadi büyüme ve kalkınma kavramları ise özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için oldukça önemli kavramlardır. Özellikle Türkiye ekonomisinde de iktisadi büyümeyi ve kalkınmayı sağlamak önem arz etmektedir (Has & Çınar; 2022, s. 257).

Göçün birçok farklı nedeni ve sonucu bulunmaktadır. Geçmişten günümüze bilim insanları göçün etki ve sonuçlarıyla ilgili çok sayıda çalışma ortaya koymuşlardır. Bu çerçevede ekonomistler ise göçün iktisadi neden ve sonuçlarına odaklanmış bu çerçevede çalışmalar ortaya koymuşlardır (Sinha & Atallah, 1987, s. 5). Göç kavramı bireylerin bir bölgeden başka bir bölgeye geçici ve kalıcı bir biçimde hareket etmeleri anlamında bir olgu olarak hem göç alan hem de göç veren bölgeyi çeşitli şekillerde etkilemektedir. Bu kapsamda göç ile iktisadi büyüme ve kalkınma arasındaki ilişkinin yönü ve boyutu konusunda net bir sonuç ortaya konmamıştır (Sevinç vd., 2018, s. 398).

Bu kapsamda çalışmada iç göçün iktisadi büyüme ile ilişkisi; tarım, sanayi ve hizmet sektörü ile birlikte incelenmektedir. Çalışmanın amacı Türkiye'de iller bazında tarım, sanayi ve hizmet sektörü ile iç göçün iktisadi büyüme ile ilişkisinin yönünü tespit etmek amaçlanmaktadır. Çalışma 2008 ile 2021 yılları arasında kapsayan bölgesel bir çalışmadır. Çalışmada Granger Nedensellik testi kullanılmaktadır. Çalışma iç göç ile iktisadi büyüme ilişkisini ilgili sektörlerle birlikte aynı modelde inceleyen bir çalışma olması ve geniş örneklem üzerinden iller bazında analizlerin gerçekleştirilmesi yönlerinden literatüre katkı

sağlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada giriş bölümünün ardından ikinci bölümde literatür taraması, üçüncü bölümde veri seti ve model, dördüncü bölümde bulgular ve bulguların değerlendirilmesi ve ardından sonuç bölümü yer almaktadır.

2. Literatür Taraması

Göç kavramı iktisadi büyüme ile etkileşim içerisinde olan bir kavramdır. Bu ilişkinin incelenmesine yönelik literatürde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Göç ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki gerek Türkiye ekonomisi gerekse diğer ülkeler için araştırılmıştır. Göç ve iktisadi büyüme ilişkisi hususunda literatürde tam anlamıyla kabul gören bir sonuç bulunmamaktadır. Ancak göç alan ve göç veren bölgeler açısından incelendiğinde; iktisadi büyümeye etki çeşitlilik göstermektedir. Bu bağlamda çalışmalar incelendiğinde; Zlotnik (1998) uluslararası göçün, iktisadi değişimde en önemli faktörlerden bir tanesi olduğu, Chen (2005) kısa dönemde beyin göçü veren, uzun dönemde ise nitelikleri yüksek beşeri sermayenin göçüyle bu bireyleri kaybeden bölgelerin iktisadi büyümelerinin olumsuz etkilendiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Chami vd. (2005) göçün bölgesel kalkınmaya etkisinin olumsuz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Islam (2007) göç ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin Kanada için analiz edildiği çalışmada göçün iktisadi büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kim (2007) yapılan analizlerde kırdan kente göçün bölgesel kalkınmayı olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Cooray (2012) göç ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiş olup aralarındaki ilişkinin pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Chletsos ve Roupakias (2012) yapılan analizlerde iktisadi büyümeden göçe doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Boubtane vd. (2014) beşeri sermaye anlamında yüksek bireylerin göç ettiği bölgelerde iktisadi büyümenin çok ciddi anlamda ivme kazandığı sonucuna ulaşmışlardır. Karaca ve Saruç (2014) yapılan analizlerde işçi gelirlerini kendisine çeken ülkelerin gelir seviyelerinin arttığı ancak bu durumun iktisadi kalkınmaya etkisinin belirsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Göv ve Dürrü (2017) yapılan çalışmada göçten iktisadi büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu sonucu elde edilmiştir. Altunç vd. (2017) göç ile iktisadi büyüme arasında çift yönlü karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Meçik ve Koyuncu (2020) yapılan çalışmada göçten iktisadi büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Gözünke (2019) yapılan çalışmada kırsal bölgelerden kentlere doğru göçün iktisadi olarak bölgesel kalkınmaya etkisinin olumsuz olduğu sonucuna ulaşmıştır. İşcan ve Demirel (2021) yapılan analizlerde göçteki artışın iktisadi büyümeyi artırdığı, bununla birlikte göçte meydana gelen %1'lik artışın iktisadi büyümeyi %0,43 oranında artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Literatür incelendiğinde göç ile iktisadi büyüme arasında çok sayıda çalışma bulunduğu görülmektedir. Ancak çalışmalarda göç ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin yönü farklılık göstermektedir. Bu anlamda çalışmada göç ile iktisadi büyümenin yönü Düzey 3 bölgeleri açısından tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Göç ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin yönü en güncel veriler kullanılarak iller bazında incelenmektedir. Göç ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki incelenirken modele tarım, sanayi ve hizmet sektörleri de dahil edilmektedir. Sektörel anlamda tarım, sanayi, hizmet sektörleri ile iç göçün iktisadi büyüme ile ilişkisinin hangi yönde olduğunun tespiti aynı model çerçevesinde incelenmektedir.

3. Veri Seti

Çalışmada, 2008 ile 2021 yılları arasında; tarım, sanayi ve hizmet sektörü ile iç göçün iktisadi büyüme etkisi ve bu etkinin yönü yıllık bazda incelenmiştir. Çalışmada Düzey 3 istatistiki bölge sınıflandırması üzerinden iller bazında analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada bağımlı değişken illerin iktisadi büyüme hızları, bağımsız değişkenler; tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü büyüme hızı, sanayi sektörü hızı, hizmet sektörü büyüme hızı ve net iç göç hızıdır. Çalışmada yıllık veriler baz alınarak analizler gerçekleştirilmiştir. Veriler Türkiye İstatistik Kurumu'ndan temin edilmiştir.

Tablo 1*Çalışmada Yer Alan İllerin Gösterimi*

Adana	Bitlis	Erzurum	Kastamonu	Muş	Trabzon	Şırnak
Adıyaman	Bolu	Eskişehir	Kayseri	Nevşehir	Tunceli	Bartın
Afyon	Burdur	Gaziantep	Kırklareli	Niğde	Şanlıurfa	Ardahan
Amasya	Çanakkale	Giresun	Kırşehir	Ordu	Uşak	Iğdır
Ankara	Çankırı	Gümüşhane	Kocaeli	Rize	Van	Yalova
Antalya	Çorum	Hakkari	Konya	Sakarya	Yozgat	Karabük
Artvin	Denizli	Hatay	Kütahya	Samsun	Zonguldak	Kilis
Aydın	Diyarbakır	Isparta	Malatya	Siirt	Aksaray	Osmaniye
Balıkesir	Edirne	Mersin	Manisa	Sinop	Bayburt	Düzce
Bilecik	Elazığ	İstanbul	K. Maraş	Sivas	Karaman	Kars
Bingöl	Erzincan	İzmir	Mardin	Tekirdağ	Kırıkkale	Muğla
Tokat	Batman					

Not: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

4. Model ve Yöntem

Analizde yer alan modelin matematiksel gösterimi denklem (1.1)'de yer almaktadır.

$$\text{Model: } \text{Büyüme}_{it} = B_0 + B_1 \text{ göç}_{it} + B_2 \text{ Tarım}_{it} + B_3 \text{ Sanayi}_{it} + B_4 \text{ Hizmet}_{it} + u_{it} \quad (1.1)$$

Denklem (1.1)'de yer alan i paneldeki birimleri oluşturan Türkiye'deki illeri, t zaman boyutunu, B_0 birim etkileri, B_1 eğitim katsayısını ifade etmektedir. Bununla birlikte göç, illerin net iç göç hızını; tarım, illerin tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü büyüme hızını; sanayi, illerin sanayi sektörü büyüme hızını; hizmet, illerin hizmet sektörü büyüme hızını temsil etmektedir.

Analizde, değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü tespit etmek amacıyla Granger Nedensellik Analizi kullanılmıştır. Granger (1969), değişkenler arasında istatistiki olarak bulunup bulunmadığının analizini gerçekleştirmiştir. Bir değişkenin cari dönemdeki değerinin üzerinde gecikmeli değerlerinin anlamlı olarak etkisinin bulunup bulunmadığının tespitine yönelik bir test ortaya koymuştur. Bir değişkenin (a) cari dönemdeki değeri üzerinde diğer bir değişkenin (b) anlamlı bir etkisinin bulunup bulunmadığının analizi gerçekleştirilirken hipotezler bulunmaktadır. Analiz yapılırken, ilgili değişkenler modele eklendiğinde açıklama gücünün anlamlılığı artıyorsa, (b) değişkeni (a) değişkeninin Granger nedenidir sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çerçevede, (a) değişkeninin açıklanmasında (b) değişkeninin de göz ardı edilmemesi durumu ortaya çıkmaktadır. Nedensellik testi gerçekleştirildiğinde dört alternatif sonuç ortaya çıkabilmektedir. Birincisi (b), (a)'nın Granger nedenidir. İkincisi, (a), (b)'nin Granger nedenidir. Üçüncüsü, (a) ve (b) birbirinin Granger nedeni değildir. Dördüncüsü ise; (a) ve (b) arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi söz konudur.

5. Bulgular ve Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmada değişkenlerde birim kök analizinin gerçekleştirilmesi için Augmented Dickey Fuller (ADF) testi kullanılmıştır. Değişkenlere ait birim kök testi sonuçları aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 2*İktisadi Büyüme Değişkeni Birim Kök Testi*

	t-İstatistiği	Olasılık
Augmented Dickey-Fuller test İstatistiği	-8.004801	0.00** *
Test Kritik Değerleri	1% level	- 3.43641 9
	5% level	- 2.86410 8
	10% level	- 2.56818 9

Not: *** %1'de, ** %5'de, *10'da anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

İktisadi büyüme değişkeni düzey değerlerde yapılan birim kök analizinde serinin düzeyde durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3*Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık Değişkeni Birim Kök Testi Sonuçları*

	t-İstatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller test İstatistiği	-30.04664	0.0000 (***)
Test Kritik Değeri	1% level	-3.436432
	5% level	-2.864114
	10% level	-2.568192

Not: *** %1'de, ** %5'de, *10'da anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tarım, ormanlık ve balıkçılık değişkeni düzey değerlerde yapılan birim kök analizinde serinin düzeyde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4*Sanayi Değişkeni Birim Kök Testi Sonuçları*

	t-İstatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistiği	-31.96616	0.0000 (***)
Test Kritik Değeri	1% level	-3.436395
	5% level	-2.864098
	10% level	-2.568183

Not: *** %1'de, ** %5'de, *10'da anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Sanayi değişkeni düzey değerlerde yapılan birim kök analizinde serinin düzeyde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5*Hizmet Sektörü Birim Kök Testi Sonuçları*

	t-İstatistiği	*Olasılık
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği	-5.776955	0.0000 (***)
Test Kritik Değeri	1% level	-3.437426
	5% level	-2.864553
	10% level	-2.568427

Not: *** %1'de, ** %5'de, *10'da anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Hizmet sektörü değişkeni düzey değerlerde yapılan birim kök analizinde serinin düzeyde durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6*İç Göç Değişkeni Birim Kök Testi Sonuçları*

	t-İstatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistiği	-9.321450	0.0000 (***)
Test Kritik Değeri	1% level	-3.436548
	5% level	-2.864165
	10% level	-2.568220

Not: *** %1'de, ** %5'de, *10'da anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

İç göç değişkeni düzey değerlerde yapılan birim kök analizinde serinin düzeyde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Serilerde düzey değerlerde birim kök bulunup bulunmadığının analizi ADF Birim kök testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan ADF birim kök testi sonuçlarında iktisadi büyüme, iç göç, tarım ormancılık ve balıkçılık, sanayi ve hizmet sektörü değişkenlerinin tamamının olasılık değerinin 0.0000 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum tüm serilerin düzeylerde durağan olduğunu göstermektedir.

Seriler arasında ilişki bulunup bulunmadığı, ilişki mevcutsa ilişkinin yönü ile ilgili sınama ise Granger Nedensellik testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Panel Granger Nedensellik testi sonuçları aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 7*İktisadi Büyüme Değişkeni Granger Nedensellik Testi Sonuçları*

	Chi-sq	Serbestlik derecesi	Olasılık
(ICGOC)	16.21255	2	0.0003
(TARIM)	21.73107	2	0.0000
(SANAYİ)	91.12490	2	0.0000
(HİZMET)	39.12680	2	0.0000
Tüm	128.3069	8	0.0000

Yapılan analizlerde iç göçten iktisadi büyümeye, tarım, ormancılık ve balıkçılıktan iktisadi büyümeye, sanayi sektöründen iktisadi büyümeye, hizmet sektöründen iktisadi büyümeye %1'de güçlü nedensellik ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8*Tarım Değişkeni Granger Nedensellik Testi Sonuçları*

	Chi-sq	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
(BÜYÜME)	10.87746	2	0.0043
(ICGOC)	6.956853	2	0.0309
(SANAYİ)	7.584799	2	0.0225
(HİZMET)	10.99679	2	0.0041
Tüm	28.26231	8	0.0004

Yapılan analizlerde iktisadi büyümeden tarım, ormancılık ve balıkçılık değişkeniyle hizmet sektöründe doğru %1’de güçlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğu, iç göç ve sanayi sektöründen ise tarım, ormancılık ve balıkçılığa %5’te bir nedensellik ilişkisi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tablo 9*Sanayi Granger Nedensellik Testi Sonuçları*

	Chi-sq	Serbestlik Derecesi	Olasılık
(BÜYÜME)	86.26069	2	0.0000
(ICGOC)	1.735130	2	0.4200
(TARIM)	12.74973	2	0.0017
(HİZMET)	56.30839	2	0.0000
Tüm	100.5162	8	0.0000

İktisadi büyüme, tarım, ormancılık ve balıkçılık ve hizmet sektöründen sanayi sektörüne %1’de güçlü bir nedensellik bulunduğu, iç göç değişkeninden sanayi sektörüne doğru nedensellik ilişkisinin bulunmadığı sonuçları elde edilmiştir.

Tablo 10*Hizmet Sektörü Değişkeni Granger Nedensellik Testi Sonuçları*

	Chi-sq	Serbestlik Derecesi	Olasılık
(BÜYÜME)	3.399247	2	0.1828
(ICGOC)	2.656966	2	0.2649
(TARIM)	2.414026	2	0.2991
(SANAYİ)	4.981660	2	0.0828
Tüm	12.45685	8	0.1320

İktisadi büyüme, iç göç ve tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründen hizmet sektörüne doğru herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı ancak sanayi sektöründen hizmet sektörüne %10’da zayıf bir nedensellik bulunduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tablo 11*İç Göç Değişkeni Granger Nedensellik Testi Sonuçları*

	Chi-sq	Serbestlik Derecesi	Olasılık
(BÜYÜME)	1.716927	2	0.4238
(TARIM)	3.187319	2	0.2032
(SANAYİ)	0.063142	2	0.9689
(HİZMET)	0.028158	2	0.9860
Tüm	6.334549	8	0.6098

İktisadi büyüme, tarım, ormancılık ve balıkçılık, sanayi ve hizmet sektöründen iç göçe doğru herhangi bir nedensellik ilişkisinin mevcut olmadığı tespit edilmiştir.

6. Sonuç

Tarım, sanayi ve hizmet sektörleri Türkiye ekonomisi içerisinde çok ciddi paylara sahip sektörlerdir. Hem yarattıkları katma değer hem de özellikle ülke içerisinde hane halklarına istihdam sağlamasıyla, Türkiye gayrisafi yurtiçi hasılasına çok ciddi doğrudan ve dolaylı katkı sağlamaktadır. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerin payları bakımından, diğer tüm sektörlerin toplam paylarından daha yüksek katkı sağlayan sektörlerdir. Bununla birlikte iç göç, Türkiye ekonomisi içerisinde oldukça önemli bölgesel bir olgudur. Özellikle Türkiye’de sanayileşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte ciddi bir şekilde ivme kazanmıştır. Sanayileşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte istihdam alanları son derece ciddi bir şekilde şehir merkezlerine veya şehir merkezlerine yakın bölgelerde konuşlanmaya başlamıştır. İstihdam alanlarının bu bölgelerde konuşlanması ciddi anlamda bir nüfus hareketliliği olmasına olanak tanımıştır. Bireyler istihdam edilmek amacı ile şehir merkezlerine veya şehir merkezlerine yakın bölgelere göç etmeye başlamışlardır. Bu durum nüfusun büyük bir bölümünün şehir merkezlerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Tüm bu yaşanan gelişmeler ise Türkiye’de bölgesel anlamda olumlu ve olumsuz birtakım sonuçlar doğurmuştur. Elbette tüm bu yaşananlar bölgeleri iktisadi olarak da etkilemiştir. Bu anlamda bazı bölgeler iktisadi olarak bu göç hareketlerinden olumlu etkilenirken, bazı bölgeler ise olumsuz etkilenmiştir. Bu durumun ülke gayrisafi yurtiçi hasılasına da etkileri söz konusudur. Bu anlamda çalışmada Türkiye’de en önemli sektörlerin başında gelen tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde iç göçün iktisadi büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Analiz Düzey 3 İstatistik Bölge Sınıflandırması temel alınarak yapılmıştır. Çalışma 81 ili kapsamaktadır. Çalışmada veriler Türkiye İstatistik Kurumu’ndan temin edilmiştir. Çalışmada Panel Granger Nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmanın amacı ilgili değişkenler arasında ilişki bulunup bulunmadığının ve ilişki mevcutsa ilişkinin yönünün tespit edilmesidir. Bu çerçevede serilerin durağanlık sınaması ADF testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Serilerde düzey değerlerde birim kök bulunup bulunmadığının analizi ADF birim kök testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan ADF birim kök testi sonuçlarında, iktisadi büyüme, iç göç, tarım ormancılık ve balıkçılık, sanayi ve hizmet sektörü değişkenlerinin tamamının olasılık değerinin 0.00 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum tüm serilerin düzeylerde durağan olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Panel Granger Nedensellik testi sonuçlarına göre, yapılan analizlerde iç göçten iktisadi büyümeye, tarım, ormancılık ve balıkçılıktan iktisadi büyümeye, sanayi sektöründen iktisadi büyümeye, hizmet sektöründen iktisadi büyümeye %1’de güçlü nedensellik ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir. İktisadi büyümeden tarım, ormancılık ve balıkçılık değişkeniyle hizmet sektöründe doğru %1’de güçlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğu, iç göç ve sanayi sektöründen ise tarım, ormancılık ve balıkçılığa %5’te bir nedensellik ilişkisi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. İktisadi büyüme, tarım, ormancılık ve balıkçılık ve hizmet sektöründen sanayi sektörüne %1’de güçlü bir nedensellik bulunduğu, iç göç değişkeninden sanayi sektörüne doğru nedensellik ilişkisinin bulunmadığı sonuçları

elde edilmiştir. İktisadi büyüme, iç göç ve tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründen hizmet sektörüne doğru herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı, ancak sanayi sektöründen hizmet sektörüne %10'da zayıf bir nedensellik bulunduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. İktisadi büyüme, tarım, ormancılık ve balıkçılık, sanayi ve hizmet sektöründen iç göçe doğru herhangi bir nedensellik ilişkisinin mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Türkiye'nin tarım sektörü, ekonomik büyüme ve kırsal kalkınma açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, tarım sektörünün verimliliğini artırmak ve sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla bir dizi politika önerileri oluşturulabilir. Öncelikli olarak, modern tarım teknolojilerinin benimsenmesi teşvik edilmelidir. Bu, tarımsal verimliliği artırmak için tarımsal Ar-Ge yatırımlarının artırılması, çiftçilere yönelik eğitim programlarının genişletilmesi ve tarım kooperatiflerinin güçlendirilmesini içermektedir. Ayrıca, sulama sistemlerinin modernizasyonu ve verimli su yönetimi stratejilerinin uygulanması, su kaynaklarının daha etkin kullanımını sağlayabilir. Tarım ürünlerinin pazarlama ve lojistik süreçlerinin iyileştirilmesi, ürünlerin değer zincirindeki kayıpların minimize edilmesine katkıda bulunur. Sanayi sektörü de tarım sektörü gibi Türkiye ekonomisinin büyümesinde son derece önemli rol oynamaktadır ve bu sektördeki başarının artırılması, rekabetçiliğin güçlendirilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, sanayi politikalarının odak noktası, Ar-Ge ve yenilikçilik yatırımlarının artırılması olmalıdır. Yüksek teknolojlü ürünlerin üretimini teşvik eden politikaların geliştirilmesi, sanayinin küresel rekabet gücünü artırabilir. Ayrıca, sanayiye yönelik vergi teşvikleri ve destek programları, girişimciliği teşvik ederek yeni yatırımların önünü açabilir. Sanayi altyapısının modernizasyonu ve organize sanayi bölgelerinin etkin bir şekilde yönetilmesi, sanayicilere daha elverişli üretim koşulları sunabilir. Eğitim ve beceri geliştirme programları, iş gücünün sanayi sektöründeki dinamik değişimlere uyum sağlamasına katkıda bulunabilir. Bu stratejiler, Türkiye'nin sanayi sektörünü küresel rekabet ortamında daha güçlü bir konuma taşıyabilir. Hizmet sektörü, Türkiye ekonomisinin büyümesine en az tarım ve sanayi sektörü kadar doğrudan ve dolaylı olarak önemli katkılarda bulunmakta olup, bu sektördeki gelişmeler genel ekonomik kalkınmayı destekleyebilir. Hizmet sektöründe verimliliğin artırılması için dijital dönüşüm süreçlerinin teşvik edilmesi kritik öneme sahiptir. E-ticaret, dijital finansal hizmetler ve teknoloji tabanlı hizmetlerin yaygınlaştırılması, sektördeki inovasyonu teşvik ederek rekabetçiliği artırabilir. Ayrıca, turizm sektöründe turistlere yönelik hizmetlerin kalitesinin artırılması ve turizm altyapısının iyileştirilmesi, Türkiye'nin uluslararası turizm pazarındaki rekabet gücünü güçlendirebilir. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılması amacıyla kamu ve özel sektör iş birliklerinin teşvik edilmesi, bu hizmetlerin erişilebilirliğini artırabilir. Bu stratejiler, hizmet sektöründeki büyüme ve gelişmeyi destekleyerek ekonomik refahı artırabilir ve istihdam yaratabilir.

Kaynakça

- Altunç, Ö. F., Ucan, O. & Akyıldız, A. (2017). Dış Göçlerin Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Ekonometrik bir Analiz (1985-2015), *Researcher: Social Science Studies*, 5(8), 197-212.
- Arseven, C. E., (1993). *Sanat ansiklopedisi*. Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 5, 76.
- Atbaş, Z. (2003). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki H. 2155 numaralı murakka*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi]
- Atbaş, Z., (2011). Dağılmış bir Safevi murakkasının, 18.yüzyıla ait bir Osmanlı murakkasında değerlendirilişi. *Gelenek Kimlik bileşim: Kültürel kesişimler ve sanat, Günsel Renda'ya armağan*. Z. Y. Yamanlar & S. Bağcı (Haz.). Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Boubtane, E., Dumont, J.C. & Rault, C., Immigration and Economic Growth in the OECD Countries, 1986-2006, IZA Discussion Paper Series, (Working Paper No:8681), Germany, 2014.
- Chang, C. (2017). Methodological issues in advertising research: Current status, shifts, and trends. *Journal of Advertising*, 46(1), 2-20. <https://doi.org/10.1080/00913367.2016.1274924>
- Chami, R., Fullenkamp, C., & Jahjah, S. (2005). Are immigrant remittance flows a source of capital for development? *IMF Staff Papers*, 52(1), 55-81. <https://doi.org/10.2307/30035948>.
- Chen, H.J. (2006) International Migration and Economic Growth: A Source Country Perspective, *J Popul Econ*, 19, 725-748.
- Chletsos, M. & Roupakias, S. (2012). Immigration, Unemployment and Growth: Empirical Evidence from Greece, Munich Personal RePEc Archive, No.39927.
- Cho, C. H., & Khang, H. K. (2006). The state of internet-related research in communications, marketing, and advertising: 1994-2003. *Journal of Advertising*, 35(3), 143-163. <https://doi.org/10.2753/JOA0091-3367350309>.
- Cooray, A. (2012). The Impact of Migrant Remittances on Economic Growth: Evidence from South Asia. *Review of International Economics*, 20(5), 985-998.
- Çınar, S. (2018). Turizm Sektörünün Ekonomik Büyüme Etkisi: Türkiye Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi).
- Çınar, S. (2023). Yeni Kurumsal İktisatta Mülkiyet İlişkileri ve İşlem Maliyetlerinin Uzun Dönem İktisadi Büyüme Etkisi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 12(1), 42-64.
- Çiçekli B. (2013). *Açıklamalı Göç ve İltica Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 39-40.
- Göv, A. & Dürrü, Z. (2017). Göç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir Analiz, *Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 491-502.
- Gözünke, M. (2019). *İşçi Gelirlerinin Türkiye Ekonomisine Olan Etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi).
- Granger, C. W. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Crossspectral Methods. *Econometrica: Journal Of the Econometric Society*, 424-438.
- Granger, C. W. J. (1988). Some Recent Developments in a Concept of Causality, *Journal of Econometrics*, 39, 199-211.

- Granger, C. W. J. & Newbold, P. (1974). Spurious Regression *Econometrics, Journal of Econometrics*, 2 (2), 111-120.
- Has, B. & Çınar, S. (2022). Türkiye’de Askeri Harcamalar ve Ekonomik Büyüme: Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. *Avrasya ve Sosyal Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 9(2), 256-270.
- Has, B. & Çınar, S. (2022). Türkiye’de İmalat Sanayi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 7-22. E-ISSN 2687-3286.
- Islam A. (2007). Immigration and Unemployment Relationship: Evidence from Canada, *Australian Economic Papers*, 46, 52-66.
- İşcan, H. İ. & Demirel, T. (2021). Göçün Gelişmiş Ülkelerde Büyüme ve İstihdam Piyasası Üzerine Etkileri: Bir Panel ARDL Analizi, *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, 35, 181-203.
- Karaca, N., & Saruç, S. (2014). Türkiye ve Avrupa Birliğine Aday Geçiş Ekonomilerinde Uluslararası Göç Trendleri, International Conference on Eurasian Economies, Skopje, Macedonia.
- Kim, N. (2007). The Impact of Remittances on Labor Supply: The Case of Jamaica. World Bank Policy Research Working Paper, No. 412.
- Meçik, O. & Koyuncu, T. (2020). Türkiye’de Göç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Toda-Yamamoto Nedensellik Testi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9 (3), 2618-2635.
- Sinha, V.N.P., & Ataulloh M.D. (1987). *Immigration -An Interdisciplinary Approach Statement on Signing the Immigration Reform*, (İlk Basım), Delhi: Seema Publications. 5-23.
- Tekeli, İ., & L. Erder. (1978). *İç Göçler*, Ankara. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç Çeşitleri Nedenleri ve Etkileri Turkish Studies: International Periodical For The Languages, *Literature and History of Turkish or Turkic*. 3-11.
- Zlotnik, H. (1998) International Migration 1965-96: An Overview, *Population and Development Review*, 24 (3), 429-468.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Bu makalenin yazımına tüm yazarlar eşit katkıda bulunmuştur. Tüm yazarlar son metni okudu ve onayladı.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

Redefining Home: Adaptive Transnationalism in the Migration of Tatar Women from Russia to Kazakhstan

Mizuki Sakurama-
Nakamura

Chuo Gakuin University, Faculty of
Liberal Arts, Abiko, Japonya,
tatamullin@gmail.com

Received: 12.07.2024
Accepted: 27.09.2024
Available Online: 30.09.2024

Abstract: This study explores the experiences of Tatar women who migrated to Almaty, Kazakhstan following Russia's invasion of Ukraine in 2022. Employing theoretical frameworks of transnationalism and intersectionality, we analyze these women's migration experiences, religious practices, and identity formation processes. Based on in-depth interviews with ten Tatar women migrants, the research reveals how they navigate multiple identities, maintain and transform transnational connections, and construct new forms of belonging in their host society. Our findings demonstrate that these women are not merely navigating between two worlds, but actively creating new, transnational ways of being. Their stories highlight how migrants creatively adapt to new environments, negotiate multiple identities, and form communities that transcend traditional national and ethnic boundaries. Drawing on these insights, we propose a new conceptual framework of "Adaptive Transnationalism," which captures the dynamic process through which migrants actively reshape their identities, practices, and social connections in response to new cultural contexts, while maintaining and transforming ties to their places of origin. This framework offers a fresh perspective on how migrants actively shape their experiences and identities across borders, providing a valuable tool for navigating the complexities of modern migration and fostering more inclusive and adaptive societies.

Keywords: Tatar Women, Migration, Transnationalism, Intersectionality, Kazakhstan

1. Introduction

The Russian invasion of Ukraine in February 2022 sent shockwaves through the global community, triggering a cascade of geopolitical, economic, and social consequences. Among the less-studied effects of this conflict is the migration of ethnic minorities from Russia to neighboring countries, particularly those in Central Asia. This paper focuses on the experiences of Tatar women who relocated to Almaty, Kazakhstan, in the wake of the invasion, examining the intersection of migration, gender, and religious identity in a rapidly changing sociopolitical landscape.

The impact of the Russian invasion of Ukraine on women has been profound and multifaceted. Women have faced increased vulnerability to sexual violence in conflict zones, shouldered the burden of family displacement, and navigated the challenges of rebuilding lives in unfamiliar environments (UN Women, 2022). For ethnic minority women from Russia, too, the war has added layers of complexity to their already precarious positions, often compelling them to make difficult decisions about migration and identity.

The Tatars are a Turkic ethnic group predominantly residing in Russia, with significant populations in Tatarstan, Bashkortostan, and other regions of the Russian Federation and Central Asia. Historically, the Tatars have played a crucial role in the cultural and political landscape of Russia and Central Asia. Additionally, they have maintained a distinct cultural and linguistic identity within the Russian Federation, with the Tatar language being the second most widely spoken language in Russia after Russian (Sakurama, 2022). Islam has been a significant aspect of Tatar identity, although the practice and interpretation of Islam among Tatars have evolved over time, influenced by both traditional Tatar customs and the broader Islamic world (Ro'i & Wainer, 2009).

The post-Soviet era has seen a resurgence of Tatar cultural and religious identity, with the Republic of Tatarstan gaining significant autonomy within the Russian Federation. However, this autonomy has been challenged in recent years, leading to tensions between Kazan (the capital of Tatarstan) and Moscow (Sharafutdinova & Turovsky, 2017).

The choice to focus on Tatar women migrants in Almaty for this study is significant for several reasons. Firstly, the Tatars, as a Turkic ethnic group predominantly residing in Russia's Republic of Tatarstan and other regions, have a complex history of cultural preservation and negotiation within the Russian Federation (Wertheim, 2012). Their experiences offer insights into the dynamics of ethnic minority migration in post-Soviet spaces. Secondly, Almaty, as Kazakhstan's largest city and former capital, serves as a crucial destination for these migrants, offering economic opportunities and a diverse cultural milieu. The city's position as a bridge between Russian, Central Asian, and broader Turkic cultures makes it an ideal setting to examine processes of identity negotiation and community formation.

Moreover, the focus on women's experiences allows for an exploration of the gendered dimensions of migration, particularly at the intersection of ethnic and religious identities. Tatar women, navigating between their Turkic heritage, Islamic faith, and the influences of Tatar, Russian and Kazakh societies, offer a unique perspective on the complexities of transnational identity formation.

This study aims to investigate the multifaceted experiences of Tatar women in Almaty, focusing on three interconnected aspects: their migration background, the transformation of their identities, and their interactions with local Islamic organizations and the broader Muslim community. By examining these elements, we seek to contribute to the growing body of literature on migration, transnational identities, and the gendered aspects of religious practice in diasporic communities.

The academic importance of this research lies in its potential to bridge several fields of study. Firstly, it contributes to the literature on migration and diaspora studies by examining a case that doesn't fit neatly into the category of refugee studies but represents a form of politically motivated relocation. This adds nuance to our understanding of migration triggers and processes in the context of regional conflicts. Secondly, it enhances our understanding of Islam in Central Asia, a region experiencing significant religious revival and transformation. The experiences of Tatar women provide insights into how Islamic practices and identities are negotiated in transnational contexts. Finally, it engages with feminist scholarship on Muslim women's agency and identity formation, offering a case study that challenges simplistic narratives about women's experiences in Islamic societies.

Recent scholarship has emphasized the need for intersectional approaches in migration studies, particularly in understanding the experiences of Muslim women (Mirza, 2013). Building on this foundation, our research employs a qualitative approach to capture the nuanced realities of Tatar women's lives in Almaty. We argue that their experiences illuminate broader patterns of identity negotiation, religious adaptation, and community formation in the context of migration, contributing to the development of what we term "Adaptive Transnationalism."

Our study is guided by the following research questions:

1. How do Tatar women's transnational connections shape their adaptation and identity formation in Almaty?
2. How do the intersections of gender, ethnicity, religion, and migrant status influence their experiences and opportunities?
3. How do they reinterpret and practice their Islamic faith in the context of migration and minority status?
4. How do they navigate and potentially challenge existing power structures and cultural norms in both Tatar and Kazakh communities?

To address these questions, we conducted in-depth interviews with 10 Tatar women who moved to Almaty after February 2022. Our analysis draws on theories of transnationalism, intersectionality, and Islamic feminism to interpret the complex realities of our participants' lives.

This paper begins with a comprehensive review of relevant literature, followed by a discussion of our theoretical framework and methodology. We then present our findings, organized thematically to address our research questions. The paper concludes with an in-depth discussion of the implications of our research for understanding the intersections of migration, gender, and Islamic identity in contemporary Central Asia, culminating in the proposal of "Adaptive Transnationalism" as a conceptual framework for understanding the dynamic processes of identity formation and community building in transnational contexts.

2. Literature Review and Theoretical Framework

This section provides a comprehensive review of the relevant literature and outlines the theoretical framework that guides our study. We draw on diverse fields including transnational migration studies, gender and migration, and post-Soviet identity formation to construct a nuanced approach to understanding the experiences of Tatar women migrants in Almaty.

2.1. Transnational migration and identity formation

The concept of transnationalism has become central to understanding contemporary migration processes. Glick Schiller et al. (1992) define transnationalism as "the processes by which immigrants forge and sustain multi-stranded social relations that link together their societies of origin and settlement." This approach moves beyond traditional assimilation models to recognize the fluid and dynamic nature of migrant identities and practices.

Levitt and Jaworsky (2007) argue that transnational migrants inhabit a social field that spans their home and host societies, influencing both contexts through their activities and relationships. Our study extends this concept by exploring how these transnational social fields operate in the specific context of intra-regional migration within the post-Soviet space, where historical connections and shared cultural elements complicate the notion of distinct "home" and "host" societies.

Vertovec's (2009) concept of "transnationalism as a social morphology" emphasizes how transnational networks create new social formations that transcend national boundaries. Our study builds on this framework by examining how these new social formations are created in the specific context of post-Soviet Central Asia, a region with its own unique historical and cultural dynamics.

2.2. Gender, intersectionality, and migration

The intersection of gender and migration has become an important focus in recent scholarship. Pessar and Mahler's (2003) "gendered geographies of power" framework is particularly relevant for our study, helping us understand how gender shapes migration experiences across transnational spaces. We apply this framework to examine how Tatar women's gender roles and expectations are challenged and renegotiated in the context of their migration to Almaty.

Intersectionality, a term coined by Crenshaw (1989), provides a crucial framework for understanding how multiple social categories interact to shape individual experiences. McCall (2005) outlines different approaches to intersectionality, including the intercategory approach, which examines relationships of inequality among social groups. Our research extends this approach by examining how intersecting identities are negotiated not only in relation to the majority population but also within the context of transnational connections and competing cultural norms.

In the context of Muslim women's migration, Mirza (2013) emphasizes the importance of an intersectional approach that considers the interplay of gender, ethnicity, and religion. While their work focuses on Muslim women in Britain, their insights inform our approach to understanding the complex identities of Tatar women in Almaty. Our study contributes to this body of literature by examining how these intersecting identities are negotiated in a context where Islam is more publicly visible than in many Western settings, but where Tatar women still constitute a religious and ethnic minority.

2.3. Islam, gender, and transnational identity

The study of Islam in transnational contexts has grown significantly in recent years. Göle's (2013) work on the public visibility of Islam and gender in Europe provides insights into how Muslim women negotiate their religious identities in secular or non-Muslim majority contexts. Our study extends Göle's work by examining how these dynamics play out in a post-Soviet Central Asian context, where the relationship between religion, ethnicity, and national identity has its own unique historical trajectory.

Jouili (2015) examines how Muslim women in France and Germany navigate secular norms while maintaining their religious practices. Their work is particularly relevant to our study as it highlights the agency of Muslim women in shaping their religious identities and practices in contexts where they are minorities. Our research builds on this by exploring how Tatar women in Almaty negotiate their religious identities not only in relation to the majority Kazakh Muslim population but also in the context of their own Tatar Islamic traditions and their experiences of Islam in Russia.

The concept of Islamic feminism, as developed by scholars like Badran (2009) and Mir-Hosseini (2006), provides a crucial framework for understanding how Muslim women reconcile their faith with gender equality. Our study contributes to this field by examining how Islamic feminist ideas may be articulated and practiced in the specific context of post-Soviet Central Asia, where discourses of gender equality have a distinct historical and ideological background.

2.4. Post-Soviet identity formation and migration

Understanding the historical and contemporary experiences of Tatars in Russia and post-Soviet spaces is crucial for contextualizing our study. Wertheim's (2012) work on language and nationalism among Tatars provides insights into the role of linguistic practices in maintaining Tatar identity. Graney (2019) examines how Tatars have navigated their identity and political status within the Russian Federation, offering valuable context for understanding the push factors that may have influenced Tatar women's decisions to migrate to Kazakhstan.

In the specific context of Kazakhstan, Laruelle (2014) examines the country's nation-building strategies, noting how Kazakhstan has attempted to balance Kazakh ethnic identity with civic nationalism. Omelicheva (2011; 2016) describes the revival of Islam in post-Soviet Kazakhstan, noting the influence of both traditional Hanafi Islam and newer, transnational Islamic movements.

The religious landscape in Kazakhstan is complex, with approximately 70% of the population identifying as Muslim, primarily following the Hanafi school of Sunni Islam (Omelicheva, 2016). However, the degree of religious observance varies widely, with many Kazakhs practicing a form of "folk Islam" that incorporates pre-Islamic beliefs and practices (Louw, 2007). Since independence in 1991, Kazakhstan has experienced a revival of Islamic practices and institutions, while the government has maintained a policy of secularism and religious tolerance (Koch, 2013).

For Tatar migrants from Russia, this context presents both opportunities and challenges. The presence of established Islamic institutions and a majority Muslim population can provide a sense of religious familiarity, while differences in Islamic practices and interpretations between Tatar traditions and local Kazakh customs may require negotiation and adaptation.

2.5. Theoretical framework

Drawing on these diverse strands of literature, our study adopts an integrated theoretical framework that combines concepts of transnationalism, intersectionality, and post-Soviet identity formation. This approach allows us to examine how Tatar women migrants navigate multiple identities, maintain transnational connections, and construct new forms of belonging in their host society.

We employ transnational migration theory to understand how Tatar women maintain connections across borders and how these connections shape their experiences in Almaty. We use an intersectional approach to analyze how gender, ethnicity, religion, and migrant status interact to shape these women's opportunities and constraints. Finally, we situate our analysis within the context of post-Soviet identity formation, considering how the shared history and ongoing transformations of the post-Soviet space influence Tatar women's migration experiences and identity negotiations. This theoretical framework guides our investigation of four key research questions:

1. How do Tatar women's transnational connections shape their adaptation and identity formation in Almaty?
2. How do the intersections of gender, ethnicity, religion, and migrant status influence their experiences and opportunities?
3. How do they reinterpret and practice their Islamic faith in the context of migration and minority status?
4. How do they navigate and potentially challenge existing power structures and cultural norms in both Tatar and Kazakh communities?

By engaging with these questions through this integrated theoretical lens, our study aims to contribute new insights to the fields of migration studies, gender studies, and post-Soviet studies, while also offering a nuanced understanding of the lived experiences of Tatar women migrants in post-Soviet Central Asia.

3. Methodology

3.1. Research design

This study employed a qualitative approach, utilizing online semi-structured interviews to explore the experiences of Tatar women migrants in Almaty, Kazakhstan. This method was chosen to allow for in-depth exploration of participants' perspectives and experiences, while accommodating the constraints of remote research. As Denzin and Lincoln (2011) argue, qualitative methods are particularly suited to understanding the meanings individuals ascribe to their experiences, making them ideal for our study of identity negotiation and community formation among Tatar women migrants.

3.2. Participant recruitment and interview process

Participants were recruited using a combination of purposive and snowball sampling methods. Initial contact was established through a local volunteer organization supporting Tatar migrants in Almaty. This approach, known as "gatekeeper sampling" (Clark, 2011), provided access to the first few participants. Subsequently, snowball sampling was employed, where existing participants referred other potential interviewees from their social networks (Noy, 2008). This method was particularly effective in reaching members of this relatively close-knit migrant community.

As Biernacki and Waldorf (1981) note, snowball sampling is especially useful when studying hidden or hard-to-reach populations, as was the case with our Tatar women migrants in Almaty. However, we were mindful of the potential limitations of this method, such as the risk of bias towards more socially connected individuals, as highlighted by Heckathorn (2011).

3.3. Data collection methods

We conducted in-depth, semi-structured interviews with 10 Tatar women migrants from June to July 2024. The interview guide was developed based on our research questions and theoretical framework, covering topics such as migration experiences, identity negotiation, religious practices, and community involvement. This approach aligns with Kvale and Brinkmann's (2009) emphasis on the semi-structured interview as a powerful tool for capturing the lived experiences of participants.

Each interview lasted approximately 60-90 minutes and was conducted in the language preferred by the participant (Russian, Tatar, or a mix of both). All interviews were recorded with the participants' consent and later transcribed for analysis. As recommended by Braun and Clarke (2006), we engaged in repeated listening of the audio recordings to ensure accuracy in transcription and to gain a holistic understanding of each participant's narrative.

3.4. Ethical considerations

Informed consent was obtained from all participants prior to their involvement in the study, following the ethical guidelines outlined by the American Anthropological Association (2012). To ensure strict protection of personal information, pseudonyms and informant numbers are used throughout this paper. All field notes and audio recordings are securely stored under lock and key, in line with data protection best practices (Israel & Hay, 2006).

We were particularly sensitive to the potential vulnerabilities of our participants as migrants and members of a minority group. We followed the ethical guidelines outlined by the Japanese Society of Cultural Anthropology (2008) regarding research with vulnerable populations. This included being attentive to power dynamics during interviews and ensuring participants had the right to withdraw from the study at any time without consequence.

3.5. Data analysis

Data analysis was conducted through a comprehensive review of the interview transcripts and field notes. We employed thematic analysis as outlined by Braun and Clarke (2006), which involved a six-phase process: familiarization with the data, generating initial codes, searching for themes, reviewing themes, defining and naming themes, and producing the report.

The researcher engaged in a close reading of the data, identifying recurring themes and patterns in the participants' narratives. This process involved contextual analysis, considering the broader sociocultural and political environment in which the participants' experiences were situated. As recommended by Charmaz (2006), we used memo-writing throughout the analysis process to develop our ideas and make connections between emerging themes.

The analysis focused on understanding the nuances of the women's migration experiences, their religious practices, and integration processes in Almaty. Key quotes and anecdotes were extracted to illustrate these themes, following Geertz's (1973) concept of "thick description" to provide rich, contextual detail in our findings.

3.6. Researcher positionality

It is important to acknowledge the positionality of the primary researcher, as it may influence the data collection and analysis process (England, 1994). The researcher has a Tatar grandmother but was raised in a Catholic household in the Far East, in an environment where Tatar, Russian and Japanese were spoken. This background provides both insider and outsider perspectives, potentially facilitating rapport with participants but also risking certain biases or blind spots in the research process.

To mitigate potential biases, we employed reflexivity throughout the research process, maintaining a reflexive journal as recommended by Finlay (2002). This practice allowed for continuous examination of how the researcher's positionality might be influencing data collection and interpretation. Additionally, we engaged in peer debriefing sessions with participants not directly involved in the research, a strategy that Creswell and Miller (2000) suggest can enhance the credibility of qualitative findings.

We also acknowledge that there may be aspects of the Tatar migrant experience that the researcher might overlook due to their particular background and perspective. To address this, we employed member checking (Lincoln & Guba, 1985), sharing preliminary findings with participants to ensure our interpretations resonated with their experiences.

3.7. Limitations

While our methodological approach allows for an in-depth exploration of Tatar women migrants' experiences, it has certain limitations. The small sample size and focus on Almaty limit the generalizability of our findings, a common challenge in qualitative research (Yin, 2018). Additionally, our sampling method may have led to an overrepresentation of more socially active women, potentially missing the experiences of more isolated individuals.

The online nature of our interviews, necessitated by practical constraints, may have impacted the depth of rapport built with participants and limited our ability to observe non-verbal cues (Deakin & Wakefield, 2014). However, as Lo Iacono et al. (2016) argue, online interviews can also create a sense of ease and openness among participants, potentially leading to rich data.

We acknowledge these limitations and caution against broad generalizations based on our findings. Instead, we aim to provide rich, contextualized insights into the experiences of Tatar women migrants in Almaty, contributing to a deeper understanding of transnational migration processes in the post-Soviet space.

4. Tatar Women's Migration Experiences in Almaty

This section presents the main findings of our study, focusing on the migration experiences of Tatar women in Almaty, Kazakhstan. Drawing on in-depth interviews with ten participants, we provide a thick description of their journeys, challenges, and adaptations. The narratives presented here offer a nuanced understanding of the complex interplay between ethnic identity, religious practice, and gender roles in the context of migration.

4.1. Profiles of participants

Before delving into the thematic analysis, we present brief profiles of our ten participants to provide context for their narratives. All names are pseudonyms to protect the participants' identities.

Table 1*Profiles of Participants*

Number	Pseudonym	Age, year of birth	Marital status, reason(s) for migration
Informant 1	Aliya	Age 32, born in 1992	married, moved to avoid her husband's conscription
Informant 2	Gulnara	Age 45, born in 1979	divorced, relocated due to economic difficulties
Informant 3	Zarina	Age 28, born in 1996	single, left Russia for political reasons
Informant 4	Farida	Age 39, born in 1985	widowed, moved to avoid her sons' conscription
Informant 5	Leila	Age 51, born in 1973	married, followed her husband for work opportunities
Informant 6	Amina	Age 35, born in 1988	married, moved to avoid her husband's conscription
Informant 7	Sabina	Age 42, born in 1982	divorced, sought better economic prospects
Informant 8	Lyaysan	Age 29, born in 1995	single, pursued educational opportunities
Informant 9	Dilyara	Age 47, born in 1977	married, relocated to join family-in-law
Informant 10	Elmira	Age 33, born in 1991	married, left reluctantly due to her husband's decision

4.2. The decision to migrate: push and pull factors

The decision to migrate was rarely straightforward for our participants. While the Russian invasion of Ukraine in 2022 was a significant catalyst, the reasons for leaving were often multifaceted, combining political, economic, and personal factors.

Aliya (informant 1)'s story exemplifies the complex decision-making process many families faced. She explained:

"When the partial mobilization was announced, my husband and I were terrified. We have two young children, and the thought of him being sent to fight... it was unbearable. We never wanted to leave Russia, but suddenly we had no choice. Kazakhstan seemed like the safest option – close enough to home, but far enough from the war" (interviewed on 28 June 2024).

Aliya's case highlights how the threat of conscription forced many families to make rapid decisions about migration. For others, like **Gulnara** (informant 2), economic factors played a more significant role:

"After the sanctions hit, my small business started struggling. I could see the writing on the wall – things were only going to get worse. As a single mother, I couldn't afford to wait and see. Moving to Almaty was a gamble, but I felt I had to take the chance for my daughter's future" (interviewed on 17 July 2024).

Gulnara's experience underscores the economic uncertainty that pushed many to seek opportunities elsewhere. However, not all of our participants left willingly. **Elmira** (informant 10)'s story reveals the tensions that can arise when migration decisions are not unanimous within families:

"It was my husband's idea to move. He was worried about the economic situation and thought there would be better opportunities in Kazakhstan. I didn't want to leave. My whole life was in Kazan – my job, my friends, my parents. But in our culture, as you know, wives are expected to follow their husbands. So here I am, trying to make the best of it" (interviewed on 11 July 2024).

Elmira's reluctant migration highlights the gendered dynamics often at play in migration decisions, where women may have less agency in the decision-making process.

4.3. Navigating new identities in Almaty

Upon arrival in Almaty, our participants faced the challenge of reconstructing their identities in a new context. This process involved negotiating their Tatar heritage, their relationship with Islam, and their roles as women in a new society.

Zarina (informant 4), who left Russia primarily for political reasons, found herself reconnecting with her Tatar identity in unexpected ways:

"In Russia, I always felt caught between my Tatar culture and Russian culture. But here in Almaty, I've found a new appreciation for my Tatar roots. There's a freedom to express that part of myself here that I never felt in Moscow. I've started attending Tatar cultural events and even picked up Tatar language classes" (interviewed on 4 July 2024).

Zarina's experience reflects a pattern we observed among several participants – a renewed interest in and connection to their Tatar heritage after migration. This phenomenon aligns with previous research on diaspora communities and the reinvigoration of ethnic identities in new contexts (Vertovec, 2009).

For some participants, like **Amina** (informant 6), the migration experience led to a deepening of religious identity:

"Back home, I was always a bit hesitant to wear the hijab. There was so much prejudice, especially after the invasion started. But here in Almaty, I feel more comfortable embracing my faith openly. The first time I wore my hijab to the bazaar, I was nervous. But people barely blinked an eye. It's given me the courage to explore my spirituality more deeply" (interviewed on 19 July 2024).

Amina's narrative illustrates how the more tolerant religious atmosphere in Almaty allowed some women to express their Islamic identity more freely. However, this was not a universal experience.

Farida (informant 4), for instance, found herself questioning aspects of her faith:

"I've always considered myself a devout Muslim, but the war and the migration... it's shaken my faith. I look at my fellow Muslims here in Almaty, and sometimes I wonder – how can we reconcile our beliefs with the violence happening in Ukraine? I'm still praying, still fasting, but I'm also asking a lot more questions" (interviewed 18 July 2024).

Farida's spiritual struggle highlights the complex ways in which political events and migration can impact religious identity and practice.

4.4. Challenges and adaptations in daily life

The practical challenges of settling into life in Almaty were a significant theme in our interviews. Participants discussed difficulties with housing, employment, and social integration, as well as the strategies they developed to overcome these obstacles.

Leila (informant 5), who followed her husband to Almaty for work opportunities, described the initial shock of arrival:

"The first few months were a blur. We were living in a tiny apartment, much smaller than our home in Kazan. My husband was working long hours at his new job, and I was alone with the children in a city I didn't know. I couldn't read the signs in Kazakh, I didn't know where to buy groceries... it was, well, what to say, overwhelming" (interviewed on 10 July 2024).

Leila's experience was common among our participants. Many described a period of disorientation and isolation upon arrival. However, most also developed strategies for adapting to their new environment. Leila continued:

"But then I met some other Tatar women at the local mosque. They showed me around, helped me learn some basic Kazakh phrases. Now I'm even teaching Russian to some local children to earn extra money. It's not the life I imagined, but we're making it work".

The role of informal networks, particularly among other Tatar migrants and at religious institutions, emerged as a crucial factor in adaptation for many of our participants.

Employment was another significant challenge for many of the women we interviewed. **Sabina** (informant 7), who moved to Almaty seeking better economic prospects, found that her expectations did not match reality:

"I had this idea that there would be plenty of jobs in Almaty. But when I got here, I realized my Russian college degree didn't carry the same weight without the ability to speak Kazakh. I spent months searching for work in my field before I finally had to accept a job as a sales clerk. It was humbling, but I had to swallow my pride for the sake of survival" (interviewed on 1 July 2024).

Sabina's story highlights the often-overlooked challenges of professional integration for migrants, even those moving between countries with historical ties.

4.5. Transforming gender roles and family dynamics

The migration experience often led to shifts in gender roles and family dynamics among our participants. Some women found new freedoms and opportunities in Almaty, while others struggled with increased responsibilities and pressures.

Lyaysan (informant 8), who came to Almaty to pursue educational opportunities, found that the move allowed her to challenge traditional expectations:

"In my family back in Ufa, there was always this pressure to get married young. But here in Almaty, I'm focused on my studies. I'm the first in my family to pursue a master's degree. My parents don't fully understand, but they're starting to see that there are other paths for Tatar women besides early marriage and motherhood" (interviewed on 8 July 2024).

Lyaysan's narrative illustrates how migration can create spaces for women to pursue personal goals and challenge cultural norms. However, not all women experienced such positive transformations. **Dilyara** (informant 9), who relocated to join her family-in-law (Her husband's father moved to Almaty early with his family to avoid conscription), found herself caught between conflicting expectations:

"Sometimes I feel like I'm living in two worlds. At home, I'm expected to be a traditional Tatar wife and mother. But outside, I'm navigating a more modern, Kazakhstani society. My husband expects me to work to help support the family, but also to maintain all my duties at home. It's exhausting trying to balance it all" (interviewed on 18 July 2024).

Dilyara's experience highlights the complex negotiations many migrant women face as they attempt to balance traditional roles with new economic and social realities.

4.6. Maintaining transnational ties

Despite the challenges of their new lives in Almaty, most of our participants maintained strong connections to their communities of origin in Russia. These transnational ties played a significant role in shaping their experiences and identities.

Gulnara (informant 2) described how technology allowed her to maintain a sense of connection:

"Every evening, I video call my parents in Kazan. They tell me about life back home, and I show them around our new apartment. It's not the same as being there, but it helps. My daughter practices her Tatar with them – I worry she'll forget the language otherwise" (interviewed on 17 July 2024).

For Gulnara, these daily calls served not only to maintain family relationships but also as a way to preserve cultural and linguistic ties for the next generation. However, maintaining these connections could also be a source of stress and guilt. **Aliya** (informant 1) expressed conflicted feelings about her decision to leave:

"Sometimes when I talk to my friends back home, I feel like a traitor. They're dealing with hardships, and here I am, safe in Almaty. But then I look at my children, and I know we made the right choice for them. It's a constant back-and-forth in my mind" (interviewed on 28 June).

Aliya's sentiment reflects the emotional complexity of migration, where the decision to leave for safety and opportunity is often tinged with guilt and a sense of abandoning one's community.

4.7. Looking to the future

As our participants reflected on their experiences and looked to the future, we observed a mix of hope, uncertainty, and resilience. Many expressed a desire to put down roots in Almaty, while others saw their time in Kazakhstan as temporary.

Amina (informant 6), who had embraced many aspects of life in Almaty, expressed cautious optimism:

"We're starting to feel at home here. My children are learning Kazakh in school, making friends. I'm even thinking of applying for Kazakhstani citizenship. But part of me still dreams of returning to Russia someday, when things are different. For now, though, we're building a life here" (interviewed on 19 July 2024).

Amina's perspective was echoed by several participants who were actively working to integrate into Kazakh society while maintaining hope for eventual return. In contrast, **Elmira** (informant 10), who had moved reluctantly, was more focused on an eventual return to Russia:

"I'm trying to make the best of our time here, but in my heart, I know this isn't our final home. I'm using this time to learn new skills, save money. When the situation in Russia improves, we'll go back. This is just a temporary chapter in our lives" (interviewed on 11 July 2024).

Elmira's view represents those participants who saw their migration as a necessary but temporary measure, highlighting the diverse range of perspectives and experiences among Tatar women migrants in Almaty.

In conclusion, the experiences of Tatar women migrants in Almaty reveal a complex interplay of push and pull factors, challenges and adaptations, and transformations of identity and family dynamics. Their stories highlight the resilience and agency of these women as they navigate new cultural, religious, and social landscapes, while also underscoring the ongoing challenges and uncertainties they face. As they continue to build lives in Almaty, these women are not only reshaping their own identities but also contributing to the evolving multicultural fabric of Kazakh society.

4.8. Theoretical implications: the multifaceted nature of migration experiences

The narratives presented in this section reveal the complex and multifaceted nature of Tatar women's migration experiences in Almaty. Their stories highlight the interplay of political, economic, and personal factors in shaping migration decisions and outcomes. We observe a process of active adaptation and creative reimagining of transnational connections, where migrants demonstrate agency in shaping their practices rather than simply maintaining static ties across borders.

The experiences of our participants underscore the gendered nature of migration processes, aligning with Pessar and Mahler's (2003) "gendered geographies of power" framework. Women like Elmira, who migrated reluctantly due to her husband's decision, exemplify how gender norms can shape migration trajectories. Conversely, women like Lyaysan, who found new educational opportunities in Almaty, demonstrate how migration can also create spaces for challenging traditional gender roles.

The economic challenges faced by many participants, such as Sabina's struggle to find work in her field, highlight the often-overlooked difficulties of professional integration for migrants. These experiences resonate with Bauder's (2003) work on the devaluation of immigrants' cultural capital in new contexts.

Moreover, the diverse strategies employed by these women to adapt to life in Almaty - from language learning to entrepreneurship - demonstrate their agency and resilience in the face of significant life changes. This aligns with our observations of how migrants actively shape their environments rather than passively adapting to them.

5. Religious Identity and Practice Among Tatar Women in Almaty

This section delves deeper into the religious experiences of Tatar women migrants in Almaty, focusing on how their Islamic identities and practices have been shaped, challenged, and transformed by the migration process. Drawing on the rich narrative data collected from our ten participants, we offer a detailed analysis of the complex interplay between religious identity, cultural heritage, and the new social context of Kazakhstan.

To provide a comprehensive and nuanced understanding of these experiences, we will focus primarily on the narrative of one participant, **Amina** (Informant 6), while incorporating insights from other interviewees to illustrate broader patterns and variations.

5.1. Amina's journey: a case study in religious transformation

Amina, a 35-year-old married woman with two children, left her hometown of Kazan, Russia, in the wake of the Ukraine invasion. Her story provides a compelling illustration of the religious challenges and transformations experienced by many Tatar women in Almaty (interviewed on 19 July 2024).

"I always considered myself a Muslim... but in Kazan, it was more of a cultural identity than a practiced faith. We celebrated Eid, fasted during Ramadan, but that was about it. Wearing a hijab or praying five times a day? That wasn't part of my life".

Amina's description of her religious identity in Russia echoes the experiences of several other participants. For many, Islam was an integral part of their Tatar heritage, but its practice was often limited to major holidays and life-cycle events.

The decision to leave Russia was primarily motivated by concerns for her children's future, but it also opened up unexpected avenues for spiritual exploration:

"When we decided to move to Almaty, religion wasn't really on my mind. I was worried about my husband finding work, the kids adjusting to a new school. But something changed when we got here. Maybe it was the shock of leaving everything behind, or the need to find a new community, but I found myself drawn to the mosque in a way I never was back home".

Amina's experience highlights how the disruption of migration can often lead to a reevaluation of one's religious identity. For her, the mosque became not just a place of worship, but a source of community and support in an unfamiliar environment.

5.2. Navigating a new religious landscape

Almaty's religious landscape presented both opportunities and challenges for Amina and other Tatar women. Kazakhstan, while officially a secular state, has a predominantly Muslim population and a more visible Islamic presence than many parts of Russia. Amina described her first visits to the local mosque:

"The first time I went to the mosque here, I was nervous. I didn't know the proper etiquette, and I was worried I'd stand out as a foreigner. But the women there were so welcoming. An older Kazakh woman showed me how to perform wudu [ritual ablution] properly. It was like she could sense my uncertainty".

This experience of warmth and guidance from the local Muslim community was echoed by several other participants. **Gulnara** (Informant 2) noted, *"The mosque became a place where I could connect with both my Tatar culture and the local Kazakh culture. It's a bridge between my past and my present"*.

However, the increased visibility of Islamic practice in Almaty also presented challenges for some women. Amina reflected on her decision to start wearing the hijab:

"I never thought I'd wear a hijab. In Kazan, it wasn't common, and to be honest, I had some negative stereotypes about it. But here, seeing so many women proudly wearing it, I became curious. I started with wearing it just to the mosque, then for Ramadan. Now, I wear it all the time. It's become a part of who I am".

Amina's journey towards adopting the hijab illustrates a common theme among our participants: the renegotiation of visible religious symbols in a new context. For some, like Amina, the move to Almaty provided the freedom to explore more overt expressions of faith. For others, it prompted a reevaluation of their relationship with such practices.

Zarina (Informant 3), for instance, had a different experience: *"I feel less pressure to 'look Muslim' here than I did in Russia. There, wearing a hijab felt like a political statement. Here, I can practice my faith more privately, focusing on the spiritual aspects rather than the outward appearance"* (interviewed on 4 July 2024).

5.3. Deepening religious knowledge and practice

For many of our participants, including Amina, the move to Almaty sparked a desire to deepen their understanding of Islam. This often involved formal and informal religious education, which was more readily available in Almaty than in their hometowns. Amina described her journey of religious learning:

"Back in Kazan, my knowledge of Islam was pretty basic. Here, I've started attending classes at the mosque. I'm learning to read the Quran in Arabic, understanding the meaning behind our rituals. It's like I'm discovering my religion for the first time, even though I've been Muslim all my life".

This process of religious education often led to changes in daily practices. Amina continued:

"Now, I pray five times a day. I never did that in Russia. At first, it was challenging to fit it into my schedule, especially with work and the kids. But it's become a source of peace in my day, a moment to pause and reflect".

The increased religious observance wasn't limited to prayer. Amina and several other participants reported changes in their dietary habits, socializing patterns, and even financial practices as they learned more about Islamic principles.

"I've become more conscious about halal food," Amina explained. *"I'm also learning about Islamic finance - we're even considering switching to an Islamic bank for our savings".*

5.4. Negotiating religious identity in the family

The transformation of religious identity and practice often had significant implications for family dynamics. For Amina, whose husband was less religiously inclined, this presented both challenges and opportunities for growth:

"My husband was surprised by my growing religiosity at first. He joked that he had married a different woman. But over time, he's become supportive. We have deeper conversations about faith and values now. It's brought us closer in many ways".

Amina's experience was not universal among our participants. **Elmira** (Informant 10), for instance, found that her renewed interest in religion created tension in her marriage:

"My husband doesn't understand why I'm suddenly so interested in Islam. He worries that I'm becoming 'too conservative.' It's been a source of arguments between us" (interviewed on 11 July 2024).

For those with children, like Amina, the migration experience often prompted a reevaluation of how to pass on religious and cultural heritage:

"In Kazan, I didn't think much about teaching my kids about Islam. Now, it's become a priority. We read Quran stories together, and I'm teaching them to pray. I want them to have a stronger connection to their faith than I did growing up".

5.5. Intersections of religious and ethnic identity

For many Tatar women, the experience of migration led to a complex renegotiation of the relationship between their religious and ethnic identities. Amina reflected on this process:

"Being Tatar and being Muslim have always been connected for me. But here in Almaty, I'm exploring what each of those identities means separately. I'm more conscious of my Tatar heritage - I'm teaching my kids Tatar songs and stories. At the same time, I'm connecting with Muslims from different backgrounds in ways I never did before".

This sentiment was echoed by **Leila** (Informant 5), who noted:

"In Russia, being Tatar was what made me different. Here, it's being Muslim that connects me to the broader community. But I'm also more aware of the unique aspects of Tatar Islam - our traditions, our approach to gender roles. It's a balancing act".

5.6. Challenges and contradictions

While many participants, including Amina, reported positive experiences of religious growth, the process was not without its challenges and contradictions. Amina reflected on some of the difficulties she encountered:

"Sometimes I feel caught between different worlds. Some of my old friends from Kazan don't understand my new religiosity. They think I've become a different person. And while the Muslim community here is welcoming, there are cultural differences. Sometimes I feel like I have to prove that I'm a 'real' Muslim because I'm not Kazakh".

The issue of authenticity and belonging came up frequently in our interviews. Many women reported feeling pressure to demonstrate their Islamic credentials, both to the local Muslim community and to other Tatar migrants.

Amina also grappled with reconciling her newfound religious conviction with other aspects of her identity:

"I've always been proud of my education and my career. Now, I'm learning about Islamic perspectives on women's roles, and sometimes it's challenging to reconcile everything. I believe in gender equality, but I'm also drawn to more traditional interpretations of family life. It's an ongoing process of figuring out what feels right for me".

5.7. Looking to the future

As Amina and other participants reflected on their religious journeys in Almaty, many expressed a sense of ongoing evolution and uncertainty about the future. Amina shared her thoughts:

"I don't know what the future holds. Will we stay in Almaty forever? Will we return to Russia someday? How will my religious practice continue to change? These are questions I can't answer. But I do know that this experience has transformed my relationship with Islam in ways I never expected".

For many of the women we interviewed, including Amina, the experience of migration had opened up new possibilities for religious exploration and growth. At the same time, it had complicated their sense of identity and belonging.

Amina concluded our interview with a reflection that seemed to capture the sentiments of many participants:

"This journey - both the physical move to Almaty and my spiritual journey - has taught me that identity isn't fixed. Being a Tatar Muslim woman in Almaty is different from what it meant in Kazan. And that's okay. It's all part of the journey".

In conclusion, the religious experiences of Tatar women migrants in Almaty, as exemplified by Amina's story, reveal a complex process of identity renegotiation, spiritual exploration, and cultural adaptation. These experiences highlight the dynamic nature of religious identity in the context of migration, the intersections between religious and ethnic identities, and the ways in which individual spiritual journeys are shaped by broader social, cultural, and political contexts.

The narratives presented in this section contribute to our understanding of how migration can serve as a catalyst for religious change, the role of religious communities in facilitating adaptation to new environments, and the challenges of maintaining coherent identities across transnational spaces. They also underscore the importance of considering religious dimensions in studies of migration and integration, particularly in contexts where religious and ethnic identities are closely intertwined.

5.8. Conceptual insights: the dynamic nature of religious identity in transnational contexts

The religious experiences of Tatar women migrants in Almaty, as exemplified by Amina's story and others, reveal a complex process of identity renegotiation and spiritual exploration. These narratives demonstrate how religious identities and practices are actively reshaped in response to new social and cultural contexts.

The deepening of religious identity experienced by many participants aligns with Vertovec's (2004) observation that migration can often lead to increased religious consciousness. However, our findings go beyond this, showing how women like Amina not only become more religious but also reinterpret their faith in light of their new experiences.

The challenges faced by these women in reconciling different aspects of their identities - as Muslims, as Tatars, as women, and as migrants - underscore the intersectional nature (Crenshaw, 1991) of their

experiences. This complexity is central to our understanding of how migrants navigate multiple, sometimes conflicting, identities in transnational contexts.

Moreover, the ways in which these women engage with local Islamic institutions and reinterpret religious practices demonstrate their agency in shaping their religious experiences. This aligns with Jouili's (2015) work on Muslim women's religious agency in European contexts, while also highlighting the unique dynamics at play in the post-Soviet, Central Asian setting.

6. Integration and Community Building: Tatar Women's Experiences in Almaty

Drawing on the rich narratives and insights presented in the previous sections, this section examines how Tatar women migrants navigate the process of integration into Almaty's social fabric and build new communities. We explore the strategies they employ, the challenges they face, and the ways in which they reimagine their identities in this new context.

6.1. Navigating multiple identities

The experiences of our participants reveal a complex process of identity negotiation as they integrate into Almaty society. Many women find themselves balancing multiple, sometimes conflicting, identities: as Tatars, as Muslims, as Russians (or former Russian residents), and as new members of Kazakhstani society. **Aliya** (Informant 1) articulated this complexity:

"Some days, I feel like I'm juggling different versions of myself. At home, I'm a Tatar mother, speaking our language, cooking our traditional foods. At work, I'm seen as a Russian speaker, bringing skills from my life in Kazan. At the mosque, I'm part of the broader Muslim community. And when I'm dealing with government offices or my children's school, I'm trying to fit into Kazakh society. It's exhausting sometimes. Well... I feel like I'm expanding who I can be, too" (interviewed on 28 June 2024).

This sentiment was echoed by several participants, highlighting the fluid and contextual nature of identity in the migration experience. The ability to navigate these multiple identities often served as a resource, allowing women to connect with diverse groups and access different support networks.

6.2. Language as a tool for integration

Language emerged as a crucial factor in the integration process. Most of our participants arrived in Almaty with fluency in Russian but limited or no knowledge of Kazakh. Their efforts to learn Kazakh played a significant role in their integration experiences. **Gulnara** (Informant 2) described her language journey:

"When I first arrived, I relied entirely on Russian. But I quickly realized that to truly be part of society here, I needed to learn Kazakh. It's been challenging – at my age, learning a new language isn't easy. But it's opened up so many doors. I can chat with my neighbors, understand local news, even help my daughter with her Kazakh homework. It's given me a sense of belonging I didn't expect" (interviewed on 17 July 2024).

Several women reported that their efforts to learn Kazakh were met with appreciation from local Kazakhs, often serving as a bridge for cultural exchange and friendship. However, the process was not without its frustrations. **Zarina** (Informant 3) noted:

"Sometimes I feel like my language skills define my acceptance. When I stumble over Kazakh words, I can see people's perceptions of me change. It's like I'm less 'integrated' in their eyes. It's frustrating because I feel connected to this place in my heart, even if my tongue can't always keep up" (interviewed on 4 July 2024).

6.3. Building new communities

One of the most striking aspects of the women's narratives was the importance of building new communities in Almaty. These communities often transcended traditional ethnic or national boundaries, creating new spaces of belonging. **Amina** (Informant 6) described her experience:

"When I first arrived, I sought out other Tatars. It was comforting to hear Tatar language, to share familiar customs. But over time, my circle has expanded. Now, some of my closest friends are Kazakh women I met at the mosque, a Ukrainian family in our apartment building, and even an Uyghur colleague from work. We've created our own little 'migrant family,' supporting each other through the challenges of building a new life here" (interviewed on 19 July 2024).

This creation of diverse, multi-ethnic communities was a common theme among our participants. Many women found that shared experiences of migration, regardless of origin, created strong bonds. These communities often served as crucial support networks, offering practical help (such as job referrals or childcare) as well as emotional support.

6.4. Engagement with local institutions

Interactions with local institutions – including government offices, schools, healthcare facilities, and religious organizations – played a significant role in the integration process. These interactions often presented challenges but also opportunities for engagement and belonging. **Farida** (Informant 4) shared her experience with her children's school:

"At first, I was intimidated by the school system here. The curriculum is different, and I worried about my children falling behind. But I decided to get involved – I volunteered for school events, joined the parent-teacher association. It was challenging with my limited Kazakh, but it helped me understand the system better and feel more connected to the community. Now, I feel like I have a voice in my children's education" (interviewed on 18 July 2024).

Several women noted that religious institutions, particularly mosques, played a crucial role in their integration. These spaces often served as sites for language learning, cultural exchange, and community building. However, experiences varied, with some women feeling fully embraced by these communities, while others felt pressure to conform to certain expectations of religious practice or cultural behavior.

6.5. Economic integration and professional identity

For many of our participants, economic integration and the maintenance or reconstruction of professional identities were central challenges. Women often found that their qualifications or work experiences from Russia were not fully recognized or valued in the Kazakhstani context. **Sabina** (Informant 7) described her professional journey:

"I was an accountant in Kazan, but when I came here, I couldn't find a similar position. The systems are different, and without fluent Kazakh, many offices wouldn't consider me. I had to start over, taking courses in Kazakh accounting practices. It was humbling, being a student again in my 40s. But it's also been empowering. I'm building a new professional identity that bridges my experience from Russia with my new life here" (interviewed on 1 July 2024).

Several women found entrepreneurial solutions, starting small businesses that catered to the Tatar community or leveraged their unique cross-cultural experiences. **Leila** (Informant 5), for example, started a small bakery specializing in Tatar pastries:

"It started as a way to earn extra money, baking chakchak and other Tatar sweets for the community. But it's become so much more. It's a way to share my culture, to create a little piece of home here in

Almaty. And it's introduced me to so many people – Kazakhs curious about Tatar cuisine, other migrants looking for a taste of home. It's become a bridge between cultures" (interviewed on 10 July 2024).

6.6. Challenges and resilience

While many of our participants shared stories of successful integration, they also faced significant challenges. These included experiences of discrimination, feelings of nostalgia and loss, and the stress of adapting to a new society while maintaining connections to their heritage. **Elmira** (Informant 10), who had moved reluctantly, expressed ongoing struggles:

"There are days when the homesickness is overwhelming. When my children come home speaking more Kazakh than Tatar, I worry about them losing their heritage. When I see news from Russia, I feel guilty for leaving. It's a constant emotional struggle" (interviewed on 11 July 2024).

However, even in the face of these challenges, our participants demonstrated remarkable resilience. Many spoke of developing new coping strategies, finding strength in their faith, and drawing support from their newly formed communities. **Dilyara** (Informant 9) reflected:

"This journey has taught me how strong I am. Every challenge – whether it's helping my children adjust, or reimagining my own identity – has shown me capabilities I didn't know I had. I'm not the same woman who left Kazan two years ago. I'm more confident, more adaptable, more open to new experiences" (interviewed on 18 July 2024).

6.7. Integration dynamics: challenges, resilience, and evolving identities

The experiences of Tatar women migrants in Almaty reveal a complex and multifaceted process of integration. These women navigate multiple identities, build diverse communities, engage with local institutions, and reconstruct their professional lives in a new context. Their stories highlight both the challenges of migration and the remarkable resilience and adaptability of individuals in the face of significant life changes. Moreover, their experiences shed light on the evolving nature of urban spaces in Central Asia, where historical connections, contemporary migrations, and global influences intersect to create new forms of community and belonging. As these women integrate into Almaty society, they are not only adapting to their new environment but actively shaping it, contributing to the city's cultural diversity and social fabric.

The narratives presented here underscore the importance of viewing integration not as a one-way process of assimilation, but as a dynamic, two-way interaction between migrants and host societies. They also highlight the need for policies and support systems that recognize the diverse needs and experiences of migrant women, particularly those navigating multiple cultural and religious identities.

6.8. Analytical reflections: navigating integration and transnational belonging

The experiences of Tatar women migrants in Almaty reveal a complex and multifaceted process of integration and community building. Their stories demonstrate how migrants actively construct new forms of belonging that transcend traditional national and ethnic boundaries.

The women's experiences of navigating multiple identities align with Vertovec's (2001) concept of "bifocality" in transnational migration, where individuals maintain simultaneous attachments to different places and cultures. However, our findings suggest that this process is more dynamic and multidirectional than a simple bifocality.

The crucial role of language in the integration process, as highlighted by participants like Gulnara, resonates with Norton's (2013) work on language and identity in migration contexts. The efforts to learn

Kazakh while maintaining Tatar and Russian exemplify the linguistic dimension of transnational adaptation.

The formation of diverse, multi-ethnic communities by these women challenges simplistic notions of diaspora formation based solely on shared ethnicity or national origin. Instead, it aligns with Glick Schiller et al.'s (2006) concept of "simultaneous incorporation," where migrants forge connections across multiple social fields.

The economic strategies employed by women like Leila, who started a Tatar bakery, demonstrate how migrants can leverage their cultural capital in new contexts. This aligns with Light and Gold's (2000) work on ethnic economies in migration contexts.

Overall, these experiences underscore the need for a theoretical framework that can capture the dynamic, creative processes through which migrants construct new forms of belonging and community in transnational contexts.

7. Discussion: Reimagining Identity, Faith, and Belonging in Transnational Spaces

This study of Tatar women migrants in Almaty provides valuable insights into the complex interplay of transnational connections, intersecting identities, and religious practices in the context of migration. By synthesizing our theoretical framework outlined in Section 2. with the empirical findings presented in Sections 3-6, we propose a new conceptual framework, which we term "Adaptive Transnationalism," for understanding the dynamic processes of identity formation and community building in transnational contexts.

7.1. Transnational connections and identity formation

Our research reveals that the transnational connections maintained by Tatar women profoundly shape their adaptation and identity formation in Almaty. As discussed in Section 2.1., the concept of transnationalism (Glick Schiller et al., 1992) emphasizes the multi-stranded social relations that link societies of origin and settlement. Our findings extend this understanding by demonstrating how these women actively reshape these connections in response to their new context. For instance, Gulnara's daily video calls with her parents in Kazan (Section 4.6.) exemplify how digital technologies are leveraged to maintain ties with communities in Russia. However, these connections go beyond mere maintenance of relationships. As seen in Leila's case (Section 6.5.), where she started a Tatar bakery in Almaty, these transnational ties become a basis for creative adaptations that bridge cultural contexts.

This process of active adaptation and creative reimagining of transnational connections is a key component of what we term "Adaptive Transnationalism." It emphasizes the agency of migrants in shaping their transnational practices, aligning with Vertovec's (2009) concept of "transnationalism as a social morphology" while extending it to highlight the transformative nature of these practices.

7.2. Intersectionality and migrant experiences

The intersections of gender, ethnicity, religion, and migrant status significantly influence the experiences and opportunities of Tatar women in Almaty. This aligns with the intersectional approach outlined in Section 2.2., particularly drawing on Mirza's (2013) work on Muslim women's intersecting identities in migration contexts.

Our findings, particularly in Sections 4.5. and 5.4., demonstrate how these intersecting identities are not static but dynamically negotiated. For instance, Amina's journey of religious exploration (Section 5.1.) shows how migration can lead to a reevaluation and transformation of religious identity, intersecting with her roles as a woman, a mother, and a professional.

These findings support McCall's (2005) intercategory approach to intersectionality, which examines how multiple categories of difference interact to shape individual experiences. However, our concept of Adaptive Transnationalism extends this by emphasizing how individuals actively negotiate and reshape these intersecting identities in transnational contexts.

7.3. Religious identity and practice in transnational contexts

The reinterpretation and practice of Islamic faith in the context of migration and minority status emerge as a central theme in our findings. This aligns with the discussion in Section 2.3. on Islam, gender, and transnational identity, particularly drawing on Göle's (2013) work on the public visibility of Islam.

Our findings, particularly in Section 5., demonstrate how Tatar women navigate between different interpretations of Islam, balancing their Tatar Islamic heritage with the practices they encounter in Almaty's more diverse Islamic landscape. This process of religious negotiation and adaptation is a key aspect of Adaptive Transnationalism, highlighting how religious identities are actively reshaped in response to new social and cultural environments.

7.4. Language, integration, and community formation

Language emerged as a crucial factor in the integration process, as discussed in Section 6.2. This finding aligns with Norton's (2013) work on language and identity in migration contexts, as outlined in our theoretical framework. The efforts of participants like Gulnara to learn Kazakh while maintaining Tatar and Russian exemplify the linguistic dimension of Adaptive Transnationalism.

Furthermore, our findings on community formation (Section 6.3.) challenge simplistic notions of diaspora formation based solely on shared ethnicity or national origin. Instead, they align with Glick Schiller et al.'s (2006) concept of "simultaneous incorporation," where migrants forge connections across multiple social fields. However, our concept of Adaptive Transnationalism goes further by emphasizing how migrants actively construct new forms of community that transcend traditional ethnic and national boundaries.

7.5. Towards a theory of adaptive transnationalism

Drawing on the insights from our empirical findings and existing theoretical frameworks, we propose "Adaptive Transnationalism" as a new conceptual framework for understanding the dynamic processes through which migrants navigate multiple identities, maintain and transform transnational connections, and construct new forms of belonging in their host societies.

We define Adaptive Transnationalism as a dynamic process through which migrants actively reshape their identities, practices, and social connections in response to new cultural contexts, while maintaining and transforming ties to their places of origin. This process involves the creative adaptation of cultural practices, the negotiation of intersecting identities, and the formation of new communities that transcend traditional ethnic and national boundaries.

At the core of Adaptive Transnationalism is the recognition of migrants' active agency. Rather than being passive subjects of transnational forces, migrants are seen as active agents shaping their transnational experiences. This extends Glick Schiller et al.'s (1992) concept of transnationalism by emphasizing the transformative nature of migrants' actions. Furthermore, Adaptive Transnationalism emphasizes the creative adaptation of cultural practices and identities. Instead of simply maintaining their original cultural practices, migrants innovatively adapt these to their new contexts. This builds on Vertovec's (2009) "transnationalism as a social morphology" by highlighting the innovative ways migrants reshape their cultural practices.

The framework also underscores the intersectional negotiation of identity. Multiple aspects of identity, including gender, ethnicity, and religion, are continually negotiated and reshaped in the transnational context. This extends McCall's (2005) intercategory approach to intersectionality by emphasizing the dynamic nature of identity negotiation in transnational contexts. Moreover, Adaptive Transnationalism recognizes the dynamic nature of community formation. Migrants construct new forms of community that go beyond traditional diaspora models, expanding on Glick Schiller et al.'s (2006) concept of "simultaneous incorporation" by emphasizing the active role of migrants in creating new, hybrid communities.

Finally, the framework highlights migrants' simultaneous engagement with multiple social fields. Migrants maintain connections to both their home and host societies, actively shaping each. This builds on Levitt and Glick Schiller's (2004) concept of "simultaneous embeddedness" by highlighting the bidirectional influence of migrants on both home and host societies. Adaptive Transnationalism offers a more nuanced understanding of transnational migration processes, synthesizing and extending key concepts from existing theoretical frameworks in light of our empirical findings. It emphasizes the creative and dynamic ways in which migrants construct their lives across borders, providing a valuable tool for analyzing the complex realities of transnational migration in the 21st century.

This framework addresses the limitations of previous approaches by recognizing the agency and creativity of migrants, accounting for the intersectional nature of migrant identities, highlighting the dynamic and bidirectional nature of cultural adaptation and community formation, and emphasizing the role of language and religious practice in shaping transnational experiences.

8. Conclusion

In conclusion, this study of Tatar women migrants in Almaty significantly advances our understanding of transnational identities, intersectionality, and religious practice in the context of migration. By introducing the concept of "Adaptive Transnationalism," we offer a nuanced framework that captures the dynamic, creative processes through which migrants actively shape their identities and communities across transnational spaces. This framework moves beyond static notions of transnationalism, emphasizing the agency and ingenuity of migrants as they adapt to new contexts while maintaining and transforming ties to their places of origin.

The experiences of Tatar women migrants in Almaty reveal the complex, multifaceted nature of transnational migration in the 21st century. These women are not merely navigating between two worlds; they are actively constructing new, transnational ways of being. Their stories highlight how migrants creatively adapt to new environments, negotiating multiple identities and forming communities that transcend traditional national and ethnic boundaries.

The concept of Adaptive Transnationalism provides a fresh perspective on how migrants actively shape their experiences and identities across borders. This framework can guide future research and inform policy decisions in an increasingly interconnected world, helping to navigate the complexities of modern migration and fostering more inclusive and adaptive societies.

While acknowledging the valuable insights this study provides, it is important to recognize its limitations. The focused nature of our research – examining a specific ethnic group in a particular location with a small sample size – limits the generalizability of our findings. However, these limitations also open up promising avenues for future research.

Future studies could expand the scope of this research in several ways. Comparative analyses of different ethnic groups or examinations of similar processes in various host countries would allow for a more comprehensive test of the Adaptive Transnationalism framework across diverse contexts.

Longitudinal research designs could provide valuable insights into how these processes unfold over time, capturing the dynamic nature of identity formation and community building in transnational contexts. Additionally, as global connectivity continues to increase, investigating the role of digital technologies in facilitating Adaptive Transnationalism becomes increasingly crucial. Understanding how digital platforms and communication technologies influence transnational practices and identities could reveal new dimensions of this phenomenon.

Despite its limitations, this study makes a significant contribution to our understanding of transnational migration processes. By highlighting the agency, creativity, and resilience of Tatar women migrants in Almaty, it challenges us to reconsider our approaches to studying and managing migration in an increasingly interconnected world.

References

- American Anthropological Association. (2012). *Statement on ethics: Principles of professional responsibility*. Arlington, VA: American Anthropological Association.
- Badran, M. (2009). *Feminism in Islam: Secular and religious convergences*. Oneworld Publications.
- Bauder, H. (2003). "Brain abuse", or the devaluation of immigrant labour in Canada. *Antipode*, 35(4), 699-717. <https://doi.org/10.1046/j.1467-8330.2003.00346.x>
- Biernacki, P., & Waldorf, D. (1981). Snowball sampling: Problems and techniques of chain referral sampling. *Sociological Methods & Research*, 10(2), 141-163. <https://doi.org/10.1177/004912418101000205>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. Sage.
- Clark, T. (2011). Gaining and maintaining access: Exploring the mechanisms that support and challenge the relationship between gatekeepers and researchers. *Qualitative Social Work*, 10(4), 485-502. <https://doi.org/10.1177/1473325009358228>
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139-167.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into Practice*, 39(3), 124-130. https://doi.org/10.1207/s15430421tip3903_2
- Deakin, H., & Wakefield, K. (2014). Skype interviewing: Reflections of two PhD researchers. *Qualitative Research*, 14(5), 603-616. <https://doi.org/10.1177/1468794113488126>
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2011). *The SAGE handbook of qualitative research*. Sage.
- England, K. V. (1994). Getting personal: Reflexivity, positionality, and feminist research. *The Professional Geographer*, 46(1), 80-89. <https://doi.org/10.1111/j.0033-0124.1994.00080.x>
- Finlay, L. (2002). "Outing" the researcher: The provenance, process, and practice of reflexivity. *Qualitative Health Research*, 12(4), 531-545. <https://doi.org/10.1177/104973202129120052>
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. Basic Books.
- Glick Schiller, N., Basch, L., & Blanc-Szanton, C. (1992). Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645(1), 1-24. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1992.tb33484.x>
- Glick Schiller, N., Çağlar, A., & Guldbrandsen, T. C. (2006). Beyond the ethnic lens: Locality, globality, and born-again incorporation. *American Ethnologist*, 33(4), 612-633. <https://doi.org/10.1525/ae.2006.33.4.612>

- Göle, N. (2013). The voluntary adoption of Islamic stigma symbols. *Social Research: An International Quarterly*, 80(4), 1009-1030. <https://doi.org/10.1353/sor.2003.0005>
- Graney, K. E. (2019). *Russia, the former Soviet republics, and Europe since 1989: Transformation and tragedy*. Oxford University Press.
- Heckathorn, D. D. (2011). Comment: Snowball versus respondent-driven sampling. *Sociological Methodology*, 41(1), 355-366. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9531.2011.01244.x>
- Hondagneu-Sotelo, P. (2000). Feminism and migration. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 571(1), 107-120. <https://doi.org/10.1177/000271620057100108>
- Israel, M., & Hay, I. (2006). *Research ethics for social scientists*. Sage.
- Japanese Society of Cultural Anthropology. (2008). *Nihon bunka jinrui gakkai rinri kouryou* (The JASCA ethics code). Japanese Society of Cultural Anthropology.
- Jouili, J. S. (2015). *Pious practice and secular constraints: Women in the Islamic revival in Europe*. Stanford University Press.
- Koch, N. (2013). The 'heart' of Eurasia? Kazakhstan's centrally located capital city. *Central Asian Survey*, 32(2), 134-147. <https://doi.org/10.1080/02634937.2013.802487>
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *InterViews: Learning the craft of qualitative research interviewing*. Sage.
- Laruelle, M. (2014). The three discursive paradigms of state identity in Kazakhstan. In M. Y. Omelicheva (Ed.), *Nationalism and identity construction in Central Asia: Dimensions, dynamics, and directions* (pp. 1-20). Lexington Books.
- Levitt, P., & Glick Schiller, N. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, 38(3), 1002-1039. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00227.x>
- Levitt, P., & Jaworsky, B. N. (2007). Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review of Sociology*, 33, 129-156. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131816>
- Light, I., & Gold, S. J. (2000). *Ethnic economies*. Academic Press.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Lo Iacono, V., Symonds, P., & Brown, D. H. (2016). Skype as a tool for qualitative research interviews. *Sociological Research Online*, 21(2), 1-15. <https://doi.org/10.5153/sro.3952>
- Louw, M. E. (2007). *Everyday Islam in Post-Soviet Central Asia*. Routledge.
- McCall, L. (2005). The complexity of intersectionality. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(3), 1771-1800. <https://doi.org/10.1086/426800>
- Mir-Hosseini, Z. (2006). Muslim women's quest for equality: Between Islamic law and feminism. *Critical Inquiry*, 32(4), 629-645. <https://doi.org/10.1086/508085>
- Mirza, H. S. (2013). 'A second skin': Embodied intersectionality, transnationalism and narratives of identity and belonging among Muslim women in Britain. *Women's Studies International Forum*, 36, 5-15. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2012.10.012>

- Norton, B. (2013). *Identity and language learning: Extending the conversation*. Multilingual Matters.
- Noy, C. (2008). Sampling knowledge: The hermeneutics of snowball sampling in qualitative research. *International Journal of Social Research Methodology*, 11(4), 327-344. <https://doi.org/10.1080/13645570701401305>
- Omelicheva, M. Y. (2011). Islam in Kazakhstan: A survey of contemporary trends and sources of securitization. *Central Asian Survey*, 30(2), 243-256. <https://doi.org/10.1080/02634937.2011.567069>
- Omelicheva, M. Y. (2016). Islam and power legitimation: Instrumentalisation of religion in Central Asian States. *Contemporary Politics*, 22(2), 144-163. <https://doi.org/10.1080/13569775.2016.1153287>
- Pessar, P. R., & Mahler, S. J. (2003). Transnational migration: Bringing gender in. *International Migration Review*, 37(3), 812-846. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00159.x>
- Ro'i, Y., & Wainer, A. (2009). Muslim identity and Islamic practice in post-Soviet Central Asia. *Central Asian Survey*, 28(3), 303-322. <https://doi.org/10.1080/02634930903421863>
- Sakurama, M. (2022). Tatarusutan kyowakoku ni yoru diasupora seisaku to kakuchi no tataru komyuniti (Diaspora policy by the Republic of Tatarstan and Tatar communities in various regions). In Akashi, J. (Ed.) *Iju roudou to diasupora seisaku: Kokkyou o koeru hito no idou o meguru soshutsukoku no pasupekutibu* (pp. 260-283). Tsukuba daigaku shuppankai.
- Sharafutdinova, G., & Turovsky, R. (2017). The politics of federal transfers in Putin's Russia: Regional competition, lobbying, and federal priorities. *Post-Soviet Affairs*, 33(2), 161-175. <https://doi.org/10.1080/1060586X.2016.1163826>
- Vertovec, S. (2001). Transnationalism and identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(4), 573-582. <https://doi.org/10.1080/13691830120090386>
- Vertovec, S. (2004). Religion and diaspora. In P. Antes, A. W. Geertz, & R. R. Warne (Eds.), *New approaches to the study of religion* (pp. 275-304). Walter de Gruyter.
- Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203927083>
- Wertheim, S. (2012). Gender, nationalism, and the attempted reconfiguration of sociolinguistic norms. *Gender & Language*, 6(2), 261-289. <https://doi.org/10.1558/genl.v6i2.261>
- Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods*. Sage.

Article Information Form

Author's Approve: The article has a single author. The author has read and approved the final version of the article.

Conflict of Interest Disclosure: No potential conflict of interest was declared by the author.

Copyright Statement: The author owns the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Supporting/Supporting Organizations: This work was supported by JSPS KAKENHI Grant Number 24H00117.

Ethical Approval and Participant Consent: It is declared that during the preparation process of this study, scientific and ethical principles were followed and all the studies benefited from are stated in the bibliography.

Plagiarism Statement: This article has been scanned by iThenticate.

Uluslararası İlişkiler'de Feminist Dış Politika Söylemi: İsveç ve Almanya Analizi

Feminist Foreign Policy Discourse in International Relations: An Analysis of Sweden and Germany

İrem Nur Keser

Sakarya, Türkiye, i.keser00@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 15.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 28.09.2024
Yayınlanma Tarihi/ Available Online:
30.09.2024

Öz: Feminizm, kadınların buldukları toplumda hukuki, sosyal, ekonomik, siyasal çerçevede erkekler ile eşit konumda bulunması gerektiğini savunan düşünce akımıdır. 19. yüzyılda Aydınlanma döneminin etkisiyle birlikte kadınların sosyal, siyasal, hukuki alanlarda yaşadıkları haksızlık, eşitsizlik ve toplumdaki varsayılan cinsiyet rollerini yıkmak amacıyla gerçekleştirdikleri mücadeleler feminist akımın öncüsü olmuştur. Multidisipliner bir alan olan Uluslararası ilişkiler disiplinine ise feminist akım 20. yüzyılın sonlarına doğru dahil olmuştur. Feminist dış politika, toplumun her noktasında arka planda tutulmaya çalışılan kadınların söylemlerini ve bakış açılarını dikkate alarak alternatif yöntemler ve yaklaşımlar yürütmektedir. Feminist hükümetlerin ivme kazandığı İsveç, İzlanda ve Kanada'nın ardından Almanya'da feminist politika uygulamalarından bahsetmiştir. Bu çalışmada Feminist teorinin Uluslararası İlişkiler disiplinine dahil oluşu ve feminist politikayı etkileyen noktaların üzerinde durularak feminist dış politika açıklanacaktır. Ayrıca feminist dış politika, İsveç ve Almanya örnekleri üzerinden anlatılarak örnek ülkelerin feminist dış politika uygulamalarının feminist teori üzerinden eleştirisi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Uluslararası İlişkiler, Feminist Dış Politika, İsveç, Almanya

Abstract: Feminism is a movement of thought that advocates that women should be in an equal position with men within the legal, social, economic and political framework in the society. In the 19th century, with the influence of the Enlightenment period, women's injustice and inequality in social, political and legal fields and their struggles to overthrow the assumed gender roles in society have been the pioneers of the feminist movement. The feminist movement was included in the multidisciplinary field of International Relations towards the end of the 20th century. Feminist foreign policy takes into account the discourses and perspectives of women, who are often relegated to the background in all aspects of society and adopts alternative methods and approaches. After Sweden, Iceland and Canada, where feminist governments gained momentum, feminist policy practices have been mentioned in Germany. In this study, feminist foreign policy will be explained by emphasizing the inclusion of feminist theory in the discipline of International Relations and the points affecting feminist politics. In addition to this, feminist foreign policy will be explained through the case studies of Sweden and Germany and the criticism of the feminist foreign policy practices of these countries through feminist theory will be discussed.

Keywords: Feminism, International Relations, Feminist Foreign Policy, Germany, Sweden

Extended Abstract

Feminism is a concept explored across various fields of social sciences, advocating for gender equality in social, legal, economic, and political domains. Emerging in the 19th century under the Enlightenment's influence, feminism sought to address and rectify the injustices and inequalities faced by women. By the late 20th century, the feminist movement began to influence the discipline of international relations (IR). Feminist theory places emphasis on the concept of human security, which prioritizes the safety and well-being of individuals over the security of states. This perspective elucidates how conflicts, economic policies, and other global issues have a disproportionate impact on women and marginalized groups. Intersectionality is a pivotal concept that examines how gender

intersects with other forms of identity, such as race, class, and sexuality, to influence individuals' experiences and opportunities in global politics.

Feminist approaches within IR examine the impact of gender and the role of women in international politics and relations, critiquing gender inequalities and patriarchal structures while questioning prevailing power dynamics. Feminist theory in international relations posits that traditional approaches to diplomacy and power are inherently masculine and contribute to gendered inequalities and conflict. Feminist theory provides the foundation for the development of feminist foreign policy, which integrates a gender analysis into international relations and policymaking. This approach prioritizes gender equality, human security, and the representation of women in leadership roles. Its objective is to address gender-based injustices and promote inclusive policies that benefit all individuals, not just the state.

Feminist foreign policy (FFP) offers an alternative framework by emphasizing gender analysis and incorporating women's perspectives, which are often marginalized. Pioneering countries like Sweden, Iceland, Canada, and Germany have adopted feminist foreign policies, with Sweden leading the way in 2014. This policy aims to enhance women's representation and leadership, advance gender equality, and address women's rights issues.

In Germany, Foreign Minister Annalena Baerbock is committed to implementing a feminist foreign policy, advocating for its integration across official institutions. Feminist foreign policy challenges the gender-blindness of conventional foreign policy theories and practices, seeking to reconfigure power dynamics and reduce inequalities in international relations. This approach prioritizes the security of individuals over that of states and focuses on issues such as peace, security, economic and social development. It also advocates for increased representation of women in international relations to foster a more inclusive and equitable global order.

This study investigates the incorporation of feminism into the discipline of international relations, analyzing feminist foreign policy through case studies of Sweden and Germany. It critiques the practical application and feasibility of feminist foreign policy, evaluating its theoretical underpinnings and practical implementation.

In the realm of International Relations (IR), feminist foreign policy has emerged as a distinctive and transformative discourse. This approach reimagines traditional foreign policy frameworks by integrating gender perspectives and advocating for policies that address inequalities and promote women's rights on the global stage. This paper examines the feminist foreign policy discourse as implemented by Sweden and Germany, two prominent actors in the international arena.

Sweden has been a pioneering force in the adoption and promotion of feminist foreign policy. Since the introduction of its feminist foreign policy strategy in 2014, Sweden has sought to challenge and reshape the global order by emphasizing gender equality, women's empowerment, and the dismantling of patriarchal structures. This strategy underscores the importance of integrating gender considerations into all aspects of foreign policy and international engagement, aiming to influence global norms and practices. Similarly, Germany has increasingly incorporated feminist principles into its foreign policy agenda. Although its approach has evolved more gradually compared to Sweden, Germany's commitment to gender equality and women's rights has become more pronounced in recent years. This shift is reflected in Germany's international development programs, diplomatic initiatives, and contributions to multilateral organizations.

Although the concept of feminism is relatively new in the context of international relations, the notion of feminist foreign policy is a more recent phenomenon. Following the example of countries such as Sweden, Canada and Iceland, Germany's engagement with feminist foreign policy represents a

significant development. This study will examine the realpolitik of Sweden and Germany within the framework of feminist theory and will evaluate the potential of feminist foreign policy in practice, drawing on a range of discourses. This paper will analyze the feminist foreign policy frameworks adopted by Sweden and Germany, comparing their strategies, implementation mechanisms, and impacts. By examining these case studies, the paper aims to contribute to a deeper understanding of how feminist foreign policy can reshape international relations and address systemic gender-based inequalities. Furthermore, the analysis will explore the broader implications of feminist foreign policy for global governance and the potential for other states to adopt similar approaches.

1. Giriş

Uluslararası ilişkiler disiplini klasik güç merkezli realist bir perspektifi benimsemektedir. Ancak 19. yüzyıla geldiğimizde kadınların oy hakkı için verdikleri feminist mücadele, erkek egemen kurumlara etki etmiştir. Bu sebeple realist yaklaşımın egemen olma durumu uluslararası ilişkiler disiplininde feminist eleştiriyi doğurmuştur. Uluslararası İlişkiler disiplininde feminist yaklaşım “toplumsal cinsiyet” kavramından ele alınmaktadır (Eken, 2014). Uluslararası ilişkilerde feminist yaklaşım, devletler arasında yaşanan savaşları, eşitsizlikleri diplomaside hâkim olan eril yaklaşımın etkisi olarak kabul etmektedir. 1980’lerin sonuna gelindiğinde feministler, uluslararası ilişkilerin cinsiyetten bağımsız olmasından ziyade yüksek oranda cinsiyetlendirilmiş olduğunu öne sürmüşlerdir. Ann Tickner, Machiavelli’nin Prens adlı eserinden atıfta bulunarak, prenslerin dış politikalarının başarılı olması için nasıl davranmaları gerektiği konusunda uyarıldığından bahsederek uluslararası ilişkiler disiplininde prenslerin egemen olduğu ve prenseslerin genellikle arka planda kaldığı, prenslerin cesaret ve itidal sahibi olması durumu kadınları olumsuz etkilediğini öne sürmüştür (Tickner, 1999). Feminist eleştirinin temelinde bulunan bu cinsiyet kavramı, toplum ve siyaset içinde kadın faktörünün sınırlı kalması durumu, kadınların değişim ve gelişimi, uluslararası ilişkiler disiplininde de sosyal bilimlerin çoğu alanında olduğu gibi dikkat alınmadığı belirtilmektedir (Tür & Koyuncu, 2010).

Politik hiyerarşide üst kademedeki görev yapmış olan Eski İsrail Başbakanı Golda Meir, Eski Birleşik Krallık Başbakanı Margaret Thatcher, Eski Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Condolezza Rice gibi kadınların bulunduğu durumlarda bile savaş kararlarının başında güçlü kadın karakterler bulunsa dahi uluslararası disiplin baskın realist değerini tekrar etmiş, sistemin önüne geçilememiştir. Toplumsal cinsiyet temelinde liberal teori, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile saldırgan devlet politikaları arasında doğru orantı olduğunu söyler (Biter, 2017). Toplumsal cinsiyet eşitliği dengeye yaklaştıkça siyaset biliminde “*hard power*” olarak adlandırılan saldırganlığın, devletlerin güce dayalı ve savaş yanlı yaklaşımlarının da azalacağı düşünülmektedir. Günümüzde bu duruma gösterilebilecek örnek Kuzey Avrupa’da demokrasinin rol model ülkesi olan İsveç ve izlediği hükümet politikalarıdır. 2014 yılında yapılan İsveç Genel Seçim’inde Yeşiller Partisi ile Sosyal Demokrat Parti azınlık hükümetini kurmuş ve parlamentoda kadınlar ile erkeklerin sayısını eşit tutarak kadınların da erkekler kadar eşit bir temsil gücüne sahip olmasını sağlamıştır. Dönemin Başbakanı kurulan yeni hükümeti “feminist” olarak adlandırmış, kabinede kadın ve erkek bakanların sayısında eşitlik sağlamıştır (Biter, 2017). Yakın zamanda feminist dış politika yürütmek için hazırlıklarını kamuoyu ile paylaşan Almanya bu yaklaşımda yeni bir örnek olmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda Şansölye Scholz’un kabinesinde Almanya Dışişleri Bakanı olarak görevine başlayan Annalena Bearbock, feminist dış politikaya verdiği önemi belirterek bunu tüm resmî kurumlar içerisinde uygulamaya sokacağını hazırladığı bir kılavuz ile kesin olarak yansıtmıştır (Office, 2023). Feminist dış politikada İsveç, İzlanda ve Kanada’nın ardından Almanya’nın da bu süreçte dahil olması teorinin pratiğe dökülmesinde önem teşkil etmektedir.

Feminist dış politikanın İsveç ve Almanya örnekleri üzerinden inceleneceği bu çalışmada ilk olarak, uluslararası ilişkiler disiplininde feminist teori ve feminist teorinin etkilendiği kuramlar açıklanıp feminist dış politikanın tanımı yapılmıştır. Daha sonra İsveç’in ve Almanya’nın parlamentodaki kadın temsiliyeti analiz edilerek feminist dış politika üzerinde etkileri ve faydaları tartışılmıştır. Sonrasında

ise İsveç'in ve Almanya'nın feminist dış politikadaki amaçları ve yaptığı eylemler açıklanıp politikalarının "ne kadar feminist" olduğu ve bu eylemler sonucunda feminist dış politikanın uygulanabilirliği düşünülerek feminist dış politikanın geleceği üzerine tartışılmıştır.

2. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Feminist Teori ve Feminist Dış Politika

Uluslararası ilişkiler disiplini birden fazla yaklaşımı içinde barındıran sosyal bilimlerin multidisipliner bir alanıdır. Sosyal bilimlerin kapsamakta olduğu bilimlere oranla genç tartışma kuramlarına sahip olmasıyla beraber feminist yaklaşımın uluslararası ilişkilere girişi oldukça yenidir. Uluslararası ilişkiler, sosyal bilimlerin her alanında var olan dedüksiyon (tümdengelim) yöntemiyle ilerleyen bir alan olduğu için genç kuramlara sahip olduğu düşünülmeyle beraber Uluslararası İlişkiler'de feminist teoriler de oldukça güncel bir tartışma alanıdır (Eken, 2014). Feminist çalışmanın uluslararası ilişkiler literatüründe yerini alması 20. yüzyılın sonuna doğru gerçekleşmiştir. 1980'lerin sonu 1990'ların başında Sandra Harding, Cynthia Enloe, Christine Sylvester gibi literatürde ismini duyuran kadınların çalışmalarının etkisiyle "Kadın nerede" sorusu feminist teorinin çıkış noktası olmuştur (Birdal, 2014). Dolayısıyla bu bağlamda uluslararası ilişkiler teorik olarak feminizmi, toplumsal cinsiyet nosyonuyla ele almaktadır. Enloe ise uluslararası ilişkilerde bu temeli iki şekilde açıklamaktadır: İlk olarak kadının ve erkeğin tecrübesi ayrıdır fakat uluslararası ilişkiler disiplini, kadın tecrübesine yer vermemektedir. İkinci açıklaması ise kadınlar cinsiyetin yanı sıra ırk, sınıf, etnisite ve uluslararası politika gibi tüm sosyal sorunları cinsiyetçi bir şekilde yaşadıkları için Enloe'ye göre sosyal bağlantılar cinsiyetlidir. Dolayısıyla feminizm, kadınların yaşadığı her türlü istibdat, istismar ve eşitsizlik siyasidir, şeklinde açıklamaktadır (Enloe, 2014).

Uluslararası ilişkilerde feministler, eski dönem feministlerine nazaran uluslararası ilişkiler disiplininde kapsadığı teorilerden yararlanarak ortak talep ve eleştirilerden farklı normlar yürütebilmektedir. Bu çalışmada sosyal teorideki gelişmelerden yoğun bir şekilde etkilenen uluslararası ilişkilerde feminist teoriyi incelerken disiplinin literatüründe yer alan, inşacılık, postyapısalcılık ve eleştirel teori gibi çağdaş teorilere değinilmektedir. Zira feminist tartışmalar inşacı, postyapısalcı ve eleştirel teori ile gelişmektedir (Eken, 2014).

Uluslararası ilişkilerde inşacılık, toplumsal gerçeklik ve kimliklerin sosyal ve dil temelli inşalar olduğunu vurgulayarak uluslararası ilişkilerin de "sosyal inşa" olduğunu iddia eden bir yaklaşımdır (Küçük, 2014). Uluslararası düzende toplumsal dünyanın objektif bir gerçeklik olmadığını, insanlar arasındaki anlaşmalar, semboller, dil ve kültürler aracılığıyla inşa edildiğini öne sürerek uluslararası ilişkilerde cinsiyetin, milliyetin, kimliklerin ve diğer faktörlerin nasıl inşa edildiğine ve anlam kazandığına odaklanmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde inşacılık, cinsiyetin ve cinsiyet kimliğinin sosyal bir yapı olduğunu ve toplumsal normlar ve ilişkiler tarafından belirlendiğini vurgulamaktadır (Küçük, 2014). Cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkların ötesinde, toplumsal ve kültürel normlar ve beklentiler tarafından şekillendirilen bir yapıdır.

Uluslararası sistemde devletler egoisttir. Eğer devletler kendilerini egoist çerçeveden tanımlarlar ve devletleri düşman olarak görürse *sert güç* kullanma ihtimalleri artmaktadır. Fakat çeşitli iş birlikleri ile ülkeler arası ilişkiler geliştirilebilir ve kimlikleri bu şekilde oluşursa devletler arası sorunları daha barışçıl yollar ile ortak bir paydada çözmeye öncelik gösterecektir (Demirtaş, 2014). Dolayısıyla bu inşanın temel aktörleri devletlerdir. Siyaset bilimci Alexander Wendt'e göre ilerleyen dönemlerde devletlerin üstünde "*küresel siyasal otoriteye*" temayül etme durumu olmaktadır ama böyle konumlarda dahi değişimi sağlayan unsurun yine devlet olduğunu ifade etmektedir (Wendt, 1992).

İnşacı teoride Wendt'çi yaklaşım ne kadar devlet üzerine yoğunlaşsa bile inşacıların bakmakta olduğu *uluslararası örgütler* ve *ulusötesi ittifaklar* gibi kollar da bulunmaktadır. Bütün eleştirilerinin yanında

inşacılığın Uluslararası İlişkiler disiplinine “kimlik” kavramını sokarak uluslararası sistemin sosyal unsurlarına önem vermesi uluslararası ilişkilerde klasik yaklaşımın dışına çıkarak farklı tanımlamalar üreterek farklı eğilimler sağlaması önem teşkil etmektedir (Demirtaş, 2014).

1980’lerin sonundan bugüne kadar etkisini göstermekte olan postyapısalcılık sadece uluslararası politikanın doğasıyla değil ayrıca “egemenlik, dış politika, devlet, güvenlik” temalarının tekrardan okunup değerlendirilmesi gerektiğini savunan bir yaklaşımdır (Kardaş, 2014).

Postyapısalcılara göre gerçeklik, insanlar arasındaki sosyal ve siyasi anlaşmalarla oluşturulan semboller, anlatılar ve temsiller aracılığıyla inşa edilmektedir (Düzgit, 2015). Uluslararası ilişkilerde postyapısalcılık, devletler arası ilişkilerin ve küresel politikanın nasıl anlaşıldığını ve yorumlandığını ele alır. Steve Smith, Yosef Lapid, James Der Derian, Richard Ashley gibi siyaset bilimcilerin görüşlerine sahip postyapısalcılığın temelinde “devlet merkezilik, iktidar baskıcı akademik ve diplomatik araçları”, “ırk, cinsiyet, etnisite” ve son olarak egemenliğin olduğu noktada devletlere bağlanan “tek-kimlikliler, kimlikler ve farklılıklar” gibi noktalarını tartışmaktadır (Ongur, 2014).

Dolayısıyla gerçekliğin nesnel ve sabit olmadığını, farklı anlamlara ve yorumlara açık olduğunu vurgulayan postyapısalcılar, farklı sosyal, politik ve kültürel faktörlerin uluslararası ilişkilerdeki etkisini ve karmaşıklığını temellendirmeye çalışırken aktörler arasındaki etkileşimler ve güç mücadeleleri üzerine inşa edilen uluslararası politikada da bu noktada temellendirilmeye çalışılmaktadır (Düzgit, 2015).

Uluslararası ilişkiler çalışmalarında 1980’li yıllardan beri etkisini gösteren eleştirel teori, güç ilişkilerini, ideolojileri, normları ve yapısal eşitsizlikleri analiz eden bir teorik yaklaşımdır (Yalvaç, 2014). Eleştirel teori, uluslararası ilişkilerde tarihsel yapıların zihinsel inşalar olduğunu savunur. Bu yapılar, belirli dönemlerdeki kolektif insan faaliyetlerinin birikmiş sonuçlarından oluşmaktadır (Yolcu, 2016). Robert Cox’ın Gramscici hegemonya kavramı çerçevesinde inşa ettiği bu teori, uluslararası ilişkiler’de eleştirel yaklaşım denildiğinde akla gelen ilk isimlerden olmaktadır (Ongur & Okur, 2014). Tarihsel yapılar, eylemi tamamen belirlemez ancak beklenti, alışkanlık ve baskıların sınırlarını çizerek eylemin bağlamını oluşturur ve bu bağlamda, sosyal örgütlenmelerin çeşitli şekillerde olabileceğini savunur ve devletler, konfederasyonlar, imparatorluklar, üretim ve kültürel cemaatlerin organizasyonu ile sivil toplum hareketlerini örnek olarak gösterir. Tüm bu yapılar geçicidir ve insanların kendilerini farklı biçimlerde örgütlemelerinin ürünüdür (Okur, 2015). Bu yapıları yalnızca güç ilişkisi ile açıklamayıp inanç fikirleri ve faaliyetinin de eklenmesi bu iki Cox ve Gramscici’nin ortak noktalarından biri olmaktadır. Eleştirel uluslararası ilişkiler teorisinin hedefi, siyasal topluluğun hem egemen devletin sınırlarının ötesine geçirmek ve sivil toplumun devlet üzerindeki etkisini vurgulayarak, uluslararası ilişkiler analizlerinde geleneksel devlet-merkezli güç paradigmasının ötesine geçen bir alternatif sunar (Okur, 2015).

2.1. Feminist dış politika nedir?

Uluslararası İlişkiler disiplini önce İngiltere, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Amerika’da gelişmiş Batı merkezli bir disiplindir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra disiplin içerisinde ortaya çıkan realizm ve idealizm tartışmaları, nihayetinde realizmin disiplin içine yaydığı egemen bir teori haline gelmesi Uluslararası İlişkiler disiplininin niteliğini belirlemiştir. Realizmin insan tabiatına ilişkin varsayımı insanın kötü olduğudur. Dolayısıyla insan çatışmaya meyillidir. Devleti merkeze koyan, bununla beraber devletin çıkar odaklı olduğunu ve uluslararası sistemin anarşik olduğunu söyleyen bir disiplindir (A. Balcı, 2014). Günümüz diplomasisinde devletler üzerinden bakıldığında ise realist kavram ve onun getirdiği ulusal çıkarı askeri güç üzerine inşa etmesi, sistemi eril yaklaşıma itmektedir. Bu sebeple ulusal çıkar kavramı daha kapsamlı olmak zorundadır. Bu durumda da feminist politika, toplumdaki bütün unsurları (kadın, erkek, LGBTI+) dikkate almaktadır (Varhan, 2021).

Feminist dış politikanın en geniş kapsamına göre; diğer devletler ile etkileşimlerini toplumsal cinsiyet eşitliğine öncelik vererek kadınların ve ötekileştirilmiş diğer grupların haklarını güvence altına alan, bu hedef için önemli kaynaklar temin eden ve uluslararası ilişkilerin etki kollarındaki (yardım, ticaret, savunma ve diplomasi) erkek egemen güç yapısını bozmaya çalışan bir devlet politikasıdır (Clement, 2019). İsveç feminist dış politikaya geçmesinin sonraki senesinde yayınladığı kılavuzda feminist dış politikasının her şeyden önce toplumdaki adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri gündeme getirmek, temsil edilmeyenlerin temsiline kadar bir çeşit adaletsizliklerin gündeme gelmesinden ilerleyen ve eşitsizliği temeline alan bir dış politika siyaseti olduğunu anlatmıştır (Government Office of Sweden, 2015). Açlık, hastalık, suç, baskı ve tehditlerden uzak yaşama gibi özel güvenlikleştirme kavramlarını ele alarak devletlerin değil bireyin güvenliğini ön planda tutmanın önemini, cinsiyet eşitliği, kadın hakları, barış ve güvenlik, ekonomik ve sosyal kalkınma gibi kavramların üzerine odaklanarak bu kapsamı çeşitli şekillerde uygulamayı vaat etmiştir (Government Office of Sweden, 2015). Ayrıca feminist politikanın önceliğinin, kadınların temsili ve liderlik rollerini artırmak için politikalar ve programlar geliştirerek kadınların güvenlik, barış ve insani yardım gibi konularda aktif bir rol oynamalarını sağlamak için bu temsiliyeti kullanmayı hedeflemek olduğunu ifade etmiştir. (Government Office of Sweden, 2015).

Feminist dış politika, kadınların temsiliyetinin güçlü olmasının ve cinsiyet eşitliğinin sadece insan hakları sorunu olmadığını, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma, barış ve güvenlik için de kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Dış politikada kadınların katılımı ve kadın perspektifinin kararlar için daha kapsayıcı, adil ve etkili olmasını hedeflemektedir. Yakın dönemde Rusya ve Ukrayna savaşında yaşanan trajedik senaryolar uluslararası sisteminin hala askeri güç ve hegemonya üzerine kurulu olduğunu, ayrıca Putin gibi bir aktör üzerinden değerlendirildiyse ise sistemdeki statükonun aynı hegemonya üzerine inşa edildiği gözlemlenmektedir.

Feminist dış politikanın teorik tartışmaların dışında pratikteki tezahürlerine bakarsak, yıllardır toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları çalışmalarına öncülük eden İsveç, 2014 yılında feminist dış politikayı benimseyen ilk ülke olmuştur (Government Office of Sweden, 2015). Batı ülkelerinde İsveç'in öncülüğünde birçok sosyal refah devleti (Finlandiya, Kanada, İzlanda) feminist dış politikayı sistemine entegre etmeye başlamıştır. Bu örneklerin yanında Almanya'nın ilk kadın Dışişleri Bakanı olan Annelena Bearbock, görevine geldiği ilk zamanlar dünyada barış, istikrar ve refah için çalışacağını söylemiş ve feminist bir dış politika izleyeceğini ifade etmiştir (Federal Foreign Office, 2023). Bunun sonrasında yayınlanan bir kılavuzla feminist politikayı toplumun tüm üyeleri için yürütülen bir dış politika olduğunu ifade ederek feminist bir hükümet için adım atan bir diğer ülke olmuştur. Parlamentoda kadın temsiliyetinin olması demek sadece siyasi aktiflik ve güç olmamaktadır. Kadınların seçimlere katılımı önemlidir ancak bu katılım sürecinde de erkeklere göre dezavantajlı oldukları ve birkaç engelle ve kısıtlamalara maruz kaldıkları görülmektedir (Varhan, 2021). Bu durumda kadınları ayrı bir mücadeleye sokmaktadır çünkü kadının aile yaşamı dışında söz sahibi olamadığı kapalı toplumlarda, muhafazakâr partilerin ve siyasetçilerin sosyal politikaları kadını sosyal alanın dışına itmeye çalışmaktadır.

3. Uluslararası İlişkilerde Feminist Dış Politika Söylemi: Feminist Dış Politikayı İsveç ve Almanya Üzerinden Okumak

Feminist dış politika, uluslararası ilişkiler disiplinde yeni bir yaklaşımdır. Bu sebeple feminist dış politika genel geçer tanıma sahip olamamaktadır (Çelik, 2024). Feminist dış politika, sistemdeki erkek egemen yapı sebebiyle uluslararası sistemin bu kadar savaş yanlısı olduğunu savunmakla beraber eğer dış politikada kadın faktörü artarsa bu savaş yanlısı realist yaklaşımın daha barışçıl bir zemine oturacağını savunmaktadır. Feminist dış politikanın tanımı ile ilgili ortak payda olmasa da İsveç'in literatürde ilk örnek olması ilk ortak payda olmaktadır (Çelik, 2024). İsveç, 2014'ten bu yana gerek iç gerek dış siyasette feminist yaklaşımı benimsemektedir. İsveç'in başlattığı bu hareketin Kanada, İzlanda ve Almanya gibi ülkeler de feminist dış politika ilan eden devletler olmuştur. Almanya 2021 yılındaki

seçimlerden sonra kabinesinde ilk kadın Dışişleri Bakanı olan Annelena Bearbock'un devlet politikasının feminist olacağını belirtmesiyle Almanya feminist literatürde en yeni örnek olmaktadır. Kadınların siyasi karar mercilerinde daha etkin bulunmaları için hem kadınların hem erkeklerin eşit bir alana sahip olması yeterli politikalar mevcut ise mümkün olmaktadır. Avrupa, siyasi karar merciinde toplumsal cinsiyet eşitliğini kota üzerinden önem vermekte ve bu kota yalnızca seçimlerde değil, kamu özel yönetimlerinde de dikkate alınmaktadır (Varhan, 2021).

3.1. İsveç parlamentosunda kadın temsiliyeti

Toplumsal cinsiyet dendiğinde gerek toplumsal gerek siyasi çalışmalarıyla öncü olan İsveç, toplumda cinsiyet ayırt edilmeksizin herkesin çalışma ve aile hayatını dengeli ve sömürü kaygısı olmadan yaşam hakkına sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır (Sverige, 2020). İsveç, 1921 yılında kadınlar için oy hakkı sağlanması kadınların siyasi katılımı açısından bir dönüm noktası olmuştur. O tarihten bu yana, İsveç Parlamentosu'nda kadın temsiliyetini de giderek arttırmaktadır. 1971 yılında kadınların parlamentoda temsil edilme zorunluluğu getirilmiş ve her parti, seçim listelerinde en az yüzde 40 kadın aday bulundurmak zorunda kalmıştır. Bu zorunluluk, kadınların siyasi kariyerlerine olanak tanımış ve kadınların parlamentoda daha fazla temsil edilmesini sağlayarak İsveç parlamentosunu kadın temsiliyetinde dünya genelindeki birçok ülkeye göre yüksek konuma getirmiştir. 2022 seçimleriyle beraber İsveç parlamentosunda (Riksdag)188 erkek ve 161 kadın milletvekili bulunmaktadır. Bu da parlamentoda kadın temsiliyeti oranının yaklaşık olarak yüzde 46 olduğunu göstermektedir (Sverige, 2020).

İsveç hükümeti tüm politikalarını cinsiyet eşitliği temelinde oluşturarak bu eşitliği devlet daireleri, merkez hükümet konumları, yerel yönetimlerde uygulamaya koymuşlardır. "Cinsiyet eşitliği politikaları için ise bir bakanlık mevcuttur ve bu bakanlık için 2014 yılında 252 milyon Kron ayrılmıştır" (Högskoleverket, 2008).

Asa Lindhagen tarafından yürütülen dönemin Cinsiyet Eşitliği bakanlığıyla birlikte kadınlar parlamentonun yüzde 46 ve kabinenin yüzde 50'sini oluşturmaktadır.

3.2. Almanya parlamentosunda kadın temsiliyeti

Almanya Parlamentosu, Federal Meclis (Bundestag) ve Federal Konsey (Bundesrat) olmak üzere iki meclisten oluşur. Federal Meclis'teki kadın temsiliyeti, son yıllarda artmış olsa da hala düşük seviyelerdedir. 2021 itibarıyla Federal Meclis'te 598 yasal üyeye ek olarak, 34 ek koltuk (Überhangmandate) dahil olmak üzere 138 ekstra koltuk vardır. Bu 736 mevcut üyenin 258'i kadındır ve bu da parlamentoda kadının yüzde 35'lik bir temsiliyete sahip olduğunu göstermektedir. Almanya'da 2021 yılından beri Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) liderliğinde olsa ve temsilciler gelse bile uzun yıllar iktidar partisi Hristiyan Demokrat Birlik (CDU) olmuştur. Bu partiye liderlik eden Angela Merkel, 22 Kasım 2005 tarihinde Almanya Şansölyesi seçilmiş ve Hristiyan Demokrat Birliği'nin liderliğini ise yine bir kadın bürokrat olan Savunma Bakanı Annegret Kramp-Karrenbauer'a bırakmış ve kendisi de 2020 yılında görevi bırakmıştır.

2021 yılında Şansölye olarak seçilen Olaf Scholz, koalisyon hükümetinde yer alan bakanlar kurulunda, 8 kadın ve 9 erkek bulunmaktadır. Ayrıca bu kabinede Almanya Yeşiller Partisi eş başkanı Annelena Bearbock, ülke tarihinde ilk kez bir kadın Dışişleri Bakanı olarak göreve gelmiştir.

3.3. İsveç'in feminist dış politikası

İsveç, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda örnek bir rol model olarak kabul edilen bir ülkedir. İsveç Hükümeti, kendisini feminist bir hükümet olarak tanımlamaktadır ve politika yapımında toplumsal cinsiyet eşitliğini temel alan bir yaklaşım benimsemektedir. İsveç 1930'dan beri cinsiyet politikaları üzerine çalışmakta olan bir ülkedir. Bunun beraberinde otuz yıla yakın süredir toplumsal cinsiyeti bütün

mekanizmalara entegre etmeye çalışmaktadır. Bu çabalarını ise dört amaç üzerinden şekillendirmektedir (Government Office of Sweden, 2016). İlk amaç kadınların erkekler ile aynı karar mekanizmalarında yer almaları olmuştur. Sonrasında ekonomik bağımsızlık için aynı imkana sahip olmaları amaçlanmış ve bunun için 1970'lerde kadınların iş piyasasına girebilmesi için ayrı vergilendirme sistemi kadınların iş ortamlarında daha aktif olacağı sosyal politika reformları geliştirilmiştir. İsveç'in üçüncü amacı kadına yönelik şiddetin önüne geçmek olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliği için yapılan çalışmalardan biri de 1999 yılında getirilen fuhuş yasağıdır. Bu yasak ile eşitlik amaçlanan toplumda erkeğin kadına ticari bir mal gibi bakılmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir (Claude, 2010).

İsveç'in uzun süredir gelen feminizm çalışmaları sebebiyle İsveç halkı, toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı duyarlı bir tarafta olmuştur. İsveç'in 2014 yılında gelen hükümet ile yeni dış politikanın feminist olacağı yayınladığı bir kılavuz ile belirtilerek dünyada radikal bir ilke imza atılmış olsa da temelinde uzun süreli bir iç politika yatmaktadır (Policy, 2019). Bununla birlikte Margot Wallström, İsveç'in feminist dış politika ilkelerini açıklayarak ilk resmi feminist hükümetin Dışişleri Bakanı olmuştur. Feminist dış politika, cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konularını merkeze alarak uluslararası ilişkilerde bir dönüşüm sağlamayı hedeflemektedir. Bu politika, kadınların güçlenmesini, kadına yönelik şiddetin ve ayrımcılığın önlenmesini, cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanmasını ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin her düzeyde teşvik edilmesini amaçlamaktadır (Policy, 2019).

İsveç feminist dış politikası, feminist dış politikanın tanımında olduğu gibi dış politikayı geleneksel olarak güç, egemenlik ve güvenlik merkezli bir alan olarak gören realist yaklaşımdan farklı olarak, insan güvenliği ve cinsiyet eşitliği perspektifine dayanan bir anlayışı benimsemektedir. İsveç Hükümeti, cinsiyet eşitliğinin hükümetin barış ve güvenlik gibi tüm hedeflerine ulaşmasının temel bir unsur olduğunu vurgulamaktadır. Kadınların toplumu ilgilendiren konulara aynı oranda etki etmesi gerektiğini savunan İsveç, bu şekilde kadınların devletle vatandaşlık bağlarının güçleneceğine ve kadınların çıkarlarının aynı zamanda toplumun çıkarına hizmet edeceğine inanmaktadır. İsveç feminist dış politikası, toplumun genel refahını ve eşitliğini sağlamak için kadınların güçlenmesi ve katılımının önemini vurgulamaktadır. İsveç feminist dış politikası, kadınların ve kız çocuklarının haklarını, temsilini ve kaynaklarını güçlendirmek için belli çabalar içinde olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda İsveç, 2018 yılında yayınladığı "Handbook- Sweden's Feminist Foreign Policy" isimli kılavuzunda yapıları değiştirmeyi ve kadın ve kız çocuklarının aktör olarak görünürlüğünü arttırmayı amaçladığını belirterek bunun için feminist dış politikasını "3R" "rights, representation, resources" perspektifinde şekillenmektedir (Government Office of Sweden, 2018).

3.3.1. Haklar (Rights)

İnsan hakları, özellikle kadın ve kız çocuklarının hakları, feminist dış politikanın merkezindedir. Bu ilke, cinsiyet temelli şiddetin önlenmesi, kadınların ekonomik ve siyasi katılımının artırılması ve cinsiyet eşitliğine dayalı bir hukuk sisteminin teşvik edilmesini içerir.

3.3.2. Temsil (Representation)

Kadınların karar alma süreçlerine ve liderlik pozisyonlarına katılımının artırılması hedeflenmektedir. Bu ilke, kadınların diplomatik misyonlarda, barış müzakerelerinde ve diğer uluslararası platformlarda daha fazla temsil edilmesini amaçlar.

3.3.3. Kaynaklar (Resources)

Cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kaynakların adil bir şekilde dağıtılması gerekmektedir. Bu ilke, kalkınma yardımlarının, insani yardımların ve diğer dış politika araçlarının cinsiyet eşitliğini gözetilen bir şekilde kullanılması gerektiğini vurgular. Geçen seçimlerde İsveç'te hükümet olan aşırı sağ parti

kabinesine dışişleri bakanı olarak görevine başlayan Tobias Billström, ülkenin temel politikası olan feminist dış politikası sonlandıracağını belirtse de yeni sağ hükümetin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakanı Paulina Brandberg'in, görev süresi boyunca hükümet politikasının feminist dış politika olacağını söylemiştir (Thomas, 2022). Bu durum her ne kadar Avrupa'da yükselen aşırı sağın İsveç'te de hükümet olmasına rağmen ülkenin feminist politikasına etki edememesinin sebebi, ülke sistemindeki köklü cinsiyet politikalarıdır. Aynı kılavuzda İsveç'in feminist dış politikasının toplumsal cinsiyet eşitliğine ve tüm kadın ve kız çocuklarının insan haklarından tam olarak yararlanmasına amaçladığını ve bunu uygulamak için altı uzun vadeli eylem planından bahsetmektedir (Government Office of Sweden, 2018).

3.3.4. İnsan haklarından tam olarak yararlanma

İsveç Dışişleri Bakanlığı, çok taraflı, bölgesel ve ikili çalışmalarında ve AB içinde ve aracılığıyla tüm kadınların ve kız çocuklarının insan haklarından tam olarak yararlanmaları için çalışmalar yürütmektedir. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılık, diğer hususların yanı sıra, eğitim, çalışma, güvenlik, siyasi katılım, aile hayatı ve kendi bedenleri üzerindeki kontrol haklarını etkilemektedir. Cinsiyet ayrımcılığı aynı zamanda yoksulluk, çatışma, göç, iklim etkileri, etnik köken, işlevsel farklılıklar ve cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği gibi diğer faktörlerle bağlantılı ayrımcılık ve kırılabilirlik ile de pekişmektedir. İsveç bu çalışmalarında bir dizi farklı platform, rol ve araç kullanmaktadır (Government Office of Sweden, 2018). Örneğin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularında düzenli olarak ülke raporları yayınlamaya ve sivil toplumun kadınlar ve kız çocukları için yürüttüğü çalışmaları destekleyerek bunu yapmaktadır. İsveç ayrıca yeni bir küresel strateji de dahil olmak üzere kalkınma iş birliğinin toplumsal cinsiyet eşitliği odağını keskinleştirmeye devam etmiştir. Örneğin, Cinsel Üreme Sağlığı ve Üreme Haklarının Genel Kurul'un çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklere ilişkin kararına dahil edilmesini desteklediğini, göçmen ve mülteci kadınların ve kız çocuklarının insan haklarından yararlanmasını güçlendirmek için çalışmalar yapmakta olduğunu ve toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin ve cinsel ve toplumsal cinsiyete bağlı şiddete karşı önlemlerin insani yardım çabalarına ve İnsani Yardım Reformu sürecine entegre edilmesine yönelik somut tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmektedir (Government Office of Sweden, 2018).

3.3.4. Fiziksel ve psikolojik şiddete karşı önlemler

İsveç, şiddetten arınmışlığın kalkınma için bir ön koşul olduğunu belirtmektedir. Aile içi şiddet, kadınların yaralanmasına yol açan nedenlerin başında gelmektedir. 125 ülke aile içi şiddete karşı yasalar çıkarmıştır, ancak İsveç, 603 milyon kadın aile içi şiddetin cezalandırılmadığı ülkelerde yaşamakta olduğunu, kadınların ve kız çocuklarının kamusal alanlarda toplumsal cinsiyetle ilgili veya cinsel şiddet veya tacize maruz kalma riski taşımakta ve bu da hareket özgürlüklerini ciddi şekilde kısıtlamakta olduğunu öne sürmektedir (Government Office of Sweden, 2018). Aynı şekilde, kadınların etki ve siyasi katılım fırsatları, siyasetçiler, insan hakları savunucuları ve gazeteciler gibi kamusal forumlarda aktif olan kadınlara yönelik taciz nedeniyle sınırlanmaktadır. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddet hem bireyi hem de toplumun genelini etkilemekte ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile kalkınmanın önünde bir engel teşkil etmektedir. Pek çok çatışmada, kadınlar ve kız çocukları cinselleştirilmiş ve toplumsal cinsiyete bağlı şiddetin doğrudan hedefi olmaktadır. Bu sebeple İsveç, yardım hatları ve savunmasız kadınlara yönelik hukuki desteğin yanı sıra failerle çalışma ve siyasi etki de dahil olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda çalışan sivil toplum kuruluşları ve diğer aktörler desteklenmektedir (Government Office of Sweden, 2018). Ayrıca Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi ve Birleşmiş Milletler Çatışmalarda Cinsel Şiddete Karşı Eylem kuruluşlarının en büyük bağışçısı olmaktadır (Government Office of Sweden, 2018).

3.3.5. Çatışmaların önlenmesi, çözümlenmesi ve çatışma sonrası barışın inşasına katılım

İsveç, çatışmalardan etkilenen ülkelerde kadınlar her gün barış için çalışmakta olduğunu ve kapsayıcı araştırmalar yaptığını belirtmektedir (Government Office of Sweden, 2018). Araştırmalar sonucunda ise kapsayıcı barış süreçlerinin en sürdürülebilir süreçler olduğunu, ancak resmi ve uluslararası barış çalışmalarının yetersiz kaldığını belirtmektedir. İsveç, Latin Amerika'nın yanı sıra Asya, Afrika ve Orta Doğu'da kadınların barış süreçlerine katılımının artmasına katkıda bulunmuş ve kadın arabuluculardan oluşan ağları hem kurmuş hem de teşvik ettiğini, kadın, barış ve güvenlik gündemini (BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararı ve sonraki kararları) BM Güvenlik Konseyi'ndeki döneminin ana önceliği haline getirdiğini ve AB'deki çalışmaları destekleyip ulusal bir eylem planı kabul etmiştir. Siyasi, teknik ve mali destek yoluyla Kolombiya, Mali, Suriye, Afganistan, Myanmar ve Somali gibi ülkelerde kadınların barış çabalarına katılımının artmasına katkıda bulunduğunu ifade etmektedir (Government Office of Sweden, 2018).

3.3.6. Toplumun her alanında siyasi katılım

İsveç, dünyada kadınların seçmen, siyasetçi, yargıç, kurumlarda liderlik, akademi ve pek çok alanda yeterince temsil edilmediğini savunmaktadır. Bu sebeple İsveç birçok ülkede kadınların siyasi katılımına katkıda bulunmuş, kadın insan hakları savunucularını desteklemiş ve ifade ve fikir özgürlüğü ile bağlantılı olarak aktif savunuculuk faaliyetleri yürütmekte olduğunu belirtmektedir (Government Office of Sweden, 2018). Örneğin, kalkınma bankaları ile çevre ve iklim fonlarında toplumsal cinsiyet eşitliği stratejilerini savunmuş ve Cenevre'deki Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Şampiyonları girişiminde özellikle temsil konularından sorumlu olarak öncü bir rol üstlenmiştir (Government Office of Sweden, 2018).

3.3.7. Kadınların ekonomik haklarını güçlendirme

İsveç Devleti, kız çocuklarının eğitimini ve kadın istihdamını teşvik etme konusunda aktif bir rol oynamaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet perspektifini "Kalkınma İçin Finansmanla İlgili Eylem Gündemi"ne dahil etmeyi hedeflemektedir. Ekonomi politikasında ve kurum içi sosyal sorumlulukta çalışmalarını sürdürmektedir. İsveç ayrıca "HeForShe" kampanyası ile erkeklerin cinsiyet eşitliği için görünürlük sağlamıştır. Bu önlemler, cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konularında İsveç'in liderlik rolünü vurgulamaktadır (Government Office of Sweden, 2015).

3.3.8. Kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları (SRHR)

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı insani bir haktır. Kadınların ve kız çocuklarının yaşam şartı için esas bir durumdur. İsveç Cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarının, kendi bedeni üzerinde karar verme hakkını içermekle birlikte, eğitim seviyesinden sosyal ekonomiye kadar her şey üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir (Government Office of Sweden, 2018). İsveç, koalisyon, riyaset politikaları, yükselme, iş birliği ve diyalog yoluyla sistem uyumu konusu üzerindeki çalışmalarını arttırmıştır. Ülke, küresel #SheDecides hareketini başlatarak cinsel sağlık ve üreme hakları konusunda liderlik rolü üstlenmiştir. İsveç, ebelerin sayısının artması ve kapsamlı cinsel sağlık eğitimine erişimin geliştirilmesine odaklanmıştır (SheDecides, 2022).

İsveç'in feminist dış politikası, temelinde taleplerin ve temsilin eşitliği ve temsili üzerine kuruludur (Government Office of Sweden, 2015). İsveç Hükümeti, iki politikayı öncelikli olarak belirlemiştir: Birincisi, barış diplomasisidir. İsveç devleti, müdahaleci ve saldırgan olmayan bir yaklaşım benimseyerek uluslararası barışa katkıda bulunmayı hedefler. Bu çerçevede, çatışma yaşanan ülkelerde kadın-erkek eşitliğini ve toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasını desteklemek adına uluslararası dış yardımlarını artırır ve uluslararası barış masalarında aktif rol alır. Feminist dış politika, dış ilişkileri sulh ve toplumsal cinsiyet eşitliği için bir araç olarak kullanmayı önemser.

İkincisi, İsveç Dış Servisi'nin 2021'de hızlandırmaya başlamıştır. Bu çalışmalarını üç alanı içerir. Bu alanlar şunlardır (Linde, 2021):

- Kadınların ve çocuklarının hakkını gözetilen bir politika.
- Güvenlik politikası ve çok taraflılık, ticaret, yeşil geçiş ve yeni teknolojiler, demokrasi ve sağlık üzerinde toplumsal eşitlik için iş birlikleri sağlamak.
- Güvenlikleştirilmenin temel nosyonları üzerinde kapsamlı çalışmalar.

İsveç Dışişleri Servisi, uluslararası örgütlerde ve sözleşmelerde feminist dış politika hedeflerine yönelik çalışmalar yapmakta ve aynı zamanda ulusal düzeyde bu politikalara uygun hareket etmektedir.

İsveç'in küresel kalkınma politikası, ulusal eylem planları, stratejiler ve politika çerçeveleri aracılığıyla feminist dış politika hedeflerini destekler. Örneğin, BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararının uygulanmasına yönelik ulusal eylem planı, kadına yönelik şiddeti önleme ve mücadele etme ulusal stratejisi, İsveç'in kalkınma iş birliği için politika çerçevesi ve insani yardımlar (Varhan, 2021), İsveç'in bu alandaki taahhütlerini yansıtan belgeler arasındadır.

İsveç aynı zamanda çeşitli kadının ve toplumsal cinsiyet hakları temelinde sözleşmelere taraf olmuştur. Bu sözleşmeler, kadın haklarını korumak, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı önlemek amacıyla uluslararası düzeyde önemli taahhütler içermektedir.

Buna rağmen İsveç, diplomasi ve emniyet açısından bu önyargıları yıkan bir yaklaşım sergilemektedir. Kadınların dahil olmadığı alanlarda da değişim ve cinsiyet eşitliği için çaba göstermektedir. İsveç, dış temsilciliklerine ve büyükelçiliklere uluslararası organizasyonlarda toplumsal cinsiyet uzmanları atamaktadır, bu da cinsiyet eşitliği konularının dış politikada ve güvenlik alanında dikkate alınması gerektiğinin bir göstergesidir. Kadınların dahil edilmediği tartışmalı konular, örneğin nükleer tartışmalar ve barış anlaşmaları gibi alanlarda kadınların aktif rol almasının hayati öneme sahip olduğunu savunmaktadırlar. Kadınların dahil olma süreci sadece masaya oturmakla sınırlı değildir, aynı zamanda karar mercinde de almalarını içermektedir. Kadınlar politika üretme, politikaların uygulanması ve denetlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra feminist kadın sivil toplum örgütleri aracılığıyla siyaset yaparak da bu rollerini gerçekleştirmektedirler.

Savunma Bakanlığı'nda başlatılan politikalar ve askeri akademide verilen toplumsal cinsiyet eğitimi, askerler arasında feminist dış politikayı ulusal çıkarlara ulaşmak için bir çerçeve olarak görmelerine yol açmıştır. Askerler, feminist dış politikayı sadece bir amaç olarak değil, ulusal çıkarlara için bir araç görmektedirler (Varhan, 2021)

Güvenlik üzerine çalışmalar yapan Annick Wibben, bir feminist olarak, diplomatik güçten askeri güce geçişin her zaman endişe verici olduğunu belirtmektedir (Varhan, 2021). Ayrıca, bu durumun İsveç'te dış ve güvenlik politikasının askerleştirilmenin artmasına yönelik yolları gösterebileceğini ifade etmektedir (Grobe, 2021).

3.4. Almanya'nın feminist dış politikası

Almanya'nın ilk Kadın Dışişleri Bakanı Annelena Bearbock, 2021 yılında görevini üstelendiği zaman dünyada refah, barış ve güvenlik için çalışacağını ve kurulan yeni hükümette ülkenin feminist bir dış politika izleyeceğini vurgulamıştı. Berlin'de "Feminist Dış Politikanın Şekillendirilmesi" başlıklı ev sahipliği yaptığı uluslararası bir konferansta "dış politika gündemimize toplumsal cinsiyet bakış açımızı dahil etmekte kararlıyız. Bu çerçevede, kadınların, kızların ve ayrımcılığa uğrayan diğer grupların haklarının, temsilinin güçlendirilmesi için çalışacağız" sözleri ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kapsayıcı politikaların önemini mesajını vermişti (Balta, 2022). Bearbock'un bu yaklaşımı kamuoyundan çokça eleştiri alırken muhalefetteki siyasetçiler tarafından da eleştiriliyordu.

Uluslararası ilişkiler disiplini yoğunlukla klasik güç merkezli realist bir yaklaşıma sahip olduğu için ve ayrıca savaş ve krizlerin ağırlıklı olduğu bu dönemde feminist diplomasinin anlamsız olduğu düşünülüyordu. Bakan Bearbock bu tartışmaların olacağına bilincine sahip olduğu için bu semineri düzenlemişti (Balta, 2022). Konferansın sonunda, feminist dış politika yaklaşımına destek veren Almanya, Kanada, Meksika, Şili, Fransa, İsveç, Norveç, Finlandiya, Hollanda, Lüksemburg, Arnavutluk, İsrail ve Ruanda hükümet temsilcileri ortak bir sonuç bildirgesi yayımlayarak dünyada barış ve istikrarın sağlanabilmesi, sürdürülebilirlik, refah hedeflerinin tutturulabilmesi için, toplumsal cinsiyet eşitliğinin, katılımcı ve kapsayıcı politikaların önemini vurgulandı (News, 2022). Daha sonrasında Almanya'da 'feminist dış politika' oluşturulmasına ilişkin hedefler ve ilkelerin yer aldığı rehber kamuoyuyla paylaşıldı (Duvar, 2023). Almanya'da dış politika faaliyetlerini kapsayan 88 sayfalık rehberini açıklayarak bu hedefini kamuoyuna sunmuş oldu. Diplomaside ataerkil sistemin önüne geçmesinin hedeflendiği kılavuzda feminist dış politika elçisinin de atanacağı belirtilerek Kalkınma Bakanlığı'nın fon sağladığı toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen projelerin artırılacağı, 2025 yılına kadar oranın yüzde 64'ten yüzde 93'e çıkarılmasının amaçlandığı kaydedilmiştir. Almanya Dışişleri Bakanlığı'nın feminist dış politikayı şekillendirmek için hazırladığı yönergedeki seçilmiş projeleri şunlardır (Guidelines, Shaping Feminist Foreign Policy, 2023):

- Cinsel şiddetin kınanması ve cezalandırılması
- Sorumluların tespit edilmesi
- BM'nin çalışmalarını güçlendirmek
- Afganistan'daki göçmen vakalarına müdahale etmek (Kadınlar ve marjinal gruplar için sığınma evleri kurmak)

Feminist dış politikanın temelinde cinsiyet eşitliği, insan hakları, sosyal adalet, geleneksel dış politika yaklaşımını sorgulayan ve dönüştürmeyi amaçlayan bir diplomasi anlayışı yatmaktadır. Dış politikayı yalnızca devlet çıkarlarını gözetmekten çıkararak, bireylerin ve toplumların refahını ön plana koymayı hedefler. Federal Dışişleri Bakanlığı'nın yayımladığı "Feminist Dış Politikayı Şekillendirmek" isimli yönergesinde "*insan hakları ve cinsiyet eşitliği, şeffaflık ve hesap verebilirlik, sömürgecilikten arınma, katılım ve kapsayıcılık, barış ve güvenlik*" gibi ilkeleri ele alarak insan hakları, cinsiyet eşitliği ve adaleti merkezine alan, militarizmden arınmış ve baskıcı güç yapılarını aşmayı amaçlayan bir politika izlemeyi amaçlamaktadır (Guidelines, Shaping Feminist Foreign Policy, 2023).

Dünya çapında kadın ve erkek hala eşit değildir. Feminist dış politika tanımında da bahsedildiği gibi cinsiyet eşitliğinin sağlandığı veya en azından hedeflendiği toplumlar, kadınları ve diğerlerini katılımdan dışlayan toplumlara göre daha barışçıl ve daha adil toplumlardır. Almanya feminist dış politika ile tüm insanların tüm alanlarda aynı hakka ve eşit temsiliyete sahip olmasını amaçlamakta ve üst düzey pozisyonlardaki kadınların toplumları ileriye taşıdığını ve demokrasiyi güçlendirdiğini kabul etmektedir.

Feminist dış politika Almanya'nın diplomasisinde yeni bir kavramdır. Bu sebeple teoriyi pratiğe dönüştürmek için yeni çalışma yolları ve yapılanmalar geliştireceklerdir. Zamanında İsveç'in uygulamaya koyduğu Cinsiyet Eşitliği Bakanlığı ya da Federal Dışişleri Bakanlığı'nın bahsettiği feminist dış politika büyükelçisi atama planı ana akımlaştırmada önemli bir rol oynayacaktır (Guidelines, Shaping Feminist Foreign Policy, 2023). Dış politikaya kadınsı bir yüz kazandırmak ve üst düzey rollerde kadın oranını arttırmak, kadınların erkeklerden daha iyi olduğunu değil de farklı deneyimler ve farklı bakış açıları ile görebilme imkanının sağlanabileceği düşünülmektedir (IPI, 2018).

4. Almanya'nın ve İsveç'in Feminist Dış Politikasının Feminist Teori Üzerinden Eleştirisi

4.1. İsveç'in feminist dış politikasına eleştirel yaklaşım

2014 yılında yapılan seçimlerde kurulan yeni hükümet ile İsveç, feminist dış politikayı benimseyeceğini söylemiş ve diplomaside yeni bir soluk getirmiştir. Bu sebeple aldığı övgülerin beraberinde çokça da eleştiriye maruz kalmıştır. İsveç'in feminist dış politikasının “ne kadar uygulayabildiği”, “teorinin pratikte nasıl uygulandığı” gibi sorular eleştirilerin başında gelmektedir. Ülkenin hem iç hem dış siyasette diğer örnek ülkelerden daha uzun süredir uygulamada olması ayrıca öncü konumunda olması fazlaca eleştiri almasının en önemli sebebi olmaktadır. Politikanın yeteri kadar görünürlüğünün olmaması, feminist kavramının negatif etkiler taşıması, sadece kadın ve kız çocuğu üzerinden politika vurguları, İsveç'in silah ticareti yapması sebebiyle feminist politikayla çatışması, feminist dış politika ile çelişkili göç politikası yapması gibi konular çeşitli akademisyenler ve siyasi aktörler tarafından yöneltilen eleştiriler olmaktadır (C. Balcı, 2023).

Feminist dış politikayı benimseyen ve bu politikaya örnek ülkelere bakıldığında sadece batı kaynaklı bölgelerde görünür olması, politikanın yeteri kadar görünür olmadığı eleştirisi getirmektedir. Görünür olduğunda ise sıkça kullanılan feminizm kavramı radikal bir yaklaşım algısı yaratarak feminist dış politikanın, feminizm kavramında da yaşandığı gibi “erkek karşıtlığı” olduğu algısını yaratmakla birlikte asıl verilmek istenen toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı istenilen şekilde aktarılamamaktadır. Eski Dışişleri Bakanı Wallström “feminizm kavramını kullanmak iyidir” şeklinde söylemleri ile bu konuda olan ısrarlı duruşunu belirtmektedir (C. Balcı, 2023). Feminizm vurgusu sadece kadın üzerinden yapılarak toplumdaki diğer cinsiyet rollerinin önemi geri planda kaldığı sürece eleştirilerin önyargı oluşturmaları haklılık içermektedir.

Bu eleştirilerin yanı sıra İsveç'in feminist dış politikasının en önemli eleştiriye olanak sağlayan noktası feminist politikanın “reelpolitika” olarak rayına oturtulamamış olması yönünde olmaktadır. Araştırmacılara göre uluslararası ilişkiler disiplini klasik realizmden beslendiği için dış politikayı sert güç (hard power) ile yürütebileceğini savunurken, feminist dış politika ise diplomasinin yumuşak güç (soft power) ile yürütülebileceğini söylemektedir. Kendi içinde çok geniş bir yelpazeye sahip olan reelpolitik, İsveç'in silah ticareti yapmasını da kapsar. Feminist dış politika bahsedildiği üzere diplomasinin yumuşak güç ile yürütülebileceğini savunur ve feminizmin tanımı sebebiyle militarizmden uzak bir yaklaşım sergilemesi gerekir. Ancak İsveç dünyanın önemli silah tüccarı ülkelerinden biridir. İsveç'in silah satışları, ülkenin bütçesinin önemli bir kalemini oluştururken, Suudi Arabistan gibi pazarlar da önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, İsveç'in feminist dış politika hedefleriyle bağdaşmayan bir durumdur. 2020 yılında İsveç'ten Pakistan'a ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne silah ihracatı gerçekleşmiştir. Her iki ülkeye yapılan silah satışları 90 milyona dolara yakın olmuştur. Bu rakam, sadece bir mali gösterge olarak kullanılmaktadır ve gerçek anlaşmalar doğrultusunda daha fazla veya daha az olabilir. Defence Turk'ün, SIPRI 2023 Uluslararası Silah Transferi Eğilimleri raporundan aktarıldığı kaynağa, son yıllarda İsveç'in silah ihracatı azalmasına rağmen dünya sıralamasında 13. sıradadır (Mehmet, 2024).

İsveç'in silah ticaretini düşürmesine rağmen sıralama içindeki konumu ve son dönemde NATO'ya katılmak için gösterdiği resmi görüşmeler reelpolitika'nın çelişkisini bir kez daha yorumlatmaktadır. Özellikle yeni hükümet bunun “İsveç'in güvenliği için” (Government Office of Sweden, 2024) olduğunu söylese de bu yaklaşım ile İsveç'in feminist dış politika yaklaşımına ters düşen militarizasyondan vazgeçememeleri büyük bir çelişki yaramaktadır.

4.2. Almanya'nın feminist dış politikasının feminist teori üzerinden eleştirisi

2021 yılında Almanya'nın ilk kadın Dışişleri Bakanı Annalena Bearbock, dışişleri bakanlığı görevine geldiğinde “dünyada barış ve refah için çalışacağını ve feminist bir dış politika izleyeceğini” söylemişti

(Federal Foreign Office, 2023). Feminist dış politika pratikte yeni bir yaklaşım olmasıyla birlikte Almanya'da yeni bir soluk olmaktadır. İsveç örneğinde de görüldüğü üzere övgülerle birlikte birçok eleştiriyi de beraberinde getirmektedir. Feminist dış politika, ideolojik olarak tutarlı olsa da uluslararası ilişkilerde tam anlamıyla pragmatizm ve ideoloji çatışması yaşayabilmektedir. Ancak Bearbock'un mensubu olduğu sosyal demokratlar, Yeşiller ve liberallerden oluşan üçlü koalisyon hükümeti, Rusya'nın Ukrayna işgali sonrasında Almanya'nın geleneksel dış politikasında köklü değişikliklere imza atarken feminist dış politikaya "ne kadar sağdık kalabildikleri" tartışmaya açık hale gelmiştir (Balta, 2022). Ülke politikasını tamamen feminist dış politika üzerine kurmak ve inşa etmek eğer uluslararası sistem güç üzerine dönüyorsa kolay olmamaktadır. Ülke içinde feminist sisteme geçilebilir ama Rusya Ukrayna savaşı sebebi ile ülke olarak nükleer silah tehdidiyle baş başa kalabilmektedir (AA, 2023). Bu tartışmalar ve eylemler de feminist bir dış politikanın uygulamasını zorlaştırmaktadır (Balta, 2022). Bu durum teori ve uygulama arasında önemli farklar barındırırken politikanın nasıl uygulanacağı ve uygulamaların ne ölçüde etkili olacağı konusundaki belirsizlikler uygulamada tutarsızlık yaratmaktadır. Almanya'nın, askeri ittifaklara (NATO) bağlı kalarak, bir taraftan da feminist dış politikanın temel politikası olan barışçıl ve "demilitarize" bir yaklaşımı amaçlaması, bir diğer yandan askeri taahhütlerine devam etmeyi tercih etmesi feminist politikasına gölge düşürmektedir. Almanya'nın feminist ilkeleri savunurken aynı zamanda silah ihracatına devam etmesi, politikanın bütünlüğünü sorgulatmaktadır (Gönültaş, 2023).

Feminist dış politika, tanımında sıkça bahsedildiği üzere militarizmden ayrılarak temelinde insan haklarını gözettiği "yumuşak güç (soft power)" unsurunu barındırmayı amaçlayan bir politik yaklaşımdır. Ancak Almanya, dünyanın önde gelen silah ihracatçıları arasında yer almaktadır. Alman savunma sanayii, geniş bir yelpazede gelişmiş askeri teçhizat ve silah sistemleri üretmektedir. Yeni hükümetin özellikle feminist dış politikayı benimsediği belirtmesine rağmen silah ihracatında rekor kırması "reelpolitika" sorgulamasını yaptırmaktadır (Gönültaş, 2023).

Defence Turk'un SIPRI verilerinden aldığı aynı raporda Silah Transfer Eğilimde Almanya yüzde 14'lük azalma yaşasa da küresel pazarda 5. sırada yer almaktadır (Mehmet, 2024). Raporda dikkat çeken diğer unsur ise ihracat müşterilerinde İsrail'in de bulunmasıdır (Mehmet, 2024). Almanya 7 Ekim 2023 tarihinden bu yana İsrail'in Filistin işgali ile ilgili Filistin halkı ile acılarını paylaştığını belirtse de "İsrail'in güvenliği adına" Suudi Arabistan'a Eurofighter savaş uçaklarının verilmesine yeşil ışık yakması feminist dış politikasının nasıl bir eksen çizdiğini düşündürmektedir (Özdemir, 2024). Annelena Bearcok "dünyada barış ve refah için çalışacağını ve feminist bir dış politika izleneceği" konusunda gayet iddialı ve tutarlı olduğunu belirtmişti. Feminist dış politikanın temeli din, dil, ırk ve cinsiyet ayırt edilmeksizin bütün insanların aynı koşullarda barışçıl bir ortamda yaşamasını hedeflemektedir. Ancak İsrail ve Filistin olayları devam ederken Almanya'nın ateşkes çağrısına destek vermemesi (AA, 2023) "bazı insanların güvenliğinin diğer insanlara kıyasla daha mı önemli" sorusunu düşündürmekte ve bu durum feminist dış politikanın "*haklar*" prensibine tamamen zıt düşmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ilk iki maddesinde belirtildiği üzere: "Tüm insanlar özgür, değer ve hak bakımından eşit olarak doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler. Birbirlerine karşı kardeşlik düşünceleriyle davranmalıdırlar. Herkes; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka inançlarına bakılmaksızın eşit haklara sahiptir" (Amnesty, 2020). Almanya'nın feminist dış politika ile hedeflediği sistem ile pratikte uyumsuzluk yaşamasının en temel sebeplerinden biri uluslararası sistemde güç merkezli klasik realist yaklaşımın hakimiyeti olabilmektedir. Almanya, stratejik ve ekonomik çıkarlarını korurken feminist politikaların uygulanmasında tutarsızlıklar göstermektedir. Bu durum, feminist dış politikanın etkisini ve güvenilirliğini azaltmasına sebep olmaktadır. Bu durumda ortaya iki devletli çözümün mümkün olduğunu söyleyerek İsrail'i uluslararası hukuka saygıya davet ederken, Branderburg Kapısı'na İsrail bayrağı yansıtarak Holokost geçmişinin getirdiği yükü hafifletme çabası ile kendi ulusal çıkarını ön plana koyma durumu, diplomatik olarak ülkenin feminist politikasını rayına daha tam olarak oturtamamışken klasik realist bir yaklaşıma doğru geri dönüş yaşamasına sebebiyet vermektedir.

SIPRI'nin raporuna göre, Almanya'nın silah ihracatında ikinci sırada yer alan müşterisi Ukrayna'dır. 2021 yılından beri süre gelen Rusya-Ukrayna savaşı Avrupa'nın temel sorunu olmasıyla birlikte Almanya'nın da feminist dış politikasını uygulama konusunda gölgeye düşürmektedir. Alman Ordusu Ukrayna Durum Merkezi Başkanı Tümgeneral Cristian Freuding, yakın zamanda 100 adet Patriot füzesinin teslim edildiğini söylemiştir (Torlak, 2024). Feminist dış politikanın amacı barış ortamını sağlamaktır. Bunu da bahsedildiği üzere uluslararası sistemdeki militarist ve sert güç unsurlarından sıyrılarak sağlanabileceğini savunmaktadır. Almanya'nın Rusya-Ukrayna Savaşı'nda bu kadar müdahil olması ve askeri teçhizatla bu kadar destekçi olması Almanya'nın politikalarının ne kadar militarizmden ayrı olduğunu düşündürmektedir. Rusya'nın Avrupa ve ayrıca Almanya için var olan tehdidini göz önüne alırsak Almanya'nın dış politikasının kendi devlet çıkarlarını ön planda tutan klasik realizmden bir farkı bulunmamaktadır. Reelpolitika çerçevesinden baktığımızda ise Almanya'nın yakın zamanlarda maruz kaldığı bu krizler feminist dış politikasının rayına oturtturamamaktadır.

5. Sonuç

Kadınların erkek egemen sistemde varlığına yer verilmemesi, çalışma hayatında kapasite ve tecrübelerinin göz ardı edilmesi toplumun her disiplninde yaşandığı gibi uluslararası ilişkilerde de kadının aleyhine yaşanmıştır. Küresel düzeyde feminist akımın yükselişi, feminist kavramı uluslararası ilişkiler disiplninin içerisinde incelenip irdelenmeye yönlendirmiştir. 1980'lerden sonra kadın düşünürler ve akademisyenlerin çabalarıyla, toplumda kökleşmiş ve kalıplaşmış cinsiyetçi inançlar disiplninin içinde sorgulanmıştır ve birçok feminist düşünür, uluslararası ilişkilerde feminist yaklaşımın gelişimine öncülük etmiştir. Uluslararası İlişkiler' deki feminist teorileri ve dış siyaseti cinsiyet, güç, kimlik, şiddet ve adalet gibi kavramlarla anlamamız gerektiğini vurgular. Bu teoriler, cinsiyet rollerinin dış politikadaki etkisini ve kadınların politik süreçlere katılımını ele alırken, güç ilişkilerini ve kimlik oluşumunu cinsiyet perspektifiyle analiz eder. Ayrıca, şiddetin cinsiyet boyutunu ve adaletin cinsiyet eşitliği üzerindeki etkisini değerlendiren feminist disiplin, toplumsal çıkarın ve güvenliğin feminen bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde daha refah dolu toplumlar çalışılacağını ön görmektedir. Uluslararası ilişkilerde çoğalan feminist teoriler ile literatürdeki kadın etkisinin artması, pratiğe dökülme bağlamında önemli olmaktadır.

Feminist dış politika, patriyarkal toplumlarda kadınların politikada erkeklerden daha az bilgi kapasitesine sahip olduğu düşüncesiyle politikada aktif rol alamadığına dair yaygın bir yaklaşım olduğunu ancak kadın hareketlerinin ve feministlerin mücadelesiyle bu algının değiştiğini göstermiştir. Feminist yaklaşımlar, feminist bir dış politikanın nasıl uygulanacağı konusunda politika önerileri sunarken, devletler de mevcut paradigmaları değiştirerek kadınları ve toplumsal cinsiyeti politika ve uygulamalarına dahil etmeye odaklanmışlardır. Bu çalışma, feminist dış politikayı benimseyen ve bu konuda öncü bir ülke olan İsveç, feminist dış politikaya uygulamasına geçiş yapmayı planlayan ve hızla çalışmalara başlayan Almanya üzerinden çalışılmıştır.

İsveç ve Almanya, feminist dış politikanın yanında engellerle (zihni, fiziki) mücadele etmektedir. Ataerkil ve cinsiyetçi düşünceler hem sahada hem de kuramda dış politika çalışmalarıyla ilgilenenleri baskılamaktadır. İsveç, her politikada (silahlanma, uluslararası yardımlar vb.) feminist yaklaşımı yansıtmalıdır ve feminist dış politikanın sisteme hakimiyet kurması kolay bir süreç değildir.

Feminist dış politikayı uygulayan devletler, kadınların parlamento ve diplomasideki temsiliyetine önem vermektedir. Ancak, özcü veya indirgemeci bir yaklaşımın benimsenmesi, ataerkil inançları güçlendirmekte ve kadınlara yönelik genel geçer rolleri yeniden oluşturmaktadır. Bu durum, küresel taleplerinin barışçıl olduğu düşüncesini indirgemeci bir yaklaşım olarak değerlendirir ve kadınları "low politics" olarak adlandırılan düşük politika alanlarına yönlendirirken güvenlik, istihbarat gibi alanlardan dışarıda tutarak küresel sosyal faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik politikalara odaklanan çalışma alanlarının kadınlara bırakıldığını göstermektedir.

Feminist dış politika yeni gelişmekte olan bir yaklaşım olmasıyla birlikte uluslararası ilişkilerde bir realite oluşturması, yaşanan çelişkilerle birlikte ilerleyen dönemlerde feminist dış politikanın geleceği hakkında kaygı taşımaktadır. İsveç bu politikanın öncüsü olurken aslında olumlu ve olumsuz her yönüyle örnek olmaktadır. Teoride anti militarist bir politikadan bahsedilirken bununla birlikte özellikle Almanya'nın yapmaya devam ettiği silah ticaretleri veya askeri ittifaklara dahil olma ya da bağlı kalma durumları savaşı körükleyerek yine sivilin haklarını gaspına sebebiyet vermektedir. Bu durum siyasette kadınların karar verme aşamasında önemli noktada bulunmalarına rağmen "ne kadar feminist" yaklaşım sergileyebildiğini sorgulamakta ve uluslararası sistemin güç merkezli realist yaklaşımın ekseninden ayrılamamasına sebep olmaktadır. İsveç'in yeni hükümetiyle birlikte feminist dış politikayı terk edeceğini belirtmesi, Almanya'nın feminist dış politika ile çelişen yaklaşımları feminist dış politikanın geleceğini ve sürdürülebilirliğini sorgulamaktadır. Almanya'nın feminist dış politikanın geleceği için İsveç'in yaptığı çelişkiyi tekrar etmemeli silah ticareti ve militarist politikaları tekrar ederek ataerkil düzeni yeniden üretmemelidir. Bunun Feminist dış politikanın temeli "3R" ilkesini bütünüyle benimsenmelidir.

Kaynakça

- Akal, D. (2022, Eylül). Almanya'nın 'feminist dış politika' açılımı tartışılıyor. *BBC News Türkçe*. <https://l24.im/oSIh1>
- Amnesty. (2020). Haklarımız: İnsan Hakları Evrensel Beyanname. *Uluslararası Af Örgütü*. <https://l24.im/95TVUO>
- Balcı, A. (2014). Realizm. A. Balcı& Ş. Kardaş (Ed.). *Uluslararası ilişkilere giriş* (ss. 119-146). Küre Yayınları.
- Balcı, C. (2022). *Feminist dış politikanın geleceği üzerine tartışma: İsveç örneği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Balta, E. (2022). *Feminist dış politika uygulayan ülkeler* [Sesli Podcast]. *Heinrich Böll Stiftung*. <https://tr.boell.org/tr/neden-feminist-dis-politika>
- Birdal, S. (2014). Feminizm. A. Balcı& Ş. Kardaş (Ed.). *Uluslararası ilişkilere giriş* (ss. 253-268). Küre Yayınları.
- Biter, İ. T. (2017). Uluslararası ilişkilerde feminist dış politika söylemi ve İsveç Örneği. *Alternatif politika*, 9(3), 495-524.
- Clement, R., & Thompson, L. (2019). Is the future of Foreign policy feminist?. *Journal of Diplomacy and International Relations*, 2(2), 76-94.
- Çelik, B. S. (2024). Feminist dış politikada dijital kamu diplomasisi kullanımı: İsveç ve Kanada karşılaştırması. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Demirtaş, B. (2014). İnşacılık. A. Balcı& Ş. Kardaş (Ed.). *Uluslararası ilişkilere giriş* (ss.168- 185). Küre Yayınları.
- Eken, M. E. (2014). Feminizm, maskülenite ve uluslararası ilişkiler teorisi: Uluslararası siyasetin toplumsal cinsiyeti. R. Gözen (Ed.), *Uluslararası ilişkiler teorileri* (ss. 443-489). İletişim Yayınları.
- Enloe, C. (2014). Manevralar: Kadın yaşamının militarize edilmesine yönelik uluslararası politikalar. İletişim Yayınları.
- Federal Foreign Office. (2023). *Guidelines for feminist Foreign policy: A Foreign policy for all* [Bildiri Sunumu]. Presentation of the guidelines for feminist Foreign policy at the Federal Foreign Office, Berlin.
- Federal Foreign Office. (2023). *Implementation of feminist Foreign policy: Turning commitments into actions* [Speech by Foreign Minister Bearbock at a side event of the 78th UN General Assembly]
- Federal Foreign Office. (2023, Mart). *Shaping feminist foreign policy*. Federal Foreign Office. <https://l24.im/EuvO9>
- Government Office of Sweden. (2015, Şubat). Statement of Foreign policy 2015. <https://www.government.se/speeches/2015/02/statement-of-foreign-policy-2015/>
- Government Office of Sweden. (2024, Nisan). *Historical relationsa between Sweden and Nato*. <https://www.government.se/government-policy/sweden-in-nato/history-of-sweden-and-nato/>
- Government Office of Sweden. (2018). *Sweden's feminist Foreign policy*. <https://l24.im/IDHfz>
- Government Office of Sweden. (2015, Nisan). *Sweden won gender equality award*. <https://www.government.se/articles/2015/02/sweden-won-gender-equality-award/>

- Gönültaş, B. (2023, Aralık). Almanya, 2023'te silah ihracatında rekor kırdı. *Anadolu Ajansı*. <https://l24.im/7IK2>
- Grobe, A. M. (2021, Ocak). In Sweden, hawkish defense and feminist diplomacy make odd bedfellows. *The Christians Science Monitor*. <https://www.csmonitor.com/world/europe/2021/0104/in-sweden-hawkish-defense-and-feminist-diplomacy-make-odd-bedfellows>
- International Peace Enstitue, (2018, Eylül). Margrot Wallström: "Without women, how can we achieve sustainable peace?". *International Peace Enstitue*. <https://www.ipinst.org/2018/09/women-and-international-peace-way-forward>
- Karadağ, C. (2023, Kasım). Almanya dışişleri bakanı Bearbock, Gazze için ateşkes çağrılarına destek vermedi. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-disisleri-bakani-baerbock-gazze-icin-ateskes-cagrilarina-destek-vermedi/3052414>
- Kardaş, T. (2014). Postyapısalcılık ve uluslararası ilişkiler. R. Gözen (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (ss. 379- 402). İletişim Yayınları.
- Küçük, M. (2014). Uluslararası ilişkilerde sosyal inşacılık. R. Gözen (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (ss. 325-376). İletişim Yayınları.
- Linde, A. (2021, Şubat). In the parliamentary debate on foreign affair. *Statemant of Government Policy*. <https://www.government.se/speeches/2021/02/statement-of-foreign-policy/>
- Mehmet, F. (2025, Mart). SIPRI 2023 uluslararası silah transferi eğilimleri raporu yayınlandı!. *Defence Turk*. <https://www.defenceturk.net/sipri-2023-uluslararasi-silah-transferi-egilimleri-raporu-yayinlandi>
- Okur, M. A. (2015). "Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küresele, iktidarın sosyolojisi üzerine". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(46), 131-151.
- Ongur, H. Ö. (2014). Post-yapısalcılık. A. Balcı& Ş. Kardaş (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş* (ss. 239-251). Küre yayınları.
- Ongur, H. Ö. & Okur, M. A. (2014). Uluslararası ilişkilerde eleştirel teori. R. Gözen (Ed.). *Uluslararası İlişkiler teorileri* (ss. 291- 323). İletişim Yayınları.
- Özdemir, Y. (2023, Ocak). Feminist dış politikadan silah tekelleri lobiciğine. *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/yazi/94168/feminist-dis-politikadan-silah-tekelleri-lobiciligine>
- Shedecides. (2022, Nisan). *Sweden: When Shedecides everybody benefits*. <https://www.shedecides.com/sweden-when-shedecides-everybody-benefits/>
- Sweden Sverige. (2020). *Equal power and infuluence for women and men- that's what Sweden is aiming for*. Sweden Sverige. <https://sweden.se/life/equality/gender-equality>
- Thomas, M. (2022, Ekim). İsveç "feminist dış politikayı terk etti". *BBC News Türkçe*. <https://l24.im/BuRtG>
- Tickner, J. A. (1999). Searching fort he princess? Feminist perpectives in international relations. *Harvard International Rewiew*, 21(4), 44-48.
- Torlak, H. (2024, Temmuz). Almaya'dan Ukrayna'ya Patriot füzesi tedariki. *Defence Turk*. <https://l24.im/zLMY>
- Tür, Ö., & Koyuncu, Ç. A. (2010). Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı: Temelleri gelişimi, katkı ve sorunları. *Uluslararası ilişkiler Dergisi*, 7(26), 3-23.
- United Nations. (2022, Ekim). Drive for democracy. <https://l24.im/Q0F7wr>

Universitetskanslersämbetet. (2008). *Women and men higher education. The Swedish Higher Education Authority*. <https://124.im/4LoI9TH>

Varhan, E. (2021). Uluslararası ilişkilerde feminist teori İsveç, İzlanda ve Kanada karşılaştırmalı feminist dış politika analizi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]

Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organization*, 46(2). 391-425.

Yalvaç, F. (2014). Eleştirel teori. A. Balcı& Ş. Kardaş (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş* (ss. 223-251). Küre Yayınları.

Makale Bilgi Formu

Yazarın Katkıları: Makale tek yazarlıdır. Yazar makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

Avrupa'dan Türkiye'ye Lisans Öğrenimi İçin Gelen Türkiye Kökenli Öğrencilerin Türkiye'yi Tercih Nedenleri ve Motivasyonları

Reasons and Motivations of Turkish Origin Students Coming from Europe to Türkiye for Undergraduate Education

Fatma Betül Baştar

İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
İstanbul, Türkiye,
fatmabetulbastar@gmail.com

Öz: Bu araştırmanın amacı, Avrupa'da doğup büyümüş ilk, orta ve lise eğitimlerini doğdukları ülkede tamamlamış Türkiye kökenli öğrencilerin üniversite eğitimi almak amacıyla Türkiye'yi tercih etme nedenlerini ve motivasyonlarını incelemek ve analiz etmektir. Nitel bir araştırma olarak yürütülen çalışmada, fenomenolojik desen kullanılarak amaçlı örneklem yöntemi ile Almanya, Avusturya, Fransa ülkelerinde doğup, büyüyüp, lise eğitimini tamamlayan ve Türkiye'de üniversite okumaya gelen lisans ve lisansüstü öğrenciler olmak üzere beş kadın, üç erkek öğrenci ile görüşülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşmelerden elde edilen bulgular, Türkiye'de yükseköğretime katılım tercihleri, Türkiye'de yükseköğretime dair genel izlenimler, günlük yaşam deneyimleri, kalma ve dönme niyetleri olmak üzere dört başlıkta analiz edilmiştir. Öğrencilerin Türkiye'yi tercih edişleri tek bir nedene bağlı olmayarak içinde birçok duygusal ve rasyonel faktörü barındıran katmanlı bir süreç olarak değerlendirilmektedir. İlişkiler ağı, kültürel yakınlık, eğitim alanında sağlanan bürokratik kolaylıklar öğrencilerin yaşadıkları ülkeden Türkiye'ye yönelmelerindeki başlıca etkenlerdir. Türkiye'de kalma niyetlerini etkilemede, çalışma hayatındaki denetimsizlik, enflasyon etkisi, çalışma saatleri ve koşullarının oldukça etkin rol oynadığı görülmektedir. Öğrencilerin Türkiye'deki günlük yaşam deneyimlerinden hareketle, yaşadıkları aksan farklılıkları, ben-öteki ayrımı gibi unsurların ülkeye uyum ve adaptasyonu etkilediği görülmektedir. Bu çalışma, Türkiye'ye üniversite eğitimi için gelen Türkiye kökenli öğrencilere yönelik etkili politikalar geliştirilebilmesi adına önem ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Diaspora, Uluslararası Öğrenci, Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

Geliş Tarihi/Received: 15.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 27.09.2024
Yayınlanma Tarihi/ Available Online:
30.09.2024

Abstract: The aim of this research is to examine and analyze the reasons and motivations for Turkish-origin students who were born and raised in Europe and completed their primary, secondary, and high school education in their home countries to prefer pursuing higher education in Türkiye. Conducted as a qualitative research, the study employed a phenomenological design and a purposive sampling method, interviewing five female and three male students who were born and raised in Germany, Austria, and France and have come to Türkiye for undergraduate and graduate studies. The findings obtained through semi-structured interviews were analyzed under four categories: preferences for participation in higher education in Türkiye, general impressions about higher education in Türkiye, daily life experiences, and intentions to stay or return. The students' choice of Türkiye was assessed as a layered process involving multiple emotional and rational factors rather than a single reason. The network of relationships, cultural proximity, and bureaucratic facilitation provided in the field of education are the main factors influencing students' decisions to move from their countries of residence to Türkiye. In terms of influencing their intention to stay in Türkiye, factors such as lack of oversight in the labor market, the impact of inflation, and working hours and conditions played a significant role. Based on the daily life experiences of the students in Türkiye, it was observed that elements such as differences in accent and the distinction between self and other affect adaptation and integration into the country. This study is significant for the development of effective policies aimed at Turkish-origin students coming to Türkiye for higher education.

Keywords: Migration, Diaspora, International Student, International Student Mobility

Extended Abstract

The purpose of this research is to investigate and analyse the motivations, expectations of Türkiye, future aspirations and career plans of students of Turkish origin who come to Türkiye from Europe for higher education. Since the decision to stay or not to stay in Türkiye will be shaped by the fulfilment of these expectations, the length of time spent in the country is quite important. Academic, social, cultural and economic satisfaction and adequacy throughout the university education are seen as crucial as they lead individuals either to continue their education in Türkiye or to enter the labour market. In this research, a qualitative research method was used with a phenomenological research design. The research group consists of undergraduate and graduate students who completed their primary, secondary and high school education in European countries and then came to Türkiye for university education. Participants were recruited using snowball sampling. The study was completed with five female and three male respondents, five of whom were continuing their undergraduate education and three of whom were continuing their postgraduate education. The research was conducted in Istanbul and the interviews took place between 08.03.2024 and 07.05.2024, with the shortest interview lasting 33 minutes and the longest interview lasting 2 hours and 45 minutes. The data obtained were collected using a semi-structured interview form and were divided into necessary themes and sub-themes.

The interviews revealed that there are many reasons that influence students' preference for Türkiye for their university education, and that the factors that influence this migration process are quite intertwined and have the potential to influence each other. In this decision, where many emotional and rational factors are evaluated simultaneously, family opinions and social networks, cultural proximity, bureaucratic ease of university admission and the impact of Islamophobia stand out. Acquaintances who had previously returned to Türkiye or who were born and raised in Türkiye also played a role in attracting students to the country. Familiarity with the language and culture of the country, regular visits and the preservation of Turkish culture in the country where they live are also factors that attract students to Türkiye. Another important factor in students' motivation to come is the perceived difficulty of studying in the host country. The idea that they can graduate in a shorter time in Türkiye attracts students to the country. Racism and the effects of Islamophobia, which still persist in European countries today, also manifest themselves institutionally. Turkish youths living in Europe are not recruited in their countries due to persistent Islamophobia and therefore prefer Türkiye for reasons such as a more comfortable religious and political life and easier employment opportunities.

The respondents have a positive view of the teacher-student relations in Türkiye during their higher education process, which also facilitates their integration into the country. The academic activities in which they can participate, both paid and unpaid, in various fields and subjects during the university education process are considered very beneficial by the students. It is noteworthy that the respondents mentioned that these activities are quite limited in their home countries. Civil society influences socialisation during the university process. However, as students prefer civil society organisations that include other students from Europe, their socialisation takes place only among students from Europe, resulting in a lack of close relations with students born and raised in Türkiye. In their everyday experiences, there are various situations caused by accent differences. The accents that emerge in these students learning two languages at the same time are sometimes perceived as cute and sometimes as a sign of otherness by people in Türkiye, leading to various insults and prejudices that result in mutual otherness. Throughout their stay in the country, the interviewees differentiate themselves as 'us and them' in their relationships with their friends at university and people they meet in social life: those from Europe like themselves and those born and raised in Türkiye. This situation makes it difficult for individuals to adapt to the country and sometimes leads to the idea of returning. Looking at the place of Türkiye in their future plans, the negative impact of the period of economic crisis is noticeable. Economic uncertainties and concerns lead to plans to return to the family home or to a third country, indicating a

lack of definite thinking and that plans are more fluid. Policy makers have an important role to play in attracting these students from Europe, who are familiar with European culture and language, and in integrating them into the labour market. Existing problem areas should be resolved quickly to ensure that students come to the country and continue to live there in a qualified manner.

1. Giriş

1960'lı yıllarda Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine uzanan işçi göçünün yoğun etkisiyle, Dışişleri Bakanlığı verilerine göre günümüzde yaklaşık beş buçuk milyon Türkün Batı Avrupa ülkelerinde yaşadığı bilinmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2022). 1961 yılında imzalanan iş gücü anlaşması ile Türkiye'den Avrupa'ya uzanan iş gücü göçleri başlamıştır. Bu göçler ile birlikte gidilen ülkede çalışılmaya başlanması, evlenilmesi, çocuk sahibi olunması, birçok akrabanın da birlikte yaşıyor oluşuna zemin hazırlamıştır. Bu toplu şekilde yaşamaya başlayış Avrupa'daki Türk diasporasının da oluşmasına katkı sağlamıştır (Bayhan, 2010; Göçmen & Tezcan, 2014). Diaspora, dağılma/kopuntu gibi anlamlara gelen, basit bir ifadeyle, bir ulusun veya inanç grubunun anavatanları dışında ve genellikle birden fazla farklı yerde yaşayan, anavatanla bağlarını çeşitli şekillerde sürdüren topluluklar olarak ifade edilmiştir (Hopyar vd., 2022, s. 49). Ancak her göç yolculuğu diaspora olarak adlandırılmamaktadır (Brah, 1996, s. 179). Eskicioğlu'nun (2022, s. 92) ifade ettiği gibi "Göçmenler, ev sahibi ülkeye vardıklarında hemen diasporaya dönüşmezler. Ulusötesi bağlar ve topluluk örgütleri oluşturmak bir süreçtir ve zaman gerekmektedir." Akabinde gelişen aile birleşimleri ile de Avrupa'daki Türk sayısı artmaya başlamıştır (Eskicioğlu, 2022, s. 94). Söz konusu diasporik göçmenler arkalarında bıraktıkları ana vatanlarına ve aynı zamanda göç ettikleri ülkeye bağlı kalabilmiş Türkiye ile kurdukları ilişki kuşaktan kuşağa değişip dönüşerek kendini üretmeye devam etmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise gerek göç edenlerin emekli olarak geriye dönmeleri gerekse göç edilen ülkede kişinin kendi potansiyelini gerçekleştiremeyeceği düşüncesi, çalışma şartlarının elverişsizliği, ekonomik olarak istenilen özgürlüğe sahip olamama gibi durumlar dönüş fikrini oluşturmuştur. Kişinin kendi potansiyelini gerçekleştirememesi konusunu hem düşünme hem de faaliyete geçirebilme kısmı, 2000 öncesi dönemde söz konusu değilken 2000 sonrasında teknolojik gelişmeler, küreselleşme, ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle küçük veya büyük ölçekli yer değiştirmelerin kolaylaşması, iletişimin kolaylaşması gibi faktörler sayesinde söz konusu olmuştur.

Günümüzde Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk diasporasının o ülkede doğmuş ve yetişmekte olan çocukları, sosyalleşme süreçlerinin çok büyük bir bölümünü yaşadıkları ülkede tamamladıklarından, eğitim hayatlarını o ülkede devam ettirdiklerinden dolayı, ülkenin dili, eğitim sistemi, kültürü, yaşantı biçimi, düzenine de oldukça hâkim konumdadırlar. Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkiye kökenli gençlerin üniversite okuma amacıyla yaşadıkları ülkeyi, diğer Avrupa ülkelerini veya kariyerlerini olumlu yönde etkileyebilecek başka bir ülkeyi tercih etmektense Türkiye'yi tercih ettikleri görülmektedir (Yükseköğretim İstatistikleri, 2023). Bu araştırma ile Avrupa'da doğup büyüyen, Türkiye'ye lisans öğrenimi için gelen öğrencilerin lisans süreçlerinde Türkiye'yi tercih etme neden ve motivasyonlarını nelerin oluşturduğu, bu motivasyonların süreç içerisinde devam edip etmediği, üniversite eğitim süreçleri boyunca gerek üniversitede gerek günlük yaşamda edindikleri deneyimler ve bu deneyimler ışığında ülkede yaşama, istihdama katılma gibi hususlara dair görüşlerinin incelenmesi ve analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Lise eğitiminin akabinde devam eden lisans süreci, bireyin çalışma hayatından önceki yolu, bireyi çalışma hayatına hazırlayan bir ön broşür olarak düşünülebilir. Bu sebeple kişinin üniversite hayatı bir profesyonel olarak Türkiye'de kalıp kalmama fikrinin de netleştiği evreyi oluşturacaktır. Öğrenci, Türkiye'de eğitim gördüğü süre boyunca yalnızca eğitim aldığı bölümü değil genel çerçevesiyle Türkiye okumasını da yapacağından, ülkenin eğitim sistemi, sosyal yaşantısı, akademik imkân ve istihdam olanaklarına dair görüşler de edinir. Üniversite okuma amacıyla Türkiye'ye gelen öğrencilerin Türkiye'ye gelme sıklıkları, üniversiteden önce genellikle bayram ya da tatil yoluyla yılda 2-3 kere ile

sınırlı kaldığından bu yolla yaşanan sosyal deneyim ile uzun süreli “Türkiye’de yaşama gerçeği”, birbirinden ayrı iki yaşam tecrübesini içerir. Bu anlamda üniversite yıllarında bir tatilden çok daha fazlası deneyimlenir, bu da kişinin Türkiye’deki yaşam şart ve standartlarını, mesken ülke ile daha sağlıklı karşılaştırma yapabilmesini mümkün kılar. Avrupa’da yaşarken Türkiye ile kurulan ekonomik, politik ve sosyokültürel bağlar Türkiye’ye gelindiğinde de yeni kimlik oluşumlarıyla şekillenir ve sürekli olarak kendini devam ettirir. Ve bu şekilde her ülkeyi aynı anda yaşama durumunun da sürekli olarak kendini ürettiği söylenebilir (Schiller vd., 1995; Özkul, 2012; Kaya, 2015). Öğrencilerin Türkiye’ye dair beklentilerinin ölçülebilmesi ve bir araştırma olarak sunulabilmesi, Türkiye’nin yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarını kendi ülkesine geri çekme politika fikirlerinin ortaya konulabilmesine, öğrencilerin mezun oldukları andan itibaren çok dil ve çok kültürlülük özelliklerinden faydalanabilme, uluslararası pazarlama, siyaset, ticaret gibi zengin dil ve kültür ihtiyacını doğuran istihdam alanlarında çalışmalarına, iş piyasalarına hızlı şekilde girmelerine olanak sağlayacak çalışmalar adına adım atılmasına, bununla birlikte ülkenin dinamik yapısını korumak, yükseltmek ve istihdam niteliğini arttırmak adına büyük önem ifade etmektedir.

Uluslararası öğrencilere dair literatür incelendiğinde, yurtçinde yapılan pek çok akademik çalışmanın, uluslararası öğrencilerin psiko-sosyal, kültürel uyum süreçleri, bu uyum süreçlerinin eğitim memnuniyetine yansımaları, öğrencilere sunulan hizmetler, sosyalleşme süreçleri ve deneyimleri, gidilen ülkede yaşanan dil, barınma, ekonomik zorluklar gibi sorunları ele aldığı görülmektedir (Can, 1996; Köylü, 2001; Kiroğlu vd., 2010, Şahin & Demirtaş, 2014; Karaköse, 2019; Aydoslu, 2023; Raza, 2023; Akbaş, 2024). Detaylı literatür taraması yapıldığında ise Avrupa ülkelerinden Türkiye’ye üniversite okuma amacıyla gelen Türkiye kökenli öğrenciler adına yapılan çalışmanın bulunmadığı görülmekte bu anlamda yapılan çalışma, literatüre katkı sunması bakımından özgün bulunmaktadır.

Türkiye’den Avrupa’ya yapılan işçi göçleri ile oluşan literatüre bakıldığında ise, başta Almanya, ardından Hollanda, Belçika, Avusturya gibi Avrupa ülkelerine yapılan işçi göçlerine dair akademik çalışmalar yapılmaya başlandığı görülmektedir (Aldoğan, 1978; Soytürk, 2012, Şahin-Kütük, 2017; Ağca-Varoğlu, 2020). Yapılan birçok çalışmada işçi göçleri, uyum ve entegrasyon, toplumsal kimlik, dini kimlik, aidiyet, ayrımcılık, dil yetersizlikleri konuları üzerinden ele alındığı görülmektedir (Şahin, 2010; Güven, 2017; Arıcan & Bulut, 2020). Başta uyum ve aidiyet sorunu, ilerleyen kuşaklara göre çok daha fazla hissedildiğinden dolayı (Şahin, 2008), çalışmalarda da daha çok bu konular üzerine yoğunlaşmıştır. Avrupa’dan geri dönüş göçleri veya eğilimlerini inceleme üzerine yapılan çalışmalara bakılacak olduğunda bu kapsamda literatürde çokça çalışma bulunduğu görülmektedir (Abadan-Unat 1972; Şahin-Kütük, 2021). (Gediklioğlu & Akbaş, 2019)’in yapmış oldukları "Toplumsal Hafızanın Geriye Göçü - Avrupa'dan Türkiye'ye Geri Dönen Üçüncü Kuşak Gençler Üzerine Nitel Bir Araştırma" isimli araştırma sosyal bütünleşme, entegrasyon sebepleri üzerinden göçe neden olan faktörleri açıklamıştır. Almanya özelinde, nitelikli profesyonellerin geriye göçüne dair yapılan çalışmalarda, geliş niyetleri, karar verme ve yeniden uyum süreçleri, iş piyasalarına entegrasyonları, Türkiye kökenli nitelikli profesyonelleri köken ülkeye çeken sebepler incelenmiştir (Hopyar, 2023; Ergün, 2023).

Halihazırda Almanya’da yaşayan -araştırma örnekleminin de büyük bir bölümünü oluşturan- Türkiye kökenli gençlerin yaşadıkları sorunlara dair yapılan çalışmalara bakılacak olduğunda, gençlerin yaşadığı sorunların eğitim hayatlarından itibaren baş gösterdiği söylenebilir. Güllüoğlu (2011, s. 38), Alman eğitim sisteminin çok seçici ve eleyici şekilde işlediğini, bu elemelerin çoğunun ise göçmen topluluklardan olan öğrenciler üzerinden yapıldığı belirtilmiştir. Baur’a (2010) göre ise, göçmen kökenli çocuklara nazaran Alman çocuklarının lise tavsiyesi alma ihtimali ise 2,32 kat daha fazla olmaktadır. Bu anlamda ailelerin gelir durumunun birçok sosyal, kültürel, ekonomik getirisi ve götürüsünün olmasının yanında öğrencilerin üniversiteye gidebilme ihtimalini de etkilemektedir. Kulaksızoğlu (2008), Almanya’da iş piyasasına geçişte iş başvurusu yapan Türk göçmenlere ayrımcılık yapıldığını belirtmiş,

aynı işe başvuran Türk ve Almanlara aynı şekilde muamele gösterilmediğini, telefonla başvurulsa bile alman adayın iş yerleri tarafından tercih edildiği çıktısını sunmuştur.

Gerek uluslararası öğrencilik gerekse Türk işçi göçlerine dair yapılan akademik çalışmalar detaylı şekilde incelendiğinde, Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli öğrencilerin üniversite okumak amacıyla Türkiye'ye gelişlerine, gelme neden ve motivasyonlarına, ülkeye uyum süreçlerine, beklenti ve deneyimlerine bu bağlamda oluşabilecek Türkiye'de kalma isteklerine dair yapılan çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu yapılan bu araştırmayı da kıymetli kılmaktadır.

2. Yöntem

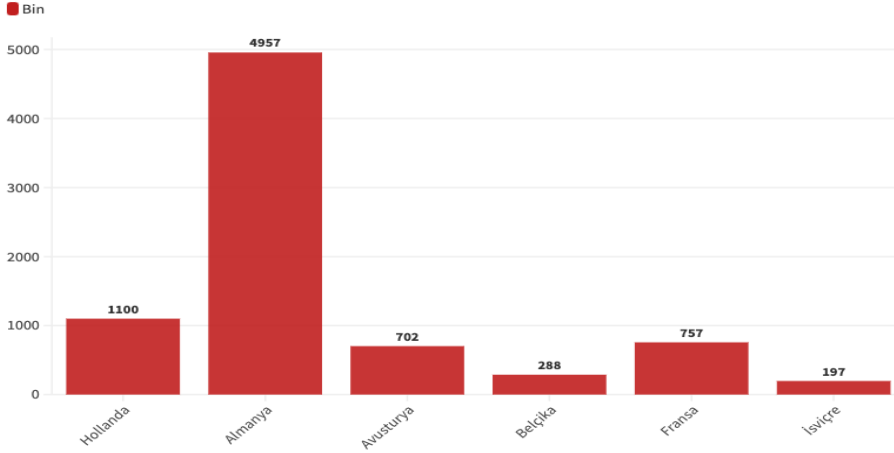
Avrupa'dan Türkiye'ye lisans eğitimi için gelen Türkiye kökenli öğrencilerin geliş motivasyonları, gelecek tahayyülleri ve beklentilerinin incelenmesini amaçlayan bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, araştırmaya katılan kişilerin kendi bakış açıları ile yaşadıklarını anlatmaya olanak sağlayan ve araştırmacının tüm bu anlatıların altında yatanları keşfetmesine ve yorumlamasına dayalı nitel veri toplama tekniklerinin (gözlem, mülakat, doküman analizi vb.) kullanıldığı bir yöntemdir (Yalçın, 2022, s. 215). Nitel araştırma yönteminde katılımcıların anlam dünyalarının derinlemesine incelenme fırsatı bulunduğundan yapılacak olan analizler de bu bağlamda zengin içeriğe ulaşmayı sağlayacak ve kapsamlı sonuçlara ulaşılmasına imkân tanıyacaktır. Araştırma deseni olarak ise fenomenolojik desen kullanılmıştır. Fenomenolojik desen, günlük hayatta karşılaşılan ancak tam anlamıyla kavranmamış olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için kullanıldığından (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 69), araştırmacının fenomeni olarak Avrupa'dan Türkiye'ye lisans öğrenimi için gelen öğrencilerin Türkiye'ye gelme motivasyonları belirlenmiş, öğrencilerin beklenti, deneyim, gelecek tasavvuru, kariyer planlamaları hakkındaki görüşleri incelenmiştir.

Araştırmanın ana grubunu oluşturan öğrenciler her ne kadar Türkiye kökenli olsalar dahi uluslararası öğrenci statüsünde olduklarından dolayı, tanımlamaları, verileri, üniversiteye giriş prosedürleri de aynı şekilde uluslararası öğrenciler ile birebir şekilde örtüşmektedir. Uluslararası öğrencilik tanımı UNESCO tarafından, "eğitim amacıyla ulusal ya da bölgesel sınırları aşmış ve şimdi kendi kaynak ülkelerinin dışında kayıtlı olan öğrenciler" olarak yapılmıştır (YÖK, 2017, s. 7). Bir başka tanım ise OECD tarafından (OECD, 2019) "Uluslararası öğrenciler, önceki eğitimlerini başka bir ülkede almış olan ve şu anki ülkelerinin sakini olmayan öğrenciler" olarak yapılmıştır. Dünyada uluslararası öğrenci sayısı 2020 UNESCO verilerine göre 6.361.963'e ulaşmıştır. Türkiye'de 2014 yılında uluslararası öğrenci sayısı 48.183 iken 2018 yılında bu sayı 125.138'e günümüzde Türkiye Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) yayınlamış olduğu son (2022-2023) istatistiklere göre, Türkiye'de 301.694'lere kadar ulaşmıştır. Türkiye'de her geçen yıl artmaya devam eden uluslararası öğrencilerin çoğu Türkiye Cumhuriyetler, Balkanlar, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden gelmektedir. Bunun yanında Avrupa ülkelerinden de ülkemize her geçen yıl artan uluslararası öğrenci göçünden söz edilmelidir. Bu kısımda 1960'lı yıllara dayanan Türk işçi göçünün büyük yansımaları oldukça etkilidir.

Grafik 1

Batı Avrupa Ülkelerinden Gelen Uluslararası Öğrencileri Sayıları ¹

Uluslararası Öğrencilerin Uyruklarına Göre Sayıları (2023-2024)

Kaynak: YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri

Kaynak: YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri, 2023.

Grafik 1’de görüleceği üzere Batı Avrupa ülkelerinden Türkiye’yi tercih eden öğrencilerin en çok Almanya’dan gelirken Almanya’yı Hollanda, Fransa ve Avusturya’dan gelen öğrenciler takip etmektedir. Bu öğrenci sayıları içerisinde öğrencilerin hangilerinin Türkiye kökenli oluşlarına dair veri bulunmamasından dolayı araştırmanın örneklemini oluşturan grubun bu verilerin içine dahil edildiği söylenmelidir. Almanya’dan neredeyse beş bine yakın öğrencinin Türkiye’ye gelişi azımsanmayacak kadar büyüktür. Avrupa’da yaşayan Türklerin yaklaşık 3 buçuk milyonunun Almanya’da bulunması bu veriye sebep olarak gösterilebilir.

3. Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada İstanbul ilinde lisans ve lisansüstü eğitime devam eden Avrupa’dan Türkiye’ye lisans eğitimi için gelen Türkiye kökenli öğrencilerin eğitim aldıkları süreç boyunca hem göç etme hem göç edildikten sonraki süreçte eğitim ve günlük yaşam deneyimleri incelenmiştir. Yapılan görüşmelerde sekiz katılımcı ile görüşülmüş olup katılımcıların beşi kadın üçü erkektir. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış mülakat formu hazırlanarak örneklem grubu ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yapılan mülakatlarda görüşmecilerin sorulara verdikleri cevapları kolay şekilde kayıt altına alabilmek ve herhangi kısmı kaçırmış olmak gibi risklere girmemek adına görüşmecilerden izin alınarak ses kayıtları alınmıştır. Mülakatların sonunda deşifreler yapılarak konunun amacına uygun şekilde bulgu analizi ve raporlama gerçekleştirilmiştir. Araştırmada amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini belirlemede birkaç husus öne çıkmaktadır. Görüşmecilerin Avrupa ülkelerinde doğup büyümüş ve lise eğitimini o ülkelerde tamamlamış olmalarının ardından Türkiye’ye gelmiş ve eğitimlerine devam ediyor olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda beşi lisans üçü lisansüstüne devam eden olmak üzere sekiz katılımcı ile görüşülmüş, katılımcılar “K” kod harfiyle kodlanmıştır.

4. Bulgular

Bu çalışmada, Avrupa’dan Türkiye’ye gelen öğrencilerin kariyer planlamaları bağlamında Türkiye’ye geliş sebep ve motivasyonları, Türkiye deneyimleri ve kariyer planlamalarına dair bulgular

¹ YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri, 2023. Erişim adresi: <https://istatistik.yok.gov.tr/>

sunulacağından, bu başlık altında, yapılan derinlemesine mülakatlardan elde edilen veriler analiz edilecektir. Yapılan görüşmeler sonucunda oluşan ana temalar, Türkiye’de Yükseköğretime Katılım Tercihleri, Türkiye’de Yükseköğretime Dair Genel İzlenimler, Günlük Yaşam Deneyimleri, Kalma ve Dönme Niyetleri şeklinde başlıklandırılmıştır.

Şekil 1

Araştırmanın Temaları

4.1. Katılımcıların sosyo-demografik profili

İstanbul ilinde özel veya devlet okullarında öğrenimine devam eden sekiz katılımcı ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların beşi Almanya, ikisi Avusturya biri de Fransa’dan gelmektedir. Almanya, Avusturya yoğunluklu olmasının ve bir de Fransa’dan görüşmeci seçilmesinin sebebi, Türk diaspora nüfusunun en büyük kısmının Almanya’da bulunması, bunun yanında Almanya ile oldukça benzer sosyal yaşantı, eğitim sistemi, dil, kültür, ekonomik ve siyasi yapıya sahip ülkenin Avusturya oluşudur. Almanya ve Avusturya ile gerek dil gerek kültür olarak benzemeseler dahi yine Türk diasporasının bulunduğu farklı bir Avrupa ülkesinden farklı bir deneyimi görebilmek, analiz edebilmek adına Fransa’dan da bir görüşmeci ile mülakat yapılmıştır. Katılımcıların beşi lisans eğitimlerine devam ederken ikisi yüksek lisans biri doktora eğitimine devam etmektedir. Görüşmeler 08.03.2024-07.05.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. En kısa görüşme 33 dakika en uzun görüşme ise 2 saat 45 dakika sürmüştür. Görüşmelerin yedisi yüz yüze biri K6’nın lisans üçüncü sınıfta geri dönmesi sebebiyle çevrimiçi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1*Katılımcıların Sosyo-demografik Profili*

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Düzeyi	Okuduğu Üniversite	Okuduğu Bölüm	Medeni Durum	Baba Mesleği	Geldiği Ülke
K1	K	28	Yüksek Lisans	FSM Vakıf Üniversitesi (Lisans) Sabahattin Zaim Üniversitesi (YI)	Okul Öncesi Öğretmenliği (Lisans) Aile Danışman-lığı (YI)	Bekâr	Maden Emeklisi	Almanya
K2	K	25	Lisans	FSM Vakıf Üniversitesi	Psikoloji (4)	Bekâr	İşçi	Almanya
K3	E	22	Lisans	FSM Vakıf Üniversitesi	Psikoloji (4)	Bekâr	İşçi	Avusturya
K4	K	25	Yüksek Lisans	İstanbul Üniversitesi (Lisans) Marmara Üniversitesi (YI)	İlahiyat (Lisans) Din Sosyolojisi (YI)	Bekâr	İşçi	Fransa
K5	K	23	Lisans	FSM Vakıf Üniversitesi	İslami İlimler (4)	Evli	Ticaret	Almanya
K6	E	22	Lisans	FSM Vakıf Üniversitesi	Mimarlık (3)	Bekâr	Kamyon Şoförü	Avusturya
K7	K	25	Lisans	FSM Vakıf Üniversitesi	Psikoloji (3)	Bekâr	İnşaat Firması Sahibi	Almanya
K8	E	26	Doktora	Marmara Üniversitesi (Lisans) İstanbul Medeniyet Üniversitesi (YI+Dr)	İlahiyat (Lisans) Sosyoloji (YI+Dr)	Bekâr	STK Başkanı	Almanya

4.2. Türkiye’de yükseköğretime katılım tercihleri**4.2.1. Aile görüşleri ve ilişkiler ağı**

Göç sürecinde ailelerin görüşlerinde destekleyici ve tedirgin aile olarak iki ayrı örüntünün var olduğu görülmektedir. Birçoğunun ailesi çocuklarını Türkiye’ye göndermekte tedirgin-belirsiz bir tutum sergilerken bir kısmının ailesinin de bu göç yolculuğunda destekleyici rol üstlendikleri görülmekte, bu iki ayrı yönde yoğunlaşmış aile görüşleri, ailelerin Türkiye’ye dair güncel tutumlarına dair de ipuçları sunmaktadır. Örneğin çocuklarının ülkeye adapte olup olamayacaklarına dair tedirginlikleri, “orda seni yerler” gibi cümlelerle Türkiye’dekiler ve biz ayrımına da yıllar geçtikçe gidildiğinin göstergesidir. Göçmenlerin anavatanlarını içselleştirmesinde azınlık olarak yaşanan toplumda Türkiye’ye dair TV kanallarının takip edilmesi anavatanda olup biten sosyal siyasi, gündemden haberdar olunabilmesi ile iki ülke arasında bilgi akışı kopukluğu engellemesi sağlamaktadır fakat bunun yansırı basına yansıyan haberlerin takibiyle Türkiye’ye duyulan önyargı ve güvensizlik de bu haber kanalları sayesinde olmaktadır. K6’nın “...gördüğümüz haberler, aldığımız mesajlar, o onu vurdu, o bunu vurdu gibi haberler...” şeklindeki ifadesi, kitle iletişimlerinin haberleşmeyi doğurmasının yanında, tedirginliğe de sebebiyet verdiğinin bir göstergesidir. Fakat bu durum görüşmecilerin göç yolculuklarında olumsuz bir etkiye sebep olmayarak göç sürecini aksatacak veya kişiyi vazgeçirecek boyutlara ulaşmamıştır. Aile görüşlerinin göç sürecine etkisi, her üç ülkeden görüşülen görüşmeci için benzer şekilde seyretmiştir. K4’ün bu konuya dair aktarımlarında ise ailenin çok daha rasyonel şekilde düşünerek çocuklarını

yönlendirme isteklerinin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum K4 tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Ailem tabii ki de başarılı bir öğrenci olduğum için benden beklentileri çok daha farklı. Yani dediğim gibi daha çok sayısal alanda ilerlememi bekliyorlar, bilimsel şeylerle bekliyorlar. Yani ya tıp ya da mimarlık işte, çocukluğumdan beri hayalini kurduğum meslek. Onlara haber vermedim çünkü olumlu karşılamayacaklarını biliyordum. Onlardan habersiz sınavlara girdim mülakatlara girdim çıktım, sonuçlar açıklandıktan sonra ben gidiyorum dedim” (K4, Kadın, 25).

Görüşmecilerin bu göç sürecinde destekleyici rol oynayan aileler de söz konusudur. Kimi ailede anavatan ile daha duygusal bağ kurulduğu ve bu sebeple çocuklarının hayatlarının bir bölümünü de Türkiye’de geçirmelerini tavsiye ettiği görülmektedir. Bu sebeple her ne kadar öğrencilerin ailelerinde de rasyonel düşünce yapısına geçişin başladığı söylene de birçok ailenin de hala Türkiye ile yakından bağ kurduğu ve çocuklarının da bu bağı kurabilmesi adına destekleyici rol üstlendiği görülmektedir. Bu sebeple kesin olarak duygusal faktörlerin veya rasyonel unsurların baskınlığından söz edilmemekte her iki unsurun yoğunluğunun ailelere göre değişkenlik gösterdiği belirtilmelidir. K8 bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Babam hem küçüklüğümüzden beri böyle işte Türkiye’de okuyun, ufkunuz açılır işte sonuç olarak Almanya’da okudunuz biliyorsunuz, Batı kültürünü, eğitim sistemini biliyorsunuz. Bir de Türkiye’ninkine de vakıf olun. Ben o zamanlar çok gülüyordum buna yani, Türkiye’de ne ufkum açılacak ki. Ama geldikten sonra fark ettim, çok haklıymış” (K8, Erkek, 26).

“Göçmenler arasındaki ilişkiler ağı; göçmenlerin yeni yerleştikleri ülkelerde, eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında kurdukları ortak köken, soy ve dostluğa dayanan bağlantılar sayesinde oluşmaktadır. Bu ilişki ağlarının varlığı, uluslararası göçü özendirir bir unsur olarak yer almaktadır” (Özcan, 2017, s. 202). Özendirmeden kasıt olarak yalnızca olumlu bir özendirme profili de düşünülmemelidir. Önceden göç etmiş kişi göç etme niyetinde olana bulunduğu ülkeye dair çeşitli avantajlardan söz ederken ülkenin sosyal ekonomik ve iktisadi avantaj ve dezavantajlarından, ülkeye ne kadar sürede uyum sağlanıp sağlanamayacağından da söz etmekte ve kişi bu düşünceleri de zihninde barındırarak karar vermektedir. Görüşmecilerin çeşitli akraba ve arkadaşlarından aldığı geri bildirimler, göç edilecek ülke olan Türkiye’ye dair bakış açılarının şekillenmesinde etkili olmuş ve geliş motivasyonlarının önemli sebeplerinden biri olmuştur. Türkiyeli Mühendislerin Almanya’dan Türkiye’ye geriye göç deneyimleri üzerinden yapılan araştırma sonucunda (Sunata, 2014), bireylerin geriye göç kararlarında köken ülkedeki ailenin varlığı geriye göç nedeni olarak gösterilmiştir. Bu bakımdan göç yolculuğunda daha önce köken ülkeye gelmiş olan kişilerin varlığının ülkeye çekmedeki önemi desteklenmektedir. K2’nin daha önce belirli bir süre Almanya’da yaşamış ve ardından Türkiye’ye göç etmiş akrabalarının bu konu hakkındaki görüşleri de dikkat çekicidir:

“Türkiye’ye gelince Türkiye’yi de biliyorlar bana diyorlardı aa bak bu bu seni zorlayabilir çünkü onlar da Almanya’yı biliyor. Başta dil... Ondan sonra kâğıt işlemleri işte ne bileyim resmi dairelerde, doktor olayları... Hep böyle şeyleri hatırlattılar bana böyle olabilir şöyle olabilir ama buna da insan alışıyor bence... Aaa şu şu falan İstanbul’da Konya’da ilahiyatta işte öğretmenlikte...” (K2, Kadın, 25).

4.2.2. Kültürel yakınlık

Öğrencilerin Türkiye ile kurdukları duygusal ve kültürel yakınlığın da gelme motivasyonlarını oluşturan bir diğer sebep olduğu görülmektedir. Her ne kadar farklı bir ülkeden gelirse dahi yaşanan ülkeye nazaran kendini daha az yabancı hissetme veya hiç hissetmeme durumu öğrencileri Türkiye’ye çeken faktörlerden biridir. İlk veya ikinci kuşaklara nazaran Türkiye ile kurulan ilişkide kültürel

yakınlık, başat motivasyonların akabinde gelen bir motivasyona dönüşmektedir. Aynı dili konuşuyor olma imkânı bir diğer olumlu yön olarak değerlendirilirken farklı bir ülkeye gidildiğinde o ülkenin dilini ve kültürünü öğrenmeye çalışacak olmanın çok daha yabancı hissettireceği düşüncesi söz konusudur. Bu bakımdan kültürel yakınlığın ülkeye çabuk adapte olabilmeye durumunu etkilediğinden işlevsel olarak değerlendirilmekte, gelme sebeplerinin arasında kültür olarak da benzerinin, ülkede yaşamayı kolaylaştıracağı bu anlamda üniversite sürecinin de kolay geçebileceği düşüncesi söz konusudur. Kültürel yakınlık düşüncesini oluşturan duygusal faktörlerin de yönlendirici olduğu fakat daha çok bu kültürel yakınlığın, yaşantıyı kolaylaştıracak bir enstrüman olarak görüldüğünü söylemek gerekir. Bu anlamda (Gedikoğlu & Akbaş, 2019)'ın yaptığı nitel araştırma sonucunda Avrupa'dan Türkiye'ye üçüncü kuşak gençlerin geliş sebeplerinde yoğun olarak aidiyet duygusunun söz konusu oluşu, bu araştırmanın bulgusuna ters düşmekte, aidiyettense kültürel yakınlık etkisinin kolaylaştırıcı yönü baskın görülmektedir.

“Dediğim gibi daha duygusal bir bağı olmasından kaynaklı bir durum var. Yani yabancı bir ülkeye gitmiyorsun diye bir düşünce var (...) İngiltere'ye gitsem kesinlikle kendimi yabancı gibi hissedecektim. Almanya'dan farkı olmayacaktı hatta Almanya'ya da kendimi, Almanya'yı vatan olarak kabul etmemden dolayı İngiltere'de daha da yabancı olarak hissedecektim. Belki bundan bıktığım için yani “kendimi hep yabancı gibi hissediyorum” düşüncesinden duygusundan bıktığım için geldim yani bilmiyorum” (K8, Erkek, 26).

Öğrencileri lisans eğitimi almak amacıyla kaynak ülkesini geride bırakarak hedef ülkeye gitmesini sağlamada önemli motivasyonlardan biri hedef ülke ve ülkenin her anlamda sahip olduğu niteliklerdir ancak o ülkede hangi şehre okumaya gidileceği de önemli etkenlerden birini oluşturmaktadır. Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu ortalama 2 yılda bir Türkiye'yi ziyaret etmeye gelmekte bu ziyaretlerin birkaç gününü turistik gezi amacıyla İstanbul'da geçirmekte kalan günlerini ise memleketlerinde geçirmektedir. Bu sebeple çok turistik gezi amacıyla İstanbul'u ziyaret eden öğrencilerin İstanbul ilgi, sevgi, daha fazla vakit geçirme isteği ve merakı da bu turistik geziler sayesinde oluşmaktadır. Bu merakı ve ilgiyi karşılayabilecek, İstanbul'da yaşamaya vakit ayrılacak zaman dilimi olarak ise lisans eğitim süreçleri görülmüştür. Bu süreci görüşmeciler şu şekilde aktarmaktadır:

“Türkiye'nin en büyük özelliği herhalde İstanbul. Yani koca metropol, yani hem uhrevi hem de dünyevi ilimleri alabileceğiniz bir metropol gerçekten” (K3, Erkek, 22).

4.2.3. Üniversiteye girişte bürokratik kolaylık

Görüşmecilerin Türkiye tercihlerinde üniversiteyi daha kolay ve hızlı şekilde okuyup tamamlayabilecek olma düşüncesinin Türkiye'yi tercih etmede başat rol oynadığı anlaşılmaktadır. Kaynak ülkede üniversiteye girişlerin kolay fakat okumanın oldukça zor olduğu, uzun yıllar boyunca mezun olunamama durumu öğrencileri Türkiye'de üniversite okumaya itmekte, Türkiye'de kaynak ülkeye göre daha kolay ve hızlı şekilde öğrenimi tamamlayıp mezun olunacak olma düşüncesi, öğrencilerin önemli motivasyon kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Görüşmecilerin karar mekanizmalarını belirli yönlerden yöneten rasyonel bakış açısının bu konu üzerinde kendini çok daha şeffaf şekilde gösterişi fayda-maliyet ilişkisi üzerinden analiz edilebilir. “Çünkü daha kolay” şeklinde ifade ederek çok daha faydacı bir bakış açısı ile karar veriliyor oluş bu bakımdan oldukça ilgi çekici görülmektedir. Kişiyi göç sürecine iten birçok duygusal ve rasyonel kararlar bütünü olduğu düşünülebilir fakat görüşmecilerin büyük bir çoğunluğunda rasyonel yönün çok daha baskın olduğu görülmektedir. Ülkenin tercih ediliyor oluşlarından birini bu sebebin oluşturuyor oluşu öğrencileri çekme açısından avantaj olarak görülebilirken bir yönden de boşluğun söz konusu olduğunun da bir göstergesidir. Eğitimin niteliği sebebiyle tercih ediliyor olmak ve kolay-hızlı mezun olabilmeye düşüncesi ile tercih ediliyor olmanın iki uçta duruşu, eğitimin niteliğini arttırmadaki gerekliliğini ifade ederken öğrencilerin gelişlerine sebep olan bu faktörü gelen öğrencileri ülkede tutma, iş piyasasına entegre

etme, iş piyasalarındaki çok kültürlülüğü arttırma gibi yönlerden avantaj olarak görülerek değerlendirilmelidir:

“Orada mesela Viyana Üniversitesi’nde bölümler 3 yıllık ama 3 yılda bitiren yok. Ama zor yani, sınavları böyle, buradaki biraz daha okul sistemi oluyor, sınavları gidiyorsun, geçiyorsun falan (...) Zor yani, oradaki üniversiteler zor, o yüzden benim babam da zaten şey yapıyordu yani sen git İstanbul’a, orada okursun, en azından bir mesleğin olur” (K3, Erkek, 22).

Aynı şekilde bu rasyonel bakış açısı ve Türkiye’yi tercih edişin işlevsel yönünün K2 üzerinde de yansımalarından söz etmek gerekmektedir:

“Evet bunun cevabı çok çok basit, psikoloji bölümüne girmek çok zor Almanya’da. Çünkü mesela dedim ya daha erken yaşta mezun olma olayı vesaire hani burası da zor asla şey demem çok kolay demem burası da zor ama galiba yani Avrupa standartlarına göre daha kolay olabilir” (K2, Kadın, 25).

4.2.4. İslamofobi duvarı

Çalışma hayatına geçiş sürecinde yaşanan veya yaşanacağı tahmin edilen birçok engel, kişiyi kaynak ülkeden itici faktörü oluşturarak aynı zamanda hedef ülkeye de çekici faktörü oluşturmaktadır. Irkçılık ve İslamofobi/ Müslüman karşıtı ırkçılık geçmişten günümüze değin Avrupa’daki Türk diasporasının gündelik hayatlarının önemli bir parçasıdır. “Çoğu zaman ırkçılığın bir tezahürü olarak eyleme geçirilen İslamofobi fenomeni Avrupalı Müslümanların hayatını gün geçtikçe daha fazla zorlaştırmaktadır” (İyi & Şahin, 2022, s. 27). Müslüman kadınlar özelinde bakıldığında başörtüleri sebebiyle çalışma hayatına girişte karşılaştıkları, karşılaşılabilecekleri çeşitli sorun ve sıkıntıların devam etmesi anavatana gidiş motivasyonlarından bir diğerini oluşturmaktadır. K4 bu durumu “dini hassasiyet” olarak nitelendirse de dini olmanın yanında işçi ve işveren arasında siyasi temelli, kimi zaman görünmez kimi zaman açık engellerden söz edilmelidir. Avrupa’ya yapılan işçi göçünün üzerinden 60 yılı aşkın süre geçmesine rağmen kurumsal ırkçılık, halen kendini yoğun şekilde göstermekte, bu durum ülkede yaşayan Türk gençlerinin gerek eğitim gerek istihdam süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Gerek gizli gerekse açık söylemlerle başta Almanya’da bulunan en büyük dini-etnik grubu oluşturan Türklere yapılan kurumsal ırkçılık, gençlerin iş piyasalarına girişlerinin önündeki duvarı oluşturmaktadır (Gafuroğulları, 2019). Bu sebeple başta yapılan göçün üzerinden ne kadar yıl geçmiş olursa olsun Türklüğün Müslümanlıkla eşdeğer tutulması sebebiyle Türkiyeli göçmenlerin birçok alanda hedef olarak gösterilmesi değişmeyen bir gerçek olarak kendini sürdürmektedir. ENAR Avrupa İş Piyasası Irkçılık ve Ayrımcılık Raporu’nda göçmen kökenli kadınların iş piyasalarına entegrasyonda erkeklere oranla çok daha fazla güçlük çektikleri belirtilmiştir (Perspektif, 2018). Yayınlanan bu rapor, yapılan araştırmanın bulgularıyla da oldukça benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda görüşmecilerin her biri aynı eyaletten olmadığından dolayı bu durumun yoğun yaşanmasının ülkeden ülkeye, eyaletten eyalete, küçük şehir ve büyük şehre göre değişeceği de belirtilmelidir. Örneğin Fransa’da yaşayan K4’ Almanya’ya oranla Fransa’da başörtülü kadınların kesinlikle işe alınmadığını net şekilde belirtmiştir. Bu anlamda Fransa’dan Türkiye’ye göç yolculuğunda çalışma hayatında karşılarına çıkan dini ve siyasi engellerin Fransa özelinde daha belirleyici olduğu, Almanya ve Avusturya’da bu durumun Fransa’ya nazaran daha az keskin bir çizgiyi oluşturduğu söylenebilir. Başörtülü kadınları işe alma hususunda üstü kapalı şekilde reddedişlere birden çok kez maruz kalan K1’in yaşadığı İslamofobik engeller onu mesken ülkeden iten ve Türkiye’ye çeken ana motivasyonu oluşturmuştur:

“İşte başörtüsü sıkıntısı vardı. Çok fazla cv gönderdim ve CV’de de fotoğrafımı görünce hep ret yedim. İşte saçma sapan şeyler vardı. İşte mesafe çok uzak, halbuki mesafe tramvayla bir 15 dakika hani onlar için bir bahane bu yani onlar için sunulabilecek bir bahaneydi... E dedim en azından bu süreçte belki orası bu hani siyasal anlamda hani bir değişir yine işe alım falan

olursa en azından ben burada işlerimi halledeyim ondan sonra dönerim diyerekten geldim” (K1, Kadın, 28).

Yalnızca Müslüman kadınlar özelinde değil, yaşanan bu ayrımın erkeklerin görünüşü, giyinişi, saç-sakal tarzları üzerinden de yapıldığı görülmektedir:

“Mesela iş bakıyorum ve burada iş bulmak biraz zor. Siyah saçlı kara gözlüyseniz. Böyle bir sıkıntı da var maalesef” (K6, Erkek, 22).

60 yılın ardından cinsiyet fark etmeksizin kimi zaman söylemlerde kimi zaman ise eylemlerde kendini gösteren İslamofobi, ülkede yaşayan göçmenlerin de ne kadar uzun zamandır yaşıyor oluşlarına bakmaksızın halen devam ettiği, görüşmecilerin de ifadeleriyle Avrupalıların onları her şekilde yabancı gördükleri ve benimsemedikleri belirtilmiştir. Her ne kadar mesken ülkenin dilini konuşsalar, kültürüne benimseseler dahi o ülkenin sakinleri tarafından kabul edilmeyişleri gerçeği, iş hayatına atılma kısmında da kendini göstermekte, bu sebeple birçok genç, çalışma imkanları faktörü sebebiyle göç yolculuğuna girmektedir.

4.3. Türkiye’de yükseköğretime dair genel izlenimler

4.3.1. Akademik yaşam deneyimleri

Türkiye’de eğitim alınan süre boyunca gelinen ülkeye göre hoca-öğrenci ilişkileri görüşmeciler tarafından olumlu değerlendirilmektedir. Eğitim süreçleri boyunca Türkiye’de eğitim aldıkları üniversite hocalarının samimi ve sıcak yaklaşımları öğrenciler gözünden de başta alışıldık karşılanmasa da sonrasında kendi tabirleri olan “samimi” yaklaşımlardan memnun olduklarını belirtmişlerdir. Yaşanan ülke ve Türkiye arasında hoca öğrenci ilişkisi karşılaştırmasında görüşmecilerin kendi yaşadıkları ülkeye nazaran Türkiye’deki Hoca-öğrenci ilişkisine sonradan uyum sağlayabilmelerinin de çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler arasında yaşanan ülkedeki kültür, sosyal ilişkiler sayılabilir. Kişinin anavatanı her ne kadar Türkiye olsa dahi Türkiye’de geçirilen süre genellikle tatillerle sınırlı olduğundan Türkiye’deki sosyal ilişkilerin nasıl ilerlediğine dair bir bilgi sahibi değildirler. Yaşanan ülkenin kültürü, sosyal ilişki türleri kişinin doğduğu andan itibaren karşılaştığı ve alıştığı bütünler olduğundan dolayı insan ilişkilerindeki bu ayrım başta direkt olarak kabul edilmese de ardından alışma ve uyum sürecine geçilmektedir. Bunun yanında K1’in İstanbul’da yüksek lisansa devam etmesinde üniversitesindeki hocalarından birinin etkisi olduğundan da hoca-öğrenci ilişkisinin öğrencinin kararlarındaki etkisi anlaşılmaktadır. K3 hoca-öğrenci ilişkisi karşılaştırmasını şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Burada kesinlikle hani çok daha farklı yani. Burada hocalarla gerçekten çok samimi olabiliyorsun. Hani WhatsApp’tan falan mesajlaşıyorsun mesela. Ama Avusturya’da öyle bir şey hiç görmedim ben. Hani mail ile cevap verir, mail atar. Hani böyle hiç samimi ilişki yoktur yani o şekilde hocalarla, profesörlerle falan” (K3, Erkek, 22).

Aynı şekilde öğrencilerin hem ülkeye hem üniversiteye uyum ve entegrasyon süreçlerinde de hoca-öğrenci ilişkisi etkisi K8 tarafından şu şekilde yansımaktadır:

“Hocalar çok özel ilgi gösteriler bize. Hem ders noktasında hem anlıyor musunuz anlamıyor musunuz, istiyorsanız bak dersten sonra gelin, yeniden anlatayım size. Veya ne yapıyorsunuz, nasılsınız? İşte özel evine çağırıp, bak bir sıkıntımız var mı, aileniz yok sonuç olarak burada falan. Diğer hocalarımız oldu, onlar da ister istemez çok entegre olmamıza veya daha hızlı uyum sağlayabilmemizi sağladılar” (K8, Erkek, 26).

Görüşmecilere üniversite eğitimleri süresince katılım sağladıkları, akademik faaliyetlere, bu faaliyetlerin yeterliliğine dair sorular yöneltildiğinde, görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu geldikleri ülkede gerek üniversitenin düzenlediği gerekse özel olarak düzenlenen akademik kariyere yönelik seminer, panel gibi etkinliklerin yaygın olmadığını, olan yerlerde de yalnızca o üniversiteye mensup

olanların girebildiğini veya bu tür etkinliklerin ücretli olduğunu belirtmişlerdir. Bu sebeple Türkiye’de yalnızca okudukları bölüm ile sınırlı kalmayıp birçok akademik alanda alabildikleri eğitimler ile İstanbul’un multidisipliner şekilde kendini yetiştirmeye de olanak sağladığı düşünülmektedir.

Bu konuya dair K4’ün görüşleri önemli görülmektedir:

“Benim kişisel gelişimim olsun, seminerler olsun, orada var, ama topluma açık değil (...) Yani var. Ama çok iyi üniversitelere girmek lazım bunun için. Ama topluma açık değil. O şeylere, seminerlere de giremiyorsun yani. Yani çok iyi bir öğrenci olmak lazım ve beyazlardan olmak lazım. Yani mesela banliyöden gidenler kendini rahat hissetmiyor” (K4, Kadın, 25).

4.3.2. Kapalı sosyalleşme: Koza arkadaşlığı

Sivil toplum kuruluşlarının kişilerin göç sürecinde de hedef ülkeye vardıldıktan sonra da etkisinden söz etmek mümkündür. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının burs, barınma imkanlarından yararlanma, aynı kuruluş ile iletişimde olan ve benzer süreçleri yaşayan diğer öğrencilerin bu kuruluş çatısında toplanabiliyor oluşu, söz konusu öğrencilerin ülkede “kendi gibi birilerinin” de olduğu hissini sağlayan ve sürdüren bir oluşum içerisinde bulunması ülkeye uyum sağlayabilmelerinde de önemli etkenlerden birini oluşturur. Fakat aynı zamanda bu “kendine benzeyenlerle” kurulan arkadaşlıklar, Türkiye’de doğup büyüyenlerle, görüşmecilerin kendi tabirleri ile “yerli”lerle iletişimlerinin de zayıf olmasına dolayısıyla kendi içlerine kapalı şekilde ülkede yaşamaya devam etmelerine sebebiyet verecektir. Türkiye’de doğup büyümüş olanlarla kurulmayan yakın ilişkiler onlarla karşı gard alınmasına ve bir ben ve öteki ayrımının büyümesine de sebebiyet vererek bir yönden ülkeyle bütünleşmeyi de yavaşlatmaktadır. Aynı zamanda yalnızca kendileri gibi olanlarla kurulan her ilişki konuştukları Türkçenin de iyiye gitmesi gerekirken zayıflamasına sebebiyet verecektir. Bu sebeple çeşitli sivil toplum kuruluşlarının öğrencilerin kendileri gibi aynı süreçleri geçirmiş diğer öğrenciler ile bir arada bulunabilmesini sağlayan çatı olurken bu çatının hiç dışına çıkmıyarak ülkeyle kurulacak olan bağın da zayıflamasını sağlayan sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyalleşme sürecinde etkin rol oynayan sivil toplum kuruluşları sosyalleşmeyi sağlarken bir taraftan da niyetlenilmiş veya niyetlenilmemiş olsa dahi kapalı sosyalleşmeyi de doğurmaktadır. 1960’lı yıllarda Avrupa’ya doğru yapılan Türk işçi göçünde göç edenler, kendi din, dil ve kültürlerini sürdürme üzerinden devam etmişlerdir. Aynı zamanda bu birlik, beraberlik, kültürel ve dini yaşantıyı sürdürebilmek adına çeşitli dernek ve vakıflar kurulmuş ve göçmen işçiler bu dernek ve vakıflar aracılığıyla kendi aralarında sosyalleşme, bilgi akışı, dini ve kültürel ritüellerin devamlılığını sağlamışlardır. Bu durum o ülkedeki Türk diasporasının bir aradalığını sağlarken buldukları ülke ile aralarına koydukları sınırın da bir göstergesidir. Bu sınır koyuşu uzun yıllar boyunca deneyimleyen Avrupa’daki Türk diasporasının devamında üniversite eğitimi için Türkiye’ye gelen öğrencilerde de aynı sınır koyuşu Türkiye özelinde de yapmaya başladıkları gözlemlenmiştir. Bu durum ülke fark etmeksizin Almanya’dan, Avusturya’dan Fransa’dan gelen öğrenciler için de geçerli olmuştur. Hopyar’ın da belirttiği gibi (2023), “Giddens’in güvenli, rutinlerin tutarlı sürdürülebilmesine olanak tanıyan, dış dünyadaki olası tehlikelerden koruyan ve bireyleri sarıp sarmalayan ‘koruyucu koza’ (Giddens, 2010) kavramı tam da katılımçıların Türkiye’de kurdukları yaşamlarına işaret etmektedir” (s. 188). Kendileri gibi Avrupa’dan gelen Türkiye kökenli öğrencilerin içinde bulunduğu çeşitli sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sosyalleşme, arkadaş edinme gibi ihtiyaçlarını bu muhitteki koza içerisinde gideren öğrenciler o kozanın içindekilerle yoğun iletişim halinde olarak koza dışındakileri niyetli veya niyetsizce ötekileştirme güdülerinin olduğu da görülmektedir. Bu durum bu öğrencilerin köken ülke Türkiye’yi, Türkiye’de yaşayanları (yerlileri) benimseme, uyum ve entegrasyonlarının zorlaşmasına sebebiyet vermekte, kişiyi sosyal anlamda kısırlaştırmaktadır:

“Yani gerçekten şeyi fark ettim. Geçenlerde eşime de demiştim. Burada beş senedir buradayım ama yurt dışından gelenleri saymazsam kendime bir çevre kurmamışım, hani dışarıda buluşup

özellikle hani okul dışı vakit geçirecek şeye getirmemişim hiç farkında olmadan” (K5, Kadın, 23).

“Açılmıyorsun işte sıkıntı o. Yani üniversiteye giderken onlarla gidiyorsun, derse giderken onların yanında oturuyorsun, dersi seçerken onlarla seçiyorsun, ona göre seçiyorsun. Hali sahaya gidiyorsun onlarla gidiyorsun işte dışarı çay içmeye gidiyorsun onlarla” (K8, Erkek, 26).

4.4. Günlük yaşam deneyimleri

4.4.1. Aksan farklılıkları

Her ne kadar doğup büyüyen yerde oranın dili günlük yaşantıda yoğun olarak kullanılsa da Türkçe de gerek aile içinde gerek Türk arkadaş ve akraba çevresinde konuşulmaktadır. Yoğun şekilde kullanılan anadilin yanında Türkçenin konuşulması iki dilin karma şekilde konuşulduğu bir dili de üretmektedir. Bu sebeple iki dilin karma şekilde kullanılması çeşitli aksan farklılıklarına da sebebiyet verebilmektedir. Bu aksan farklılıkları Türkiye’de yaşayanlar tarafından farklı şekillerde yorumlanmakta ve bu da hedef öğrenciler için çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Türkçeyi konuşma şekilleri, bir ortamda sevimli ve merak uyandıran şekilde karşılanıp ilgi odağı olmalarına sebep olabilmekte aynı zamanda aksanlarının çok çabuk anlaşılması sebebiyle Avrupa’dan gelene yöneltilen neredensin? nereden geldin? neden geldin? orada hayat nasıl? gibi sorular görüşmecileri bir süre sonra yormaya başlamaktadır. Aksan farklılığı aynılaşmayı etkileyerek ayırışmaya yol açmaktadır. K7’nin “Bana nereden geliyorsun diyorlar Bartın diyorum, yok hayır asıl nerden geliyorsun diyorlar yine Bartın diyorum, söylemiyorum” ifadesi görüşmecilerin oluşturduğu savunma mekanizmasını da ifade etmektedir. Karşılaşacakları herhangi bir soruya duvar örme şekli olarak geldikleri yeri değil Türkiye’deki memleketlerini ısrarla söylemeleri duyacakları herhangi olumsuz söylemin de önünü kesme yöntemleridir. K1’in cümleleri de önemli görülmektedir:

“İki dilli büyüdüğüm için aklıma gelmeyen kelimeleri hep Almanca söylüyorum. Bunda çok zorlandım çünkü kimse anlamıyor. Hele ki esnaf. Esnaf biraz alışveriş yapıyorum hani kazıklanmamak için olabildiğince İstanbul hanımefendisi gibi konuşmaya çalışıyorum ama olmuyor. Çünkü ister istemez aksan kendine ele veriyor yani” (K1, Kadın, 28).

Görüşmecilerin aksanları sebebiyle yaşadıkları olaylar çeşitli suistimalleri de doğurmaktadır. K6’nın bir taksici ile yaşadığı olay şu şekilde anlatılmaktadır.

“Başka bir taksiciyle de öyle bir muhabbetim oldu, işte nereden geldin diye sordu? Ben de Mersin’den abi dedim, orada aslında balon patladı çünkü yani aksandan belli oluyor, yurt dışından gelmişiz şimdi kimi kandırıyoruz (...) Tam FSM’nin önünde ineceğim vakit adamı benden 100 lira istedi. Aslında o zamanın parası ile 40 lira falan istemesi lazımmiş. Dedim abi üstümde sadece 40 lira var. O da tamam ver git dedi yani böyle çok garip şeylerle karşılaştık ama evet belli oluyor, çok belli oluyor” (K6, Erkek, 22).

4.4.2. Ben ve öteki: “Tipik yerli”

Göç, toplumsal alanı şekillendirirken hem bireylerin kentle olan ilişkisini hem de aralarındaki etkileşimleri sürekli olarak yeniden üretir. Bu nedenle, her yeni göç dalgası, her farklı karşılaşmada gruplar, bireyler veya kültürler arasındaki ilişkilerin yapısını yeniden belirler. Gruplar arasındaki karşılaşmalarda ilişkilerin kurulma süreci, çeşitli sosyal olguların ve birçok farklı bileşenin bir araya gelmesiyle gerçekleşir. Göçmenler ile yerel halk arasındaki ilişkiler ise daha fazla faktörün etkisi altında olduğu için daha karmaşık ve zorlu olabilir (Alarçin, 2020, s. 69). Daha çok uluslararası göçmenlerle kurulan ilişkilerde karşılaşma deneyimi "ben ve öteki" ya da "biz ve onlar" karşıtlığı üzerinden başladığı düşünüldüğünde, öteki olan yabancı olarak görülür, kendine ait, karşı taraf tarafından bilinmeyen birçok özelliği yanında taşır ve yansıtır. Bu sebeple göç eden kişi göç ettiği yerde yaşayanların sosyal ve kültürel çevresinin dışındadır. Bu anlamda kişinin kendi karşısında bir öteki

üretmesi de kaçınılmazdır. Türkiye'ye gelen bu gençler, "Türkiye'ye göç ettikten sonra Türkiye'deki toplumun davranış biçimlerinin ve etik algısının kendi standartlaştırılmış algısından farklı olduğunu anlayan hedef kitle hayal kırıklığına uğramış ve Türkiye toplumu ile özdeşleşen kültürel değerleri ile toplumsal ve bireysel sınırlarını tekrar gözden geçirmek zorunda kalmıştır" (Gediklioğlu & Akbaş, 2019, s. 540). Alptekin, yapmış olduğu çalışmasında, Avrupa'da yaşamalarının ardından Türkiye'ye dönenlerin, gerek sokakta, caddede, insanlarla ilişkilerinde ve gerek özel ve resmi kurumlardaki ilişkilerinde büyük sorunlar yaşayabildiklerini belirtmiş, sahadan elde edilen verilerin de gurbetçilerin üçte ikisi kadarının bu konularda sorun yaşadığını ortaya koyduğunu belirtmiştir (Alptekin, 2019, s. 70). Bu açıdan Alptekin'in bulguları ile bu araştırmanın bulguları da örtüşmektedir.

Görüşmecilerin birçoğu Türkiye'de doğup büyüyenlerin Avrupa'da doğup büyüyenler ile aynı yollardan geçmemiş, aynı sorunları yaşamamış olmalarından dolayı aynı düşünce yapısına sahip olamayacaklarını düşünmektedirler ve bu sebeple Türkiye'deki Türkleri öteki kabul etmeye başlarlar. Bu ötekilik serüveninde kendini Avrupa'da yaşayan Türkler olarak tanımlayan bu öğrenciler karşılaştıkları Türkiye'de yaşayan Türkleri aynı tanımlama içine koyamadıklarından dolayı onlar için "yerli" ifadesini kullanmaktadırlar. Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu Türkiye'de yaşayan Türkleri açıklamak için "yerliler" ifadesini kullanmaları üzerine böyle bir analiz yapılabilmektedir. K1'in üniversitedeki ilk gününe dair bir anısını anlatırken "tipik Türk" profili olarak "yerli"lere dair zihninde çizdiği profil ve karşılaşılan profille örtüşmesini çeşitli sembollerin taşınması, gösterilmesi üzerinden açıklamaktadır. İlk günden karşılaşılan bu profili ve kendini farklı şekillerde damgalama ve öteki damgasını karşıdakine yapıştırma kişinin bulunduğu yere aitliğini, adaptasyon ve uyum süreçlerini de etkilemekte, bulunulan mekâna ait hissetmektense ayrılarak var olmaya devam etme durumu söz konusu olmaktadır:

"Burada sınıflandırma çok fazla. Zenginsen işte, şöyle bir şey yaşadım, daha ilk derslerimde böyle ilk haftamdı okulda, ben gayet akbilimi aldım, çıktım okula. Yani vakıf üniversitesi, herkes arabası ile geliyor ben akbil ile gelmişim. Hocalar falan anlatmaya başlıyor. Yarım saat sonra sınıfa bir kız girdi. Tam böyle tipik yerli. Tam Türk böyle. Parmağında işte anahtar, tam bir özel üniversiteye şahsına münhasır giymiş. Ful böyle baştan aşağı marka. Hemen anlaşılıyor zaten" (K1, Kadın, 28).

Görüşmecileri yerliler ve biz ayırmasına getiren noktalardan biri de yerlilerin Avrupa'dan gelen Türklere K2'nin ifadesiyle "seni görünce aklıma Euro geliyor" şeklindeki tepkileri olmaktadır. Bu tepkilere maruz kalışların, görüşmecileri "evet biz farklıyız" düşüncesine getiren boyutlara ulaşacağı da beklenen durumlardan biridir:

Hatırlıyorum hazırlıkta bir bana demişti seni görünce aklıma bir Euro geliyor. Ve böyle şeyler sürekli duyduğunda zaten diyorsun tamam o kişiyi de düşüncemiz, şeyimiz asla aynı olamaz" (K2, Kadın, 24).

4.4.3. Metropolde yaşam

Üniversite hayatını Türkiye'de, İstanbul'da geçirmek görüşmeciler tarafından İstanbul'daki sosyal aktivite imkânlarından yararlanılabildiğinden olumlu bir getiri olarak değerlendirilmektedir. Görüşmeciler, geldikleri ülkede ücretsiz sosyal aktivite imkanlarının genellikle olmadığını, ücretli olanların ise uzak mesafede oluşları sebebiyle birkaç gün öncesinde planlama gerektirdiğini belirtmiş bu anlamda sosyal aktivitelere ulaşım ve katılımın kolaylığı İstanbul'un avantajları arasında değerlendirilmiştir.

"O kadar çok yapılabilecek aktiviteler var ki. Ve işte burada şeye binmiştik kızlarla, kanoya. Burada öyle bir spontane bir günde gidebiliyorsun ya o şey o yüzden daha fazla Almanya'da olsaydım belki burada yaptığım aktivitelerin birçoğunu yapamazdım diye düşünüyorum" (K5, Kadın, 23).

İstanbul'da hayatın canlı ve hızlı akışı aynı şekilde olumlu değerlendirilen bir diğer faktördür. Bir genç için canlı hayat akışının kişiye şehri buna bağlı olarak ülkeyi sevdirebilme gücü bulunmaktadır. Şehrin çeşitli sosyal aktivitelere, canlı hayat akışına sahip olması görüşmecilerin belirtmelerine göre özleyecekleri etkenler olarak gözükmektedir. Bu sebeple bir öğrenciyi bir ülkeye bağlamada bu faktörlerin öneminden ve artırılması gerekmekte bu faaliyetlerin kişi her ne kadar geldiği ülkeye dönse de geri dönme fikrine ısınacağı faktörlerden birini oluşturması bakımından önemli görülmektedir.

“Buradaki hayatın daha canlı, daha samimi, daha bana göre dolu dolu geçmesi. Monoton bir hayatın olmaması. Ama bir zaman sonra sıkılırdım. Almanya’da okusam mesela şu an da biliyorum, bir zaman sonra sıkılacağım” (K2, Kadın, 25).

Kendilerini tanıma mekânı olarak görülen Türkiye’de K4’ün ifade ettiği şekliyle gelmeden önce “cesaret abidesi” olarak görülen Türkiye başta bu bilinçle yola çıkanlar için bir mücadele alanı olarak görülmekte bu anlamda K1’in ifadesiyle “Kendimi tanımış oldum, nereye kadar ne yapabilirim yani hani sınırlarımı öğrenmiş oldum...” şeklinde Türkiye’de verilen “yaşam mücadelesini” başarılı şekilde atlatabilme, kabul edip alışabilme, içselleştirip devam edebilme seviyelerini görmelerini sağlamıştır. Başta bir mücadele verilecek olma bilinci ile gelinmesinin ülkeye alışma ve benimseme konusunda gecikmelerin de doğurabileceği söz konusu olmaktadır:

“Kendimi keşfettim, kendimi tanıdım ve İstanbul bunun daha da detaylandırılmış hali oldu. Yani şu an kendimi çok iyi tanıdığımı söyleyebilirim. Belki birkaç yıl önce bunu söyleyemezdim, yalnız yaşadığım için de bunu çok iyi söyleyebiliyorum” (K2, Kadın, 25).

Üniversite döneminde Türkiye’de olmak görüşmecilerin aynı zamanda sosyalleşmelerine de olanak sağlamış, çeşitli network alanları sunarak, öğrencileri gerek alanında uzman akademisyenlerle gerekse çeşitli kurum ve kuruluşlarda tanıştıkları kişilerle bir araya getirecek mekânı oluşturmuş, bu mekânda kurulan iletişim ağlarının içine öğrenci, çok daha sosyal ve girişken bir yapıya bürüme imkânı bulmuştur:

“Bayağı şeydi, imkân vardı zaten. Ben dediğim gibi içe dönük bir insanım ve buraya geldiğimde insanlarla daha fazla sosyalleştim. Arkadaş ortamım falan oldu. Ve buradaki insanların ne kadar sosyal olduğunu gördüm aslında” (K3, Erkek, 22).

4.5. Kalma ve dönme niyetleri

Göçmenler, diasporik topluluklar, birçok durumda birden fazla mekânda birden farklı kimlik oluşturup o kimliklerle hayatlarını sürdürmeye başlarlar. Zamana ve mekâna bağlı olarak benimsenen bu kimlikler bireyin karar alma kısmında bazen akılla çok daha rasyonel bazen duygularla düşünerek daha irrasyonel hareket etmesini kimi zaman ise ikisinin birden içe içe geçen vaziyette hareket etmesini gerektirir ve bu şekilde eyerler. Bu şekilde bireyler kimi zaman geçmişinde, heybesinde taşıdığı anılarını, kültürel sermayesini ilerleyen nesillere aktarmaya gayret ederler kimi zaman ise bu aktarım yerini çok daha rasyonel bakış açılarına bırakabilir. Akışkan modernite (Bauman, 2019) kavramı üzerine kurduğum akışkan planlar, bakış açılarındaki değişimin planlar üzerindeki yansımalarını içermektedir. Kariyer planlamalarında net ve kesin fikirler olmadığı bu yolculuğun çok daha akışkan şekilde planlandığı görülmektedir. (Gediklioğlu & Akbaş, 2019, s. 538)’ın araştırmasına bakılacak olduğunda görüşmecileri, “şu anda Türkiye’de kalabileceklerini ancak uzun vadede çeşitli nedenlerden dolayı yurtdışına gidebileceklerini dile getirmişlerdir.” Bu anlamda araştırmacıların bu analizleri, desteklenmektedir.

Net olarak Türkiye’de kalma veya direkt olarak gelinen yere göre dönme veya farklı bir ülke deneyimi durumunun söz konusu olmadığı, kişinin karşısına çıkan, kesiştiği fırsatların kişiyi belirli bir yere veya yerden gitmeye itmektir. Kişinin hayatı nerede daha rahat, verimli geçecek ise kariyerini o şekilde planlamadaki esnekliği göze çarpmaktadır. Bu esnek düşünce biçimine sahip olmayı da doğuran

çeşitli sebepler söz konusudur. Vize avantajından dolayı hızlı şekilde ülke değiştirebilme imkânı, sınır ülkelerindeki kariyer olanaklarının fazlalığı, iki dile birden hâkim olmanın büyük avantajı, Türkiye ile kurulan ilişkide sürekli olarak gelip gitme durumunun yarattığı alışkanlıklar bu düşüncenin oluşumunu etkileyen faktörler arasındadır:

K8'in "Şu an bir şeyin içindeyim onu yapayım, ondan sonra bakarız" gibi ifadeleri ileriye dönük planlarının herhangi bir plan ya da çizgiye göre kurulmadığını, çok daha sıvı, çok daha şekil verilebilir vaziyette olduğunun da bir göstergesidir. Aynı şekilde K1'in ifadeleri de dikkat çekmektedir:

"Bittiğinde ama burada kalacak mıyım bilmiyorum. Ama dönecek miyim onu da bilmiyorum. Şu an tamamen her şey dediğim gibi böyle bir belirsizlik var" (K1, Kadın, 28).

Görüşmecilere Türkiye'de iş piyasasına katılıma dair de sorular yöneltilmiş, bu konuya dair görüşmecilerin zihninde olumlu perspektifin çizilmesinden çok, olumsuz bir düşünce bulutuna sahip oldukları görülmektedir. Türkiye'de iş hayatında karşılaşacaklarını düşündükleri çalışma saat ve koşulları, denetimsizlik gibi sorunlar onları Türkiye'de çalışmaya hayatına katılımdan uzak tutmaktadır. Bu sebeple kişiyi Türkiye'de çalışmayı deneyimlemekten alıkoyan güvensizlik baş sorunu oluşturmaktadır:

"Çalışabilirim belki diye düşünüyordum, seversem burayı, belki çalışayım diye düşünüyordum ama şu an mesela düşünmüyorum. Şunu gördüm. Mesela iş ahlaki konusunda. Avusturya her türlü daha iyi yani" (K3, Erkek, 22).

Türkiye'nin güncel ekonomisi sebebiyle iş yaşamına katılamama görüşü de katılımcıların yorumları arasındaydı. K2'nin "Türkiye'de Euro kazanırsam sorun yok, burada kalırım" ifadesi Türkiye'nin ekonomik koşullarının iyi olduğu taktirde Türkiye'de yaşamaya devam edebilecekleri düşüncelerinin olduğunu da belirtmektedir. Fakat ekonomik belirsizlik, Türkiye'de kalma ve dönmeyi etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. "Ekonomik perspektif, göçü bireylerin ekonomik sebeplerle hareket etmesi olarak tanımlar. Bu perspektif, göçü, "ekonomik fırsatların aranması" olarak görür" (Ceylan, 2023, s. 7). "Ekonomik perspektif, göçün toplumsal, kültürel ve siyasal faktörlerden etkilendiğini kabul eder, ancak ekonomik faktörlerin göç kararını belirlediğini savunur" (Borjas, 1989). Görüşmecilere çok dil ve kültürlü oluşları sebebiyle mezun olduktan sonra Türkiye'de çalışma hayatına katılımda daha ayrıcalıklı olabileceği veya daha kolay iş bulup bulamayacaklarına dair sorular yöneltildiğinde büyük çoğunluğunun durumu avantaj olarak görmedikleri anlaşılmaktadır. Görüşmecilerin Türkiye'de istihdama katılım düşüncesine karşı yalnızca olumsuz bir tutum benimsemedikleri, onları Türkiye'de çalışmaya ısındıracak olan bir etkenin de Türklere hizmet sunacak olmaları sebep olarak gösterilmiştir. Mesken ülkede istihdama katılmamak istememe, mesken ülkenin sakinlerine hizmet sunmaktan kaçınma, kendisi gibi Türkiye kökenlilere hizmet sunma isteği, kişilerin Türkiye'de istihdama katılımlarını etkileyen, etkileyebilme potansiyeli olan bir konudur. Bu anlamda yine İslamofobi'nin yalnızca işe alım ile sorumlu olan kişiler üzerinden yansımından değil hizmeti alacak olan halk tarafından yansımaları da görmek oldukça mümkündür:

"Bir de oradayken de Almanlara hizmet etmek istiyor muyum diye bir düşündüm. Çünkü şöyle bir gerçek var Almanlar zaten şey böyle gördüğünde ön yargılı yaklaşım benden hizmet, terapi yapmak istemeyen olur yani bu da bir gerçek. Dedim ki iki yıl daha kal yüksekini bitir ondan sonra artık zaman ne gösterirse burası mı orası mı bakacağız" (K1, 28).

5. Sonuç

Avrupa'da doğup büyüyen ve üniversite eğitimi almak amacıyla Türkiye'ye gelen öğrencilerin Türkiye'yi tercih edişleri, -her ne kadar diline, kültürüne hakim olunan bir ülke dahi olsa - birçok duygusal ve rasyonel faktörü içeren, oldukça karmaşık, katmanlı ve eklemlili bir süreç olarak görülmektedir. İletişim ağları, kültürel yakınlık, eğitimde sunulan bürokratik kolaylıklar, öğrencileri yaşadıkları ülkeden Türkiye'ye çeken sebeplerin başlıcalarıdır. Katılımcıların genel kanaatlerine göre, çalışma saat ve

koşulları, denetimsizlik, enflasyon etkisi, ekonomik kriz faktörlerinin, öğrencilerin gelecek planlamalarını etkilemede başrolleri paylaştığı görülmektedir. Görüşmecilerin beşini Almanya'dan gelen öğrencilerin oluşturması, ardından iki Avusturya'dan ve bir Fransa'dan gelen öğrenci ile görüşülmesi, eğitim amacıyla Türkiye'nin tercih edilmesinde anlamlı bir değişimi doğurmamakta, öğrencilerin geliş tercihlerini etkileyen faktör ve motivasyonların oldukça benzer sebepler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Almanya ve Avusturya'nın dil, kültür, eğitim sistemi, ekonomik yapı, iş gücü olanakları bakımından benzerlik göstermesi kişilerin deneyimlerinde de benzerlik oluşturabileceğinden tercih edilmiştir. Bunun yanında farklı bir ülkeden farklı bir deneyimi gözlemleyebilmek adına Fransa'dan bir kişi ile görüşülmüştür. Her üç ülkeden çıkan sonuçlar örtüşmekle beraber bir farklılık olarak, Almanya ve Avusturya'da daha örtülü şekilde kendini gösteren İslamofobi, ırkçılık ve ayrımcılık, Fransa'da çok daha yoğun ve görünür biçimde, eğitim, sosyal hayat, çalışma hayatı gibi yaşantının her evresinde kendini göstermekte, bu anlamda özellikle Müslüman kadınlar özelinde bakıldığında Türkiye'yi tercih etmede İslamofobi etkisinin daha görünür olduğu belirtilmelidir.

Hopyar'ın (2023, s. 208) belirttiği üzere, "ulusötecilik, sosyal ağlar ve bilhassa yaşam tarzı göçü, görüşülen grubun da dönüş hareketliliklerini anlamayı kolaylaştırmaktadır. Dönüş motivasyonları içindeki Almanya'nın iklimi, sosyal hayatın hareketsizliği, ayrımcılık deneyimleri gibi etmenlerden kaçıp Türkiye'ye yönelen bir hareketlilik söz konusudur." Etnik veya dini kökenlerinden dolayı önyargı ve ayrımcılık içeren tutum ve davranışlara Almanya'daki yaşamın hemen her alanında maruz kalınmasının anavatana dönüş motivasyonları içinde başat rol oynadığı belirtilmiştir. Ancak yapılan bu çalışma ile ayrımcılık etkisinin, kişiyi göç etmeye sevk eden ana sebeplerden olmadığı gözlemlenmekte, bu durumun kişiyi ülkeden itecek ana sebebi oluşturmadığı görülmektedir. Öğrencilerin Türkiye tercihlerinde aile görüşleri ve ilişkiler ağının başlıca etkileri söz konusudur. Kültürel yakınlık da kişiyi ülkeye ısındıran bir diğer faktördür. Türkiye tercihlerini etkileyen unsurlar arasında her ne kadar kültürel yakınlık faktörü bulunsa da Türkiye'yi tam olarak vatan olarak benimseme durumu söz konusu olmayıp, iki ülkeyi aynı anda benimsedikleri anlaşılmaktadır. Ergün'ün de belirttiği üzere (2023, s. 140), günümüzde bireylerin Türkiye'ye geliş motivasyonlarını oluşturan rasyonel-ekonomik etkenlerin önemli ölçüde rol oynadığı söylenmeli, bu motivasyonların kişinin gelecek planlarını etkilediği de belirtilmelidir. Avrupa'da yaşanan birçok çalışmada da yer verilen (Kulaksızoğlu 2008; Gafuroğulları, 2019; İyi & Şahin, 2022) İslamofobi ve ayrımcılık etkisinin çalışma hayatında da söz konusu olacağı fikri, aynı şekilde gelişte etkili olan bir diğer etkidir. Daha çok kadın görüşmecilerin bu konu üzerinde durması, "kadın, göçmen, Müslüman gibi kimlik örüntülerinin bir aradalığı yani 'kesişimselliği' ile yaşanan hak ihlallerini derinleştirmektedir" (Hopyar, 2023, s. 209). Ülkeye geline andan itibaren, sosyalleşme süreçlerinde STK etkisi kimi zaman işlevsel kimi zaman kısıtlayıcı konumdadır. Öğrencilerin mesken ülkede bünyesinde buldukları derneklerin Türkiye'deki faaliyetlerinde de bulunmaları, sosyalleşme süreçlerini o bünyede geçirmeleri, derneklerin kapalı sosyalleşmeyi oluşturan gizli rolünü de ortaya çıkarmaktadır. Sempozyum, panel, konferans gibi akademik gelişimi destekleyici faaliyetler, öğrencilerin üniversite süreçlerinde olumlu değerlendirilirken, okul içerisinde kurdukları hoca-öğrenci ilişkisi de ülkeye uyum sağlamalarını, kimi zaman kalma düşüncesini uyandıran bir faktördür. Türkiye'de üniversite sürecini geçirişin, sosyal hayat ve kendini keşfetme süreçleri bakımından da avantajlı değerlendirildiği görülmektedir. Bu anlamda öğrenciler tarafından oldukça işlevsel karşılanan bu faaliyetler, öğrencinin özne olduğunun farkında olabilmesine kapı açacak platformlar çoğaltılmalı, hedef kitleye yönelik çeşitli tanıtımlar ile Avrupa'daki birçok öğrenciye ulaştırılmalıdır.

Günlük yaşam deneyimleri sonucunda oluşturulan -kimisi görüşmeci tarafından başta da bu bilinçle gelinen- ben ve öteki ayrımı sürekli olarak dile getirilen bir unsurdur. Türk kültürüne ve diline hakim olmak, Türkiye'deki Türklere de aynı şekilde benzerliği doğurmamaktadır. Yapılan görüşmelere referansla görüşmecilerin ne kendini Türkiye'de yaşayan Türklere ne de Avrupa'da yaşayan Türk

diasporasına ait hissettikleri söylenebilir. Görüşmeciler kendilerini, zamanında göç edilen ülkede yaşayan Türkiye kökenlilere ait hissetmektedirler. Onların eğitim yoluyla oluşan aile ve çevreden gelen eylem ve düşünce yatkınlıkları, kültürel sermayeleri geldikleri ülkede yaşadıkları, gördükleri, duydukları ile oluşmaktadır. Bu sebeple doğma büyüme Türkiye’de yaşayanları, kendilerine tam olarak da benzemeyen Türk vatandaşlarını, Türkiye’nin yerlileri olarak nitelendirmektedirler. Bunun yanında Türkiye’de kalıp kalmama düşüncesine karşı net bir görüşe sahip olunmaması, buna karşılık düşüncelerin çok daha akışkan şekilde ilerleyişi araştırmanın bir diğer çıktısıdır. Türkiye’deki denetimsizlik, ekonomik kriz, uygun çalışma ortamının sağlanamaması gibi faktörler, Türkiye’de istihdama katılıma sıcak bakmanın sebepleri arasındadır.

Yapılan araştırma genel olarak yorumlanacak olduğunda, araştırmanın sonucuna göre, Türkiye kökenli öğrencilerin Avrupa’dan Türkiye’ye üniversite eğitimi amacıyla gelmelerini sağlayan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörleri oluşturan rasyonel etkenlerin büyük bir motivasyonu oluşturmasının yanında, duygusal faktörler de kişiyi göç etme serüvenine iten yardımcı, rasyonel faktörlere eklenmiş yan faktörlerdir. Tüm rasyonel ve duygusal faktörlerin eklenmesi, kişiyi yönlendiren bu etkenlerin de iç içe, geçirgen olduğunu ve kişiyi etkilemede önemli rol oynadığını ifade etmektedir. Kişinin göç kararında mesken ülkenin itme faktörlerine kıyasla, Türkiye’ye çeken faktörlerin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Toplumsal hafıza, anlatılan kültürü ve mekanı yerinde deneyimleme, Türkiye’ye katkı sunma gibi duygusal, yönlendirici etkiye sahip olabilecek etkenlerin katılımcıları yönlendirmede yoğunlukla etkili olmadığı, bunların aksine belirtildiği üzere çok daha rasyonel, kâr-zarar düşüncesiyle hareket edildiği anlaşılmıştır. Her geçen yıl, kuşaktan kuşağa değişen ve üretilen yeni düşünce biçimlerinin kişiyi yönlendirmedeki farklılıkları, öğrencilerin tercihlerini etkileyen bu faktörler ve bu faktörlerin oluşma süreçleri üzerinden okunabilmektedir. Yerli literatüre bakıldığında, gerek uluslararası öğrenciler gerekse Türk diasporasına ait çalışmalarda, Türkiye kökenli gençler üzerine yapılan çalışmaların birkaç çalışma haricinde oldukça kısıtlı oluşu araştırmayı özgün ve kıymetli kılmaktadır. Türkiye’nin gerek sosyal gerekse akademik imkanları Avrupa ülkelerine duyurulmalı, Türkiye’deki iş yaşantısında belirtilen sorunlara hızlı çözümler getirilmelidir. Bunun yanında araştırma sırasında yaşanan veri seti eksikliği de yapılacak çalışmaların önünde bir engel oluşturmaktadır. Türkiye’ye doğrudan göç eden veya dönen Türkiye kökenlilerin sayıları, yaşları, yaptıkları meslekler gibi verilerin tutulması, geldikleri andan itibaren süreci takip eden yetkili bir makamın belirlenmesi gerekmekte, aynı zamanda sayısal veriler kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Bu sayede alana dair yapılabilecek çalışma sayıları artabilecek ayrıca gelen ve giden kişi sayısına göre çeşitli ülke planlamaları yapılabilecektir. Aynı şekilde Türkiye’de üniversiteden mezun olacak söz konusu öğrencilerin takibinin yapılması çok dil ve kültürlülüklerini sunabilecekleri istihdam olanaklarının arttırılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (1972). Yurt dışına dönen Türk iş gücü ve dönüş eğilimleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27, 183-206.
- Ağca-Varoğlu, F. G. (2020). Almanya’da yüksek nitelikli göçmenlerin gündelik hayat deneyimleri ve baş etme süreçleri. *Journal of Economy Culture and Society*, 62, 23-46.
- Akbaş, F. (2024). *Uluslararası öğrenci profili araştırması: Sivas cumhuriyet üniversitesi örneği*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Alarçin, K. (2020). Göç sürecinde sosyal bütünleşme olgusunun “öteki” ile ilişki bağlamında değerlendirilmesi. *Toplumsal Değişim*, 2, 67-81.
- Aldoğan, Y. (1978). Fransa’daki Türk işçiler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 33(3), 143-162.
- Alptekin, Y. (2019). Yurtdışından geri dönen gurbetçilerin yaşadıkları temel sorunlar bağlamında sosyal adaptasyon probleminin analizi. *Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM-UHAD)-ASSAM International Refereed Journal*, 6(14).
- Arıcan, M., & Bulut, R. (2020). Avrupa’da yaşayan Türker’de dini kimlik ve aidiyet algısı: Sandıklı örneği. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 4 (1), 66-80.
- Aydoslu, U. (2023). *Uluslararası öğrencilerin Türk toplumunun yaşam tarzına bakışı: Süleyman demirel üniversitesi örneği*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi]
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan modernite*, İstanbul: Can Yayınları.
- Baur, C. (2010). *Koppelung von sozialer Herkunft und Bildungschancen*. <https://heimatkunde.boell.de/de/2010/04/01/bildungsbenachteiligung-von-kindern-mit-migrationshintergrund>.
- Bayhan, T. (2010). Avrupa birliği ülkelerinde Türk işçilerinin serbest dolaşım ve aile birleşimi hakları, sorunlar ve beklentiler. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1(1), 173- 206.
- Borjas, G. J. (1989). Economic theory and international migration. *International Migration Review*, 23(3), 457-485.
- Brah, A. (1996). *Cartographies of diaspora: Contesting Identities*. Routledge.
- Can, N. (1996). Türkiye’de yüksek öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin sorunları ve örgütsel yapı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (7), 503-512.
- Ceylan, H. (2023). *Türkiye’ye yönelen geri dönüş göçleri: Nedenler, sonuçlar ve geri dönen göçmenlerin yaşadığı re-entegrasyon sorunları*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları*. https://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa#:~:text=D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=Yurt%20d%C4%B1%C5%9F%C4%B1nda%20ya%C5%9Fayan%206%2C5,Bat%C4%B1%20Avrupa%20%C3%BClkelerine%20yerle%C5%9Fmi%C5%9F%20bulunmaktad%C4%B1r.
- Ergün, A. F. (2023). *Profesyonellerin göçü: Almanya’dan Türkiye’ye dönen uzman profesyonellerin iş piyasalarına entegrasyonu*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi]

- Eskicioğlu, Y. (2022). *Türk diasporasında toplumsal hafıza ve diasporik kimlik*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Gafuroğulları, S. (2019). *Avrupa'da İslamofobi: Almanya, Avusturya ve Fransa örneği*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi]
- Gediklioğlu, S., & Akbaş, E. (2019). Toplumsal hafızanın geriye göçü – Avrupa'dan Türkiye'ye geri dönen üçüncü kuşak gençler üzerine nitel bir araştırma. *Adam Akademi*, 9 (2), 517-545.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum*. İstanbul: Say yayınları.
- Göçmen, İ., & Tezcan, N. (2014). Avrupa Birliği'ndeki Türk vatandaşları ve aile birleşimi. *Ankara Barosu Dergileri*, 72 (4). 607-621.
- Güllüpinar, F. (2011). Alman eğitim sistemi ve dışladıkları: Türk gençlerinin başarısızlıklarının yapısal nedenleri. *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi Yardım ve Dayanışma*, 2 (3), 35-55.
- Güven, F. (2017). *Almanya'da yaşayan Türklerin sosyal ve ekonomik sorunları*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Hopyar, Z. (2023). *Almanya'dan Türkiye'ye nitelikli geriye göç hareketi: Karar verme ve yeniden uyum süreçleri*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Hopyar, Z., Topal, F., & Tauscher, S. (2022). Diaspora kavramı ve Türkiye'nin diaspora politikasına yönelik üniversite öğrencilerinin algısı. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 5(1), 46-65.
- İyi, M., & Şahin, M. (2022). Almanya'da ırkçılık, Türk ve müslüman toplumu: Almanya'da her yabancı, yabancı olarak görülüyor. *Göç Araştırmaları Vakfı* (23).
- Karaköse, S. (2019). *Uluslararası öğrencilerin öğrencilik deneyimleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Kaya, A. (2015). Euro-Türkler, kuşaklararası farklılıklar, İslam ve entegrasyon tartışmaları. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 44-79.
- Kıroğlu, K., Kesten, A., & Elma, C. (2010). Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu lisans öğrencilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 6 (2), 26-39.
- Köylü, M. (2001). Ondokuz mayıs üniversitesi ilahiyat fakültesine devam eden yabancı uyruklu öğrencilerin fakülte hakkındaki düşünce, sorun ve beklentileri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (12-13), 131-153.
- Kulaksızoğlu, A. (2008). Almanya'daki üçüncü kuşak Türk gençlerinin sorunlarının incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 7-14.
- Perspektif. (2018). *ENAR Avrupa iş piyasasında ırkçılık ve ayrımcılık raporunu açıkladı*. <https://perspektif.eu/2018/03/30/belcika-enar-avrupa-is-piyasasinda-irkcilik-ve-ayrimcilik-konulu-raporunu-acikladi/>
- Raza, A. (2023). *Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin karşılaştığı iletişim zorlukları: İstanbul gelişim üniversitesi'nde uluslararası öğrenci sorunları*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi]

- Schiller, N. G., Basch, L., & Blanc, C. S. (1995). From immigrant to transmigrant: Theorizing transnational migration. *Anthropological quarterly*, 48-63.
- Soytürk, M. (2012). Türkiye 'den Avusturya'ya işgücü göçü. *Turkish Studies*. 7 (3), 2313-2328.
- Sunata, U. (2014). Tersine beyin göçünde sosyal ağların rolü: Türkiyeli mühendislerin Almanya'dan geriye göç deneyim ve algıları, *Türk Psikoloji Yazıları*, 17 (34), 85-96.
- Şahin, B. (2008). Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklararası karşılaştırması: Kimlik ve ait hissetme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*(8), 227-252.
- Şahin-Kütük, B. (2010). Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırması: *Kültürleşme. Bilig*, 55. 103- 134.
- Şahin-Kütük, B. (2017). Hollanda'ya gerçekleştirilen Türk göçü ve ulusötesi faaliyetler, *Sosyoloji Konferansları Dergisi, Issue 55*, 85-106.
- Şahin-Kütük, B. (2021). Almanya ve Hollanda'daki Türklerin geri dönüş niyetleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 1(1), 10-29.
- Şahin, M., & Demirtaş, H. (2014). Üniversitelerde yabancı uyruklu öğrencilerin akademik başarı düzeyleri, yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Milli Eğitim Dergisi*. 44 (204), 88-113.
- OECD. (2019). *International student mobility (indicator)*. doi: 10.1787/4bcf6fc3-en
- Özcan, E. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Özkul, D. (2012). Transnational migration research. *Sociopedia. isa*, 1-12.
- Tanyeri, A., & İşgören, H. (2017). *Sakarya üniversitesi fen bilimleri enstitüsünü 2017-2018 güz yarısında tercih eden yabancı uyruklu öğrencilerin profili ve tercih nedenleri (Foreign students profile choosing Sakarya university in the 2017-2018 fall semester and their reasons to 92 choose)*. *International Conference on Quality in Higher Education*, 328- 333.
- Yalçın, H. (2022). Bir araştırma deseni olarak fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 213-232.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YÖK, *Yükseköğretimde uluslararasılaşma strateji belgesi 2018-2022*, 2017.
- YÖK, *Yükseköğretim İstatistikleri, 2023*. <https://istatistik.yok.gov.tr/>

Makale Bilgi Formu

Yazarın Katkıları: Makale tek yazarlıdır. Yazar, makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazar dergide yayınlanan çalışmasının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.